

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (MBA) – MANAGEMENT
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ
ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥ
ΡΩΣΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΜΥΛΩΝΑΣ

Επιβλέπων : κ. ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2009

*Διατριβή που εκπονήθηκε για την απονομή πτυχίου του
Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στη Διοίκηση
Επιχειρήσεων (MBA) – Μάνατζμεντ Τουρισμού του Τμήματος
Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου
Πειραιώς.*

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΜΥΛΩΝΑΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Επιθυμώ να εκφράσω την ειλικρινή ευγνωμοσύνη μου στον, στον Πατέρα μου Dr. N. Μυλωνά για την πολύτιμη βοήθειά του αλλά και την αμέριστη ηθική συμπαράσταση που μου πρόσφερε. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την Μητέρα μου και τον Αδερφό μου για τη συμπαράσταση που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Ιδιαίτερη όμως ευγνωμοσύνη και ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και προς τον Καθηγητή μου κ. Μιχάλη ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ, ο οποίος ενέργησε ως επιβλέπων της παρούσας μελέτης και οποίος πρόσφερε πολύτιμη βοήθεια και ανταπόκριση σε οποιαδήποτε επιστημονική πληροφορία χρειάστηκε για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης για την κατανόησή ορισμένων κρίσιμων προβλημάτων αξιοποίησης τεχνικών για σκοπούς στατιστικής ανάλυσης και προβλέψεων στον τομέα τουρισμού επωφελήθηκα πολύ από την μακρόχρονη εμπειρία του.

Ιδιαίτερες επίσης ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον Πρόεδρο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, Καθηγητή κ. Εμμανουήλ ΚΟΝΔΥΛΗ, για την άψογη διοργάνωση του προγράμματος σπουδών, την εύρυθμη υλοποίησή του καθώς επίσης και την αμέριστη συμπαράσταση που μας προσέφερε κατά τη διάρκεια της φοίτησής μας. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω όλο το διδακτικό προσωπικό του Μεταπτυχιακού Προγράμματος για τις γνώσεις και το συνεχές ενδιαφέρον που επέδειξαν σε οποιαδήποτε προσπάθεια των φοιτητών τους.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

LIST OF ABBREVIATIONS

SNA 93	Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών (SNA 93)	SNA 93	System of National Accounts
ΕΣΛ 95	Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών	ESA 95	European System of National and Regional Accounts
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	GDP	Gross Domestic Product
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση	EU	European Union
ΚΜ	Κράτη Μέλη	MS	Member States
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος	NSSG	National Statistical Service of Greece
EUROSTAT	Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία	EUROSTAT	Statistical Office of the European Communities
ΔΛΤ	Δορυφορικοί Λογαριασμοί Τουρισμού	TSA	Tourism Satellite Accounts
ΠΕΕ	Πίνακες Εισροών - Εκροών	IOT	Input – Output Tables
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη	UN	United Nations
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως	OECD	Organization of Economic Co-operation and Development
ΔΟΤ	Διεθνής Οργανισμός Τουρισμού	W.T.O.	World Tourism Organization
ΙΤΕΠ	Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων	ΙΤΕΠ	Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων
Ε.Ο.Τ.	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού	GTO	Greek Tourism Organization
ΕΟΠ Survey	Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών	FBS	Family Budget
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (USSR)		
MITT	Moscow International Travel & Tourism		

ΗΠΑ Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΕΥΡΕΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Βασικά μεγέθη ρώσικης οικονομίας.....	54 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι Ρωσίας στις συναλλαγές εξωτερικού εμπορίου κατά το έτος 2007.....	55 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 3:Κυριότερα προϊόντα εξωτερικού εμπορίου της Ρωσίας κατά το 2007.....	56 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Αξία ρωσικών εξαγωγών σε δις δολ. ΗΠΑ ανα χώρα.....	57 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Βασικοί οικονομικοί δείκτες για τη Ρωσία, 2001-2006.....	63 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ρωσικά εξερχόμενα ταξίδια, το 1995 και το 2000-05 (ταξίδια σε εκατ.).....	65 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό κατά προσέγγιση σε εκατομμύρια.....	66 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Εξερχόμενοι Ρώσοι τουρίστες ανά σκοπό και ανα στατιστική πηγή.....	69 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Γενική ταξινόμηση των κορυφαίων προορισμών των Ρώσων τουριστών το 2005.....	70 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Οι 15 Κορυφαίοι προορισμοί μη-ΚΑΚ για το ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό με σκοπό τις διακοπές, 2002-04 μερίδιο % Ταξίδια ("000 συνολικά ταξίδια αλλαγής)%.....	73 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Ταξιδιωτικές δαπάνες Ρώσων στο εξωτερικό 2000-2005.....	74 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 12:Αξιολόγηση των τμημάτων τουρισμού από τους ρώσους τουρίστες.....	78 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 13:Διμερές μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας κατά το 2006-2007 (Αξίες σε Ευρώ)	91 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 14 :Κατηγορίες προϊόντων που εξήχθησαν στη Ρωσία, το 2007	92 σελ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15:Κατηγορίες ρωσικών προϊόντων που εισήχθησαν στην Ελλάδα το 2007.....	94 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Εξελίξεις διμερούς εμπορίου Ελλάδας - Ρωσίας κατά Α΄ εξάμηνο 2007 και Α΄ εξάμηνο 2008.....	95 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Τα 10 πρώτα ελληνικά προϊόντα ως προς την αξία εξαγωγών προς τη Ρωσία για το Α΄ εξάμηνο 2008....	96 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Οι μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία (2007)	99 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Βαθμολογία (κατά μέσο όρο) για την εικόνα της Ελλάδας.....	118 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Βαθμολογία (κατά μέσο όρο) για την εικόνα της Ελλάδας από ταξιδιώτες και μη κατά το παρελθόν στην Ελλάδα.....	120 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 21:Κατάλογος λόγων ή ιδιαίτερων κινήτρων ταξιδιού σε % επιλογής ξεχωριστά για τους υπαλλήλους ταξιδιωτικά γραφείων και πρακτόρων και τους τουρίστες.....	121 σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Δαπάνη ημερήσιας και μέσης συνολικής παραμονής....	130 σελ.

ΕΥΡΕΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Διάγραμμα 1: Συμβολή του τουρισμού ως ποσοστό επί τοις % στο συνολικό ΑΕΠ της Ελληνικής Οικονομίας κατά την περίοδο 1996-2006..... 22 σελ.
2. Διάγραμμα 2: Συμβολή της απασχόλησης του τουριστικού τομέα ως ποσοστό επί τοις % της συνολικής απασχόλησης της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 1996-2006..... 22 σελ.
3. Διάγραμμα 3: Θέση του ελληνικού τουρισμού στην ελληνική οικονομία και διεθνή σκηνή κατά την περίοδο 1950-2000..... 23 σελ.
4. Διάγραμμα 4: Χάρτης της Ρωσίας..... 40 σελ.
5. Διάγραμμα 5: Εξέλιξη Ρωσικού Πληθυσμού 1950-2050
..... 42 σελ.
6. Διάγραμμα 6: Δημοφιλέστεροι προορισμοί μεταξύ των ρωσικών τουριστικών ταξιδιωτικών πρακτόρων..... 76 σελ.
7. Διάγραμμα 7: Διαβάθμιση φυσικού κάλλους ανα χώρα..... 80 σελ.
8. Διάγραμμα 8: Διαβάθμιση ικανοποίησης απο ξενοδοχεία ανα χώρα..... 81 σελ.
9. Διάγραμμα 9: Διαβάθμιση συσχετισμού ποιότητας-τιμής..... 81 σελ.
10. Διάγραμμα 10: Διαβάθμιση ποιότητας παραλιών..... 82 σελ.
11. Διάγραμμα 11: Διαβάθμιση ποιότητας γραφείων ταξιδιών/tour operators
..... 82 σελ.
12. Διάγραμμα 12: Διαβάθμιση ιστορικής διαθεσιμότητας θέσεων/περιοχών..... 83 σελ.
13. Διάγραμμα 13: Διαβάθμιση ποιότητας εξορμήσεων/οδηγών.
..... 83 σελ.

14. Διάγραμμα 14: Διαβάθμιση ποιότητας τροφίμων και ποτών.....	84 σελ.
15. Διάγραμμα 15: Διαβάθμιση ποιότητας ψυχαγωγίας.....	84 σελ.
16. Διάγραμμα 16: Διαβάθμιση ποιότητας ασφάλειας.....	85 σελ.
17. Διάγραμμα 17: Διαβάθμιση ως προς την ευκολία μετάβασης στον προορισμό (Ρωσία - προορισμός)	85 σελ.
18. Διάγραμμα 18: Διαβάθμιση ως προς τις μεταφορές στον προορισμό.....	86 σελ.
19. Διάγραμμα 19: Διαβάθμιση ψυχαγωγίας/δραστηριοτήτων για τα παιδιά ανα χώρα προορισμό.....	86 σελ.
20. Διάγραμμα 20: Διαβάθμιση φιλοξενίας ανα χώρα.....	87 σελ.
21. Διάγραμμα 21: Συνολικός μέσος όρος.....	88 σελ.
22. Διάγραμμα 22: Αξιολόγηση των υπάλληλων των ρώσικων γραφείων.....	117 σελ.
23. Διάγραμμα 23: Αξιολόγηση που έκαναν οι ρώσοι τουρίστες	117 σελ.
24. Διάγραμμα 24: Κατανομή του ετήσιου ατομικού εισοδήματος ανά χώρα.....	127 σελ.
25. Διάγραμμα 25: Λόγοι επιλογής ταξιδιωτικού προορισμού.	128 σελ.
26. Διάγραμμα 26: Σχέση μεγέθους ομάδας - Διάρκεια παραμονής	130 σελ.
27. Διάγραμμα 27: Αριθμοί αφίξεων - Διάρκεια παραμονής	131 σελ.
28. Διάγραμμα 28: Επαναληψιμότητα τουριστών στην Κρήτη	131 σελ.
29. Διάγραμμα 29: Χαρακτηριστικά Ρώσων τουριστών...	132 σελ.
30. Διάγραμμα 30: Πρόβλεψη για τον Παγκόσμιο εξερχόμενο τουρισμό.....	148 σελ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	8 σελ.
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	9 σελ.
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	166 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....	10 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.1: Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ & ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	
1.1.1 Τουρισμός και παγκόσμια οικονομία	13 σελ.
1.1.2 Τουρισμός και ελληνική οικονομία	15 σελ.
1.1.3 Οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο..	17 σελ.
1.1.4 Η κατάσταση του ελληνικού τουρισμού στα πλαίσια του εντεινόμενου ανταγωνισμού από αναδύομενους μεσογειακούς προορισμούς.....	20 σελ.
1.1.5 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς τουρισμού στην Ελλάδα	22 σελ.
1.1.6 Έκθεση της Eurobank για τον τουρισμό και την οικονομική κρίση.....	25 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.2: Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΡΩΣΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	
1.2.1Ο ελληνικός πολιτισμός και η συμβολή του σε πνευματικές ζυμώσεις..	27 σελ.
1.2.2 Αλληλεπιδράσεις της ιστορικής πορείας των δυο λαών.....	29 σελ.
1.2.3 Δεσμοί φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος ισορροπίας και αμοιβαίες αξίες του τομέα των γραμμάτων και των τεχνών.....	31 σελ.
1.2.4 Το πλαίσιο συνεργασίας των διμερών σχέσεων των δύο χωρών	32 σελ.
1.2.5 Η προοπτική των διμερών σχέσεων στον οικονομικό τομέα.....	34 σελ.
1.2.6 Η προοπτική των διμερών σχέσεων στον τομέα του τουρισμού και του πολιτισμού.....	35 σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ	37 σελ.
2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ(ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ).	
2.1.1 Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία της Ρωσίας.....	37 σελ.
2.1.2 Ιστορική ανάδρομη στις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και αλλαγές της Ρωσίας(από το 1945 έως σήμερα).....	40 σελ.
2.1.3 Οι εξελίξεις στον πολιτισμό, στις τέχνες και στην πολιτική κατάσταση της Ρωσίας.....	41 σελ.
2.1.3.1 Ο πολιτισμός της Ρωσίας.....	41 σελ.
2.1.3.2 Η εξέλιξη της ρωσικής τέχνης.....	42 σελ.
2.1.3.3 Η πολιτική κατάσταση της Ρωσίας.....	43 σελ.
2.1.3.4 Οι διατροφικές συνήθειες των Ρώσων.....	46 σελ.
2.1.3.5 Κώδικας επικοινωνίας και λατρευτικά καθήκοντα των Ρώσων	47 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.2: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΕΝ ΟΨΕΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008...	48 σελ.
2.2.1 Οι εξελίξεις στην οικονομική κατάσταση της Ρωσίας κατά τα πρόσφατα έτη...	48 σελ.
2.2.2 Οι εξελίξεις στην οικονομική κατάσταση της Ρωσίας κατά την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.....	56 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.3: ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΕΞΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ.....	58σελ.
2.3.1 Η Ρωσία σημαντική δύναμη εξερχόμενου τουρισμού διεθνώς.....	58σελ.
2.3.2 Η πολιτική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη μοχλός ώθησης για αύξηση της ζήτησης του εξερχόμενου τουρισμού.....	60 σελ.
2.3.3 Μελλοντικές προοπτικές και προκλήσεις του ρωσικού εξερχόμενου τουρισμού.....	61 σελ.
2.3.4 Ο δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό.....	63 σελ.
2.3.5 Γενική τάση σχετικά με τους κορυφαίους (leading) προορισμούς.....	66 σελ.
2.3.6 Οι καταναλωτικές δαπάνες των Ρώσων τουριστών.....	71 σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.4.: ΔΗΜΟΦΙΛΕΙΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	73 σελ.
2.4.1 Δημοφιλέστεροι προορισμοί μεταξύ των ρωσικών τουριστικών ταξιδιωτικών πρακτόρων.....	73 σελ.
2.4.2 Ελλάδα και άλλοι ανταγωνιστικοί προορισμοί κατά την γνώμη των Ρώσων τουριστών	74 σελ.
2.4.3 Παρουσίαση της αξιολόγησης των Ρώσων τουριστών σε ότι αφορά ορισμένα τουριστικά προϊόντα της Ελλάδας και άλλων ανταγωνιστικών προορισμών σε διαγραμματική μορφή	78 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΩΣΙΑΣ.....	89 σελ.
3.1 Στοιχεία διμερών εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τη Ρωσία.....	89 σελ.
3.1.1 Η διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών.....	90 σελ.
3.1.2 Η διάρθρωση των ελληνικών εισαγωγών.....	92 σελ.
3.1.3 Εξελίξεις διμερών εμπορικών σχέσεων κατά το Α΄ Εξάμηνο του 2008	94 σελ.
3.2 Εξελίξεις διμερών οικονομικών σχέσεων στον επενδυτικό τομέα μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας.....	96 σελ.
3.2.1 Ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία.....	96 σελ.
3.2.2 Ρωσικές επενδύσεις στην Ελλάδα.....	99 σελ.
3.2.3 Προοπτικές περαιτέρω προώθησης και ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων Ελλάδος - Ρωσίας σε διάφορα επίπεδα.....	102 σελ.
3.2.4 Ενεργειακός τομέας.....	102 σελ.
3.2.5 ική, επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία..	102 σελ.
3.2.6 Κατασκευαστικός τομέας - έργα υποδομής στην Ρωσία – χειμερινοί ολυμπιακοί αγώνες στο SOCHI.....	103 σελ.
3.2.7 Δυνατότητες στενότερης συνεργασίας στον τομέα των μεταφορών...	104 σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	107 σελ.
4.1 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΡΩΣΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ σελ.	
4.1.1 Στόχοι της έρευνας (CASE STUDY) { ² }.....	107 σελ.
4.1.2 Οι υποθέσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας.....	109 σελ.
4.1.3 Μέθοδοι συλλογής και ανάλυσης των στοιχείων της έρευνας.....	110 σελ.
4.1.4 Ομάδες-στόχοι της έρευνας και μέθοδοι επιλογής των δειγμάτων... σελ.	113
4.2	ΑΝΑΛΥ ΣΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ CASE STUDY ΩΣ ΠΡΟΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΡΩΣΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ { ² }.....
4.2.1 Συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της στατιστικής έρευνας και των προσέγκυσης ρώσων τουριστών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού.....	114 σελ. παραγόντων σελ. 114
4.2.2 Αξιολογήσεις των υπαλλήλων των ρωσικών γραφείων ταξιδιών και των Ρώσων τουριστών	115 σελ.
4.2.3 Παράγοντες που καθορίζουν την εικόνα προορισμού.....	118 σελ.
4.3 Η συμπεριφορά Ρώσων τουριστών.....	122 σελ.
4.3.1 Βασικά χαρακτηριστικά των Ρώσων τουριστών.....	122 σελ.
4.3.2 Μήκος της παραμονής και εποχικότητα.....	122 σελ.
4.3.3 Πότε πραγματοποιείται το ρωσικό ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα;.....	123 σελ.
4.3.4 Απαιτήσεις Ρώσων τουριστών.....	123 σελ.
4.4 Αποτελέσματα της CASE STUDY Χαλκιδικής και τους παράγοντες που προσελκύουν τουριστικό ρεύμα προς τη χώρα μας.....	124 σελ. ρωσικό
4.5 Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη.....	125 σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	132 σελ.
5.1 ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΓΙΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ.....	132 σελ.
5.1.1 Τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα του Ελληνικού τουρισμού και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση.....	132 σελ.
5.1.2 Η ανάγκη επανατοποθέτησης της Ελλάδας στη διεθνή και την εγχώρια τουριστική αγορά με στροφή στον εναλλακτικό τουρισμό.....	133 σελ.
5.1.3 Προσκυνηματικός τουρισμός πόλος έλξης ορθόδοξων Ρώσων επισκεπτών- τουριστών στην Ελλάδα.....	135 σελ.
5.1.4 Βασικοί στρατηγικοί στόχοι και δράσεις της ελληνικής τουριστικής πολιτικής..	142 σελ.
5.2:	ΕΚΤΙΜΗ
ΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΤΕΠ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΗΣ WTTC ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	144 σελ.
5.2.1 Εκτιμήσεις του ΙΤΕΠ επηρεασμού της τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα κατά το 2009 σαν συνέπεια της παγκόσμιας ύφεσης.....	144 σελ.
5.2.2 Προβλέψεις της WTTC ευνοϊκών εξελίξεων για τον ελληνικό τουρισμό μέχρι το 2016.....	146 σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ	5.3:ΕΠΙΣ
ΚΟΠΗΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΑΥΞΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΕΞΕΡΧΟΜΕΝΟ ΡΩΣΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	148 σελ.
5.3.1 Γενικές συμπερασματικές απόψεις.....	148 σελ.
5.3.2 Συνεργασία Ρωσίας – Ελλάδας στο πεδίο ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού.	153 σελ.
5.3.3 Δραστηριοποίηση της τουριστικής πολιτικής με πιο αποτελεσματικό Marketing ιδιαίτερα προς τη Ρωσία αλλά και άλλες ανατολικές χώρες της Ευρώπης.....	154 σελ.
Τρόποι Αντίδρασης –Επιχειρήσεις.....	156 σελ.
Ενδεικτικές προτάσεις-Τρόποι Αντίδρασης –Πολιτείας.....	156 σελ.
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	159-165 σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Η παρούσα διατριβή ασχολείται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη σημασία του παγκόσμιου και του ελληνικού τουρισμού με ειδική αναφορά στις επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη συνέχεια η διατριβή αναφέρεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της ζήτησης του εξωτερικού και στις χρόνιες αδυναμίες και ελλείψεις στον τουριστικό τομέα. Γίνεται αναφορά στη μείωση του παγκόσμιου ρυθμού ανάπτυξης το 2008 η οποία είναι δραματική και οι οικονομικές υφέσεις και επιβραδύνσεις στις χώρες του ΟΟΣΑ συμπίπτουν ή ακολουθούνται χρονικά από μειωμένες εισροές ξένων τουριστών στην Ελλάδα. Σε μια τέτοια φάση και συγκύρια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ανάγκη εξασφάλισης νέων, μεγάλων δυναμικών και δυναμικών πηγών προελεύσεως τουριστικού ρεύματος, όπως είναι ο αναδυόμενος ρωσικός τουρισμός είναι πλέον επιτακτική, βελτιώνοντας την προσφορά του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε ανταγωνιστική ποιότητα και σε λογική τιμή. Η πολιτική επομένως, προσέλκυσης ενός μεγαλύτερου αριθμού αφίξεων από τη Ρωσία στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού, αποτελεί πρώτιστο χρέος της τουριστικής μας πολιτικής, αφού είναι δυνατόν να αντισταθμίσει αλλά και να αυξήσει ακόμη περισσότερο τις αφίξεις τουριστών από τη μεγάλη αυτή χώρα^{1}.

Αυτός είναι επίσης ο λόγος που σε μια επόμενη ενότητα προκειμένου να αποδώσουμε ολοκληρωμένα το πλαίσιο του εξερχόμενου τουρισμού από τη Ρωσία, προς τη χώρα μας, κρίναμε αναγκαία τη συγκέντρωση και παράθεση των στοιχείων που δομούν μια ενιαία εικόνα ως προς το οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της Ρωσίας^{1}. Η πατροπαράδοτη φιλία μεταξύ των δύο λαών έγινε αφορμή, ιδιαίτερα μετά τις πρόσφατες σχετικά εξελίξεις στη χώρα αυτή σε ότι αφορά τις νέες πολιτικές και οικονομικές αλλαγές, να δημιουργηθούν νέες

δυνατότητες στις διμερείς οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με τη Ρωσία σε πολλούς τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Επίσης αυτός είναι ο λόγος, που η διατριβή αναφέρεται συνοπτικά στις εξελίξεις αυτές, οι οποίες μπορούν να διευρυνθούν θετικά και στο προσκήνιο της τουριστικής αγοράς μεταξύ των δύο χωρών. Όλες αυτές οι προοπτικές και τα στοιχεία για μια χώρα σαν τη Ρωσία με διαφορετικά χαρακτηριστικά, άγνωστα στο ευρύ κοινό, με ασταθές παρελθόν, αλλά μάλλον βέβαιο μέλλον, συμπληρώνουν τον εξερχόμενο τουρισμό από τη Ρωσία^{1}.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι ο στόχος της παρούσας διπλωματική εργασίας ήταν να αναδείξει και να αναλύσει τα δεδομένα σχετικά με τη σημασία του τουρισμού στην Ελλάδα, όπως αυτά προκύπτουν από στατιστικές μελέτες και στοιχεία του ΙΤΕΠ, του World Tourism Organization (W.T.O.), του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού(Ε.Ο.Τ.), της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος(ΕΣΥΕ), της Ένωσης Ξενοδόχων Ελλάδος, και άλλων φορέων και να αξιοποιήσει εξάλλου, τα διαθέσιμα στοιχεία από φορείς, όπως τη Ρωσική Πρεσβεία, τη Ρωσική Στατιστική Υπηρεσία(Goskomstat), το Ρωσικό Υπουργείο Ανάπτυξης και από διάφορες άλλες στατιστικές μελέτες και έρευνες, που εκπονήθηκαν πρόσφατα στα πλαίσια διαφόρων διεθνών εκθέσεων και εκδηλώσεων, σχετικά με τον αναδυόμενο ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό. Έτσι λοιπόν εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας μεταξύ άλλων επίσης και στις ειδικές στατιστικές έρευνες (ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ^{47} και CASE STUDY ΧΑΛΚΙΔΙΚΙ^{2}) παρουσιάζουμε συνοπτικά τα αποτελέσματα που προέκυψαν, προκειμένου να διαπιστωθούν οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά κατά την επιλογή της Χαλκιδικής ειδικά και της Ελλάδας γενικότερα ως τουριστικού προορισμού σε σχέση με άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς των Ρώσων τουριστών.

Συμπερασματικά τέλος, η διατριβή προτείνει την εντατικότερη ενεργοποίηση της ελληνικής τουριστικής πολιτικής σε ότι αφορά την επίλυση διαφόρων χρόνιων διαρθρωτικών προβλημάτων του κλάδου και την αξιοποίηση των τεράστιων δυνατοτήτων για περαιτέρω ανάπτυξη μιας σειράς νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που διαθέτει η Ελλάδα. Παράλληλα προς όλα αυτά χρειάζεται επίσης μεγαλύτερη προσπάθεια αποτελεσματικής προβολής και προώθησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος της χώρα μας, στην αναδύμενη ρωσική αγορά, ώστε χάρις στα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που διαθέτει, να καταστεί η Ελλάδα για τον εξερχόμενο ρωσικό τουρισμό ένας από τους πλέον κορυφαίους και ελκυστικούς προορισμούς.

1.1. Η σπουδαιότητα του τουρισμού για την παγκόσμια και την ελληνική οικονομία

1.1.1 Τουρισμός και παγκόσμια οικονομία

Ο τουρισμός έχει εξελιχθεί παγκοσμίως σε μία από τις σημαντικότερες βιομηχανίες, αποτελώντας σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης και πηγή απασχόλησης.

Η εντεινόμενη παγκοσμιοποίηση δεν έχει αυξήσει δραματικά μόνο τις διασυνοριακές κινήσεις αγαθών και κεφαλαίων, αλλά και τις μετακινήσεις ανθρώπων, είτε ταξιδεύουν αυτοί για επαγγελματικούς λόγους είτε για λόγους αναψυχής. Η παγκόσμια αυτή άνθηση των ταξιδιών, συνοδεύτηκε από αύξηση του εισοδήματος και της απασχόλησης στις χώρες-προορισμούς.

Το 1980 καταγράφηκαν περίπου 100 εκατομμύρια διασυνοριακές αφίξεις παγκοσμίως. Το 2005 το νούμερο αυτό των διεθνών αφίξεων ξεπέρασε τα 680 εκατομμύρια με εξαίρεση το 2001 (τρομοκρατικές επιθέσεις 11/9) και το 1998 (Ασιατική κρίση του 1997 και Ρωσική κρίση). Οι προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού – United Nations World Tourism Organization (UNWTO) – λένε ότι οι διεθνείς αφίξεις θα ξεπεράσουν το 1,5 δισεκ. έως το 2020. Τα οφέλη για την παγκόσμια οικονομία από τον τουρισμό ήταν και εξακολουθούν να είναι σημαντικά. Είναι όμως δύσκολο να εκτιμηθούν ποσοτικά αποτελέσματα για την παγκόσμια οικονομία λόγω έλλειψης στοιχείων. Για ν' αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό σε διεθνές επίπεδο διεθνείς οργανισμοί, όπως ο UNWTO, ο ΟΟΣΑ και η EUROSTAT έχουν ετοιμάσει εγχειρίδια μεθοδολογίας για τους Δορυφορικούς Λογαριασμούς Τουρισμού (Tourism Satellite Accounts

(TSA)^{{6}{7}{8}}. Τα στοιχεία που θα περιλαμβάνουν οι TSA θα πρέπει να είναι –περισσότερο ή λιγότερο – εναρμονισμένα με το κεντρικό Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών. Η μεθοδολογία αυτή παρέχει μια εκτίμηση τόσο των πρωτογενών, όσο και των δευτερογενών επιδράσεων του εξωτερικού και του εσωτερικού τουρισμού στην οικονομία^{9}. Ελλείψει λοιπόν τέτοιων στοιχείων από τους TSA, εκείνο που μπορεί να γίνει σε αυτήν την φάση, είναι να βασιστεί κανείς στα στοιχεία για τις τουριστικές εισπράξεις από τον εισερχόμενο τουρισμό, που αποτελούν ένα κλάσμα του συνολικού οφέλους της οικονομίας, όπως αυτά δίνονται από τα Ισοζύγια Διεθνών Συναλλαγών κάθε χώρας.

Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία UNWTO οι τουριστικές εισπράξεις ανέρχονται στο 1,5% του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2005, χωρίς να περιλαμβάνονται οι αφίξεις με κρουαζιέρες. (Βλέπε σχετικώς OECD (2000) Τεύχος 8, που δημοσιεύθηκε στο World Tourism & Travel Council (WTTC), στις 25 Οκτωβρίου 2006).

Σύμφωνα με την ίδια πηγή του UNWTO οι εκτιμήσεις της τουριστικής οικονομίας είναι ότι το 2020 θα παράγει το 10,3% του συνόλου του παγκόσμιου ΑΕΠ, και θα απασχολεί 234,3 εκατ. εργαζομένους (δηλαδή το 8,7% της συνολικής παγκόσμιας απασχόλησης). Στη δεκαετία του 1980 οι εισπράξεις των χωρών της υφηγίου από τον εισερχόμενο τουρισμό αποτελούσαν το 1% της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας και σήμερα, που το παγκόσμιο βιοτικό επίπεδο είναι πολύ υψηλότερο, αποτελούν το 1,5% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Εάν λοιπόν η σημασία του τουρισμού για το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας είναι μεγάλη, για την ελληνική οικονομία είναι ακόμη μεγαλύτερη όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα.

1.1.2 Τουρισμός και ελληνική οικονομία

Το τουριστικό προϊόν, σε αντίθεση με το βιομηχανικό ή το αγροτικό, είναι ένα άθροισμα υπηρεσιών που παρέχονται από πολλούς επιμέρους παράγοντες, τόσο του ιδιωτικού, όσο και του δημόσιου τομέα, σε όλες τις βαθμίδες του^{10}.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '60, ο τουρισμός εξελίσσεται σε έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας και σε κύρια πηγή ανάπτυξης.

Ξεκίνησε με λιγότερες από 2 εκατομμύρια αφίξεις το 1970, και σε τρεις δεκαετίες αργότερα ξεπέρασε τα 12 εκατομμύρια αλλοδαπών ετησίως που στη συντριπτική τους πλειοψηφία αποτελούν αφίξεις για τουριστικούς σκοπούς. Η Ελλάδα ιδιαίτερα από τη 10ετία του 80 και μετά έχει μετατραπεί σε έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως με αποτέλεσμα οι αφίξεις αλλοδαπών να σημειώνουν αλματώδη αύξηση.

Στην Ελλάδα το σύνολο της προστιθέμενης αξίας που δημιουργείται άμεσα και έμμεσα από τη ζήτηση του προϊόντος των τουριστικών δραστηριοτήτων κυμαίνεται σε ποσοστό 18-20% επί του συνολικού ελληνικού ΑΕΠ^{8}.

Οι τουριστικές δραστηριότητες δημιουργούν αντίστοιχα περί τις 699.000 θέσεις εργασίας (ή το 15,9% της συνολικής απασχόλησης στη χώρα μας). Οι εισπράξεις από τον εισερχόμενο τουρισμό αυξήθηκαν τα τελευταία 2 χρόνια σε τρέχουσες και πραγματικές (αποπληθωρισμένες) τιμές. Οι εισπράξεις αυτές του εισερχόμενου τουρισμού αποτελούσαν το 2005 το 6,1% του ΑΕΠ ή €11 δισεκατ..

Κατά την δεκαετία, 1995-2004, οι τουριστικές εισπράξεις από το εξωτερικό παρουσίασαν εντυπωσιακή άνοδο στην Ελλάδα, αφού αυξήθηκαν σωρευτικά κατά 134,4% πάνω από τον πληθωρισμό, έναντι 44% αντίστοιχης αύξησης της συνολικής εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας (ή ΑΕΠ).

Ως αποτέλεσμα, οι τουριστικές εισπράξεις από το εξωτερικό έφτασαν το 2004 στο 6,2% του ΑΕΠ από 3,5% το 1995, ενώ ο λόγος των εισπράξεων από ξένους τουρίστες στην Ελλάδα προς τα αντίστοιχα έξοδα των Ελλήνων τουριστών στο εξωτερικό αυξήθηκε από 3,1 το 1995 στο 4,5 το 2004. Οι κάτοικοι εξωτερικού ξοδεύουν στη χώρα μας υπέρτετραπλάσια ποσά από αυτά που ξοδεύουν οι κάτοικοι της Ελλάδας στο εξωτερικό. Στοιχείο αισιοδοξίας για τη συνέχιση της δυναμικής πορείας του τουρισμού στη χώρα μας αποτελεί το γεγονός ότι ο τουρισμός είναι αγαθό πολυτελείας, που σημαίνει ότι, όσο το παγκόσμιο βιοτικό επίπεδο αυξάνεται, οι τουριστικές δαπάνες αυξάνονται με ακόμα μεγαλύτερους ρυθμούς.

Το φαινόμενο αυτό της αύξησης των τουριστικών δαπανών, όσο βελτιώνεται το βιοτικό επίπεδο επιβεβαιώνεται και με τα στοιχεία της πρόσφατης Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 2004-5, όπου για κάθε ποσοστιαία μονάδα αύξησης του συνολικού εισοδήματος των ελληνικών νοικοκυριών, οι δαπάνες τουρισμού -αναψυχής αυξάνονται πάνω από μία ποσοστιαία μονάδα, κατά 1,6%. Κατά συνέπεια, με τη διαρκή αύξηση του ελληνικού και του παγκόσμιου βιοτικού επιπέδου, ο

εγγώριος και δυνητικά ο εισαγόμενος τουρισμός θα αποκτά όλο και μεγαλύτερο ειδικό βάρος στην ελληνική οικονομία. Το σύνολο των εσόδων της χώρας μας από τον τουρισμό είναι μεγαλύτερο από το σύνολο της αξίας των ελληνικών εξαγωγών, τόσο προϊόντων όσο και υπηρεσιών, ενώ παράλληλα καλύπτει το 40% του ελλείμματος του ισοζυγίου των εξωτερικών πληρωμών.

Συμπερασματικά θα λέγαμε, επομένως, ότι ο ελληνικός τουρισμός συνεισφέρει σήμερα με ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό στο ΑΕΠ^{8} ^{29}.

1.1.3 Οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο

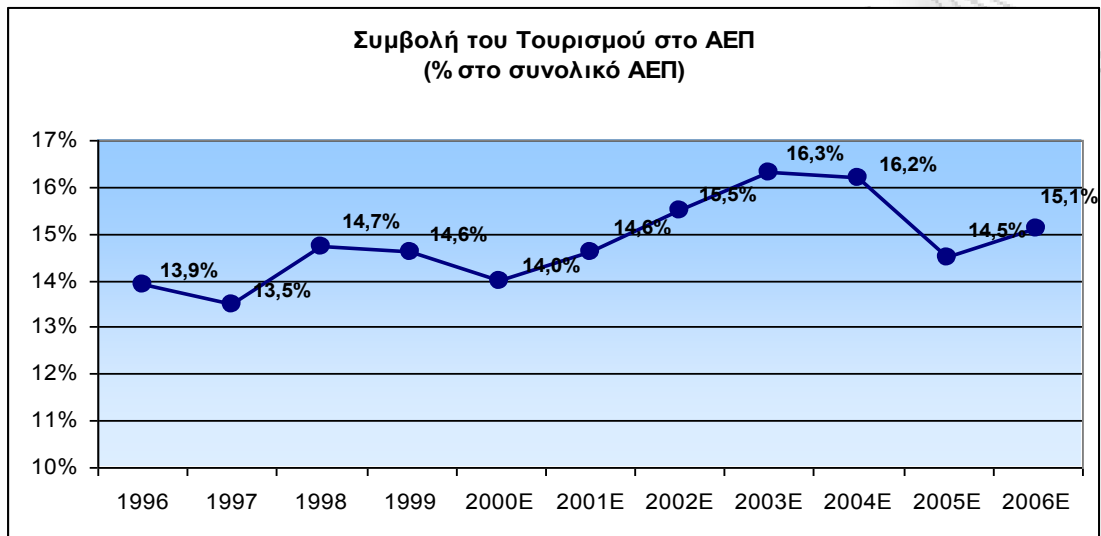
Ο ελληνικός τουρισμός συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο, καταγράφει εντυπωσιακές επιδόσεις^{3} ^{4}.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού(ΠΟΤ) η χώρα μας το 2003 κατατάσσεται 10η στον κόσμο ως προς τις τουριστικές εισπράξεις και 13η ως προς τις αφίξεις. Οι επιδόσεις αυτές, γίνονται φυσικά πιο εντυπωσιακές αν κάνουμε την αναγωγή στο μέγεθος της μικρής Ελλάδας, και καταδεικνύουν αναμφίβολα την ύπαρξη ενός εξαιρετικού πρωτογενούς τουριστικού προϊόντος.

Τα δεδομένα αυτά, που οφείλουμε να τα εκτιμήσουμε με ψυχραιμία, δίνουν περιθώρια ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού, εφόσον βέβαια μπορούμε να ξεπεράσουμε τις χρόνιες αδυναμίες και ελλείψεις μας.

Το Διάγραμμα 1 δείχνει τη θέση του Ελληνικού Τουρισμού στην Ελληνική οικονομία και διεθνή σκηνή κατά την περίοδο 1996-2006.

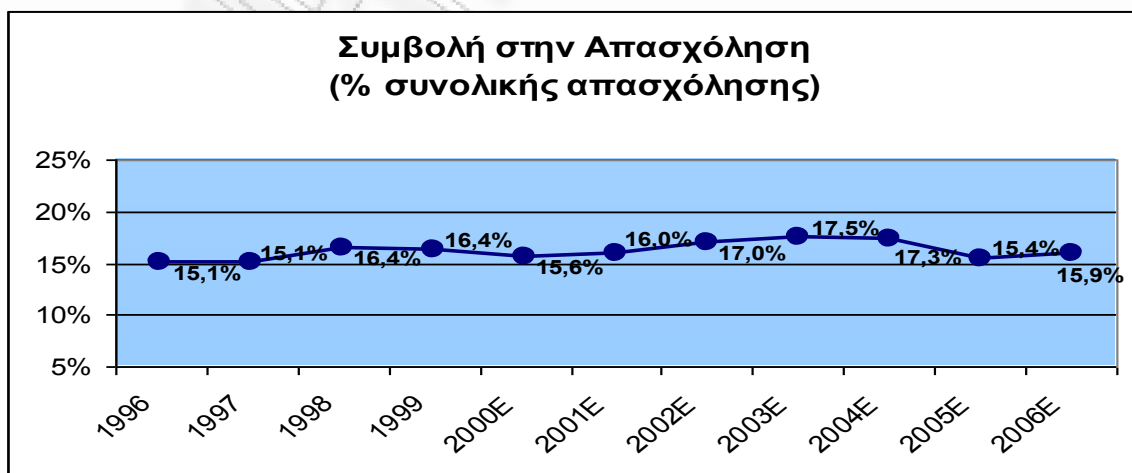
Διάγραμμα 1: Συμβολή του τουρισμού ως ποσοστό επί τοις % στο συνολικό ΑΕΠ της Ελληνικής Οικονομίας κατά την περίοδο 1996-2006.

Πηγή: WTTC

Το Διάγραμμα 2, κατωτέρω, δείχνει τη συμβολή της απασχόλησης του τουριστικού τομέα ως ποσοστό επί τοις % της συνολικής απασχόλησης της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 1996-2006.

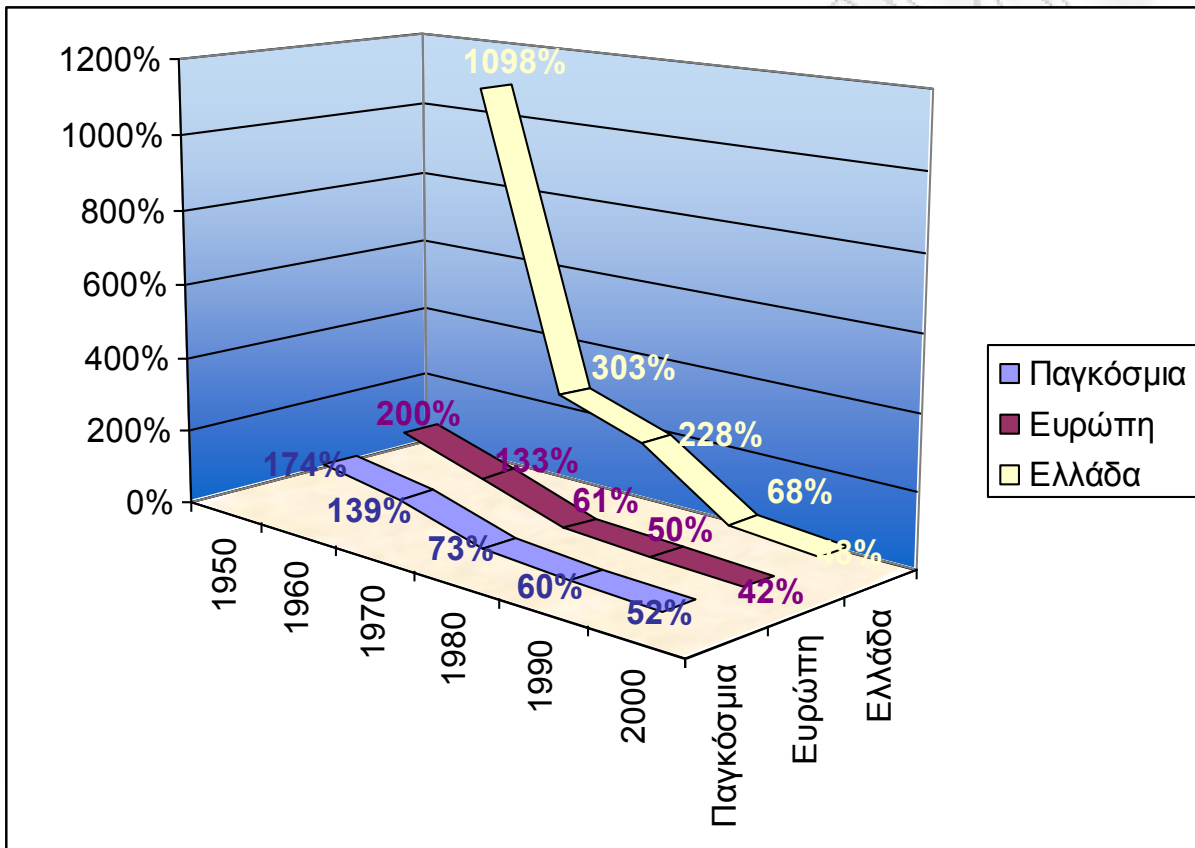
Διάγραμμα 2: Συμβολή της απασχόλησης του τουριστικού τομέα ως ποσοστό επί τοις % της συνολικής απασχόλησης της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 1996-2006

Εξάλλου, το Διάγραμμα 3 δείχνει, τη θέση του ελληνικού τουρισμού στην ελληνική οικονομία και διεθνή σκηνή κατά την περίοδο 1950-2000.

Διάγραμμα 3: Θέση του ελληνικού τουρισμού στην ελληνική οικονομία και διεθνή σκηνή κατά την περίοδο 1950-2000

.Πηγή: WTTC

1.1.4 Η κατάσταση του ελληνικού τουρισμού στα πλαίσια του εντεινόμενου ανταγωνισμού από αναδυόμενους μεσογειακούς προορισμούς

Η Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα από τη γεωγραφική και ιστορική θέση της, τα οποία, εφόσον τα εκμεταλλευτεί αποτελεσματικά θα μπορέσει να ανεβάσει το σχετικό βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της.

Όμως, πρέπει να λεχθεί, ότι η Ελλάδα ως ώριμος τουριστικός προορισμός αντιμετωπίζει, κατά τα τελευταία χρόνια, εντεινόμενο ανταγωνισμό από αναδυόμενους μεσογειακούς προορισμούς, ιδιαίτερα σε επίπεδο τιμών.

Οι τουριστικές εισπράξεις ανά άφιξη είναι περισσότερες από ότι πριν έξι χρόνια, αλλά και συγκριτικά με τις ανταγωνίστριες χώρες^{20}. Η βελτίωση αυτή των εισπράξεων ανά άφιξη οφείλεται σε αύξηση των τιμών και όχι σε αύξηση του μέσου χρόνου παραμονής στη χώρα. Η αύξηση των τιμών οφείλει να συμβαδίζει με βελτίωση της ποιότητας υποδομών και υπηρεσιών, διαφορετικά επιδεινώνεται η ανταγωνιστικότητα της χώρας^{{11}{18}}.

Η αύξηση του αριθμού των κλινών σε ξενοδοχειακές μονάδες 5 αστέρων, πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, δείχνει κάποια βελτίωση της ποιότητας των ξενοδοχειακών υποδομών.

Το κέντρο βάρους, όμως, του ελληνικού ξενοδοχειακού δυναμικού βρίσκεται σε μικρές και χαμηλής ποιότητας μονάδες^{21}. Ο ξενοδοχειακός κλάδος χαρακτηρίζεται από υπερπροσφορά και χαμηλό βαθμό χρήσης των κλινών. Έτσι, οι τουριστικές εισπράξεις ανά

ξενοδοχειακή μονάδα και ανά κλίνη υστερούν σημαντικά έναντι του ανταγωνισμού, υπονομεύοντας τη δυνατότητα πραγματοποίησης των απαραίτητων επενδύσεων.

Η πρόσφατη ραγδαία επιδείνωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών κρούει τον κώδωνα κινδύνου σε θέματα ανταγωνιστικότητας{11}.

Ευτυχώς που στον χώρο του τουρισμού, υπάρχουν ακόμη οι προϋποθέσεις για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας^{19}. Η συνέχιση της προηγούμενης δυναμικής πορείας των τουριστικών εισπράξεων δεν θα είναι, όμως, δεδομένη. Δεν αρκεί μόνον η εξωγενής αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης για τουριστικές υπηρεσίες, απαιτείται επίσης και η ανάλογη βελτίωση των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών της χώρας μας. Σήμερα, ο ανταγωνισμός από αναδυόμενους μεσογειακούς προορισμούς είναι έντονος, ιδιαίτερα σε επίπεδο τιμών. Ως αποτέλεσμα, το παγκόσμιο μερίδιο της Ελλάδας στις αφίξεις τουριστών έχει μειωθεί τα τελευταία δύο χρόνια, παρά την αίγλη που απέκτησε η χώρα μας λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων και τα υπέρογκα έξοδα με τα οποία οι Αγώνες επιβάρυναν τον κρατικό προϋπολογισμό και που βελτίωσαν τις τουριστικές μας υποδομές.

Το παγκόσμιο μερίδιο στις αφίξεις μειώθηκε από 1,9% το 2003 πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, σε 1,6% το 2005. Όμως, το μερίδιο στις εισπράξεις την ίδια περίοδο, από το 2003 στο 2005, έχει παραμείνει σταθερό, περίπου στο 2%, γεγονός που δείχνει ότι οι Αγώνες είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της παροχής λιγότερων μεν, αλλά ποιοτικότερων τουριστικών υπηρεσιών. Άλλωστε, η αύξηση λίγο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του αριθμού των κλινών σε ξενοδοχειακές μονάδες 5 αστέρων ήταν μεγάλη. Το 2006, η θερινή τουριστική περίοδος για τα ξενοδοχεία 4 ή 5 αστέρων επιμηκύνθηκε με αποτέλεσμα να αυξηθούν ιδιαίτερα και οι εισπράξεις. Βέβαια παραμένει να διαπιστωθεί αν η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα της προσωρινούς αδυναμίας των

γειτόνων μας ή της δικής μας σταθερής βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος μας. Το κύριο λοιπόν ερώτημα για την Ελλάδα είναι αν θα συνεχίσει να προσφέρει τις διαρκώς αναβαθμιζόμενες ποιοτικές τουριστικές υπηρεσίες που απαιτούνται στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον ώστε να προσελκύει ένα σταθερό ή και αυξανόμενο μερίδιο της διαρκώς διογκούμενης παγκόσμιας τουριστικής δραστηριότητας.

Όπως ήδη λέχθηκε, ο ξενοδοχειακός κλάδος στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται σήμερα από υπέρ-προσφορά και χαμηλό βαθμό χρήσης των κλινών. Στη χώρα μας αντιστοιχούν 6.169 ξενοδοχειακές κλίνες ανά 100 χιλιάδες κατοίκους, δύο περίπου φορές περισσότερες απ' ότι στην Ιταλία, τρεις φορές απ' ότι στην Πορτογαλία και δέκα φορές απ' ότι στην Τουρκία. Ο ετήσιος βαθμός χρήσης των κλινών αυτών έχει μειωθεί από το 21% το 2000 στο 16% το 2005. Η έντονη εποχικότητα του σημερινού τουρισμού στην Ελλάδα και η χαμηλή χρήση των ξενοδοχειακών κλινών αφήνουν περιθώρια σημαντικής μεγέθυνσης του τουρισμού. Για να επιτευχθεί, όμως κάτι τέτοιο, απαιτείται μακρόχρονη στρατηγική από την Πολιτεία και συντονισμένη προσπάθεια από όλους τους φορείς, ώστε να γίνει επέκταση του τουριστικού προϊόντος πέραν του κλασικού «ήλιος, και θάλασσα».

1.1.5 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς τουρισμού στην Ελλάδα

Η Ελλάδα σήμερα αποτελεί πλήρες μέλος της ONE και βρίσκεται στο μέσο αρκετών εξελίξεων. Εξάλλου, με τη δημιουργία ξεχωριστού Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης αναγνωρίστηκε στην ουσία η σημασία του ελληνικού τουρισμού αναβαθμίζοντας στην πράξη το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

Το 2004 ο ρυθμός ανάπτυξης έφτασε το 4,7%, (το μεγαλύτερο ποσοστό στην Ε.Ε. των 25), κυρίως χάρη στην επιτυχή διοργάνωση και διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, οι οποίοι έδωσαν μια ώθηση στον ελληνικό τουρισμό και στις προοπτικές μιας δυναμικής ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα, οι οποίες μέχρι το 2008 παρέμειναν πολύ ευνοϊκές.

Η τάση αφίξεων αλλοδαπών τουριστών στη χώρα ήταν μέχρι το 2008 ανοδική με κυριαρχία του μαζικού τουρισμού μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος.

Η αύξηση αυτή του μεριδίου επισκεπτών προέρχεται κυρίως από τουρίστες Ευρώπης των πρώην ανατολικών Ευρωπαϊκών χωρών. Απεναντίας, το μερίδιο των Αμερικανών τουριστών παρουσιάζει τελευταίως σημαντική μείωση.

Η απώλεια του υψηλού τουριστικού εισοδήματος έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της κατά κεφαλήν τουριστικής δαπάνης σε σταθερές τιμές.

Πολύ ενθαρρυντική εξέλιξη αποτελεί η αυξανόμενη συμμετοχή εσωτερικού τουρισμού. Μολονότι η διάρκεια της τουριστικής περιόδου είναι σχετικά μικρή, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του ελληνικού τουρισμού για επιμήκυνση της διάρκειας της τουριστικής περιόδου είναι ευνοϊκά^{10}.

Εξάλλου, υπάρχει σημαντικό περιθώριο ποιοτικής βελτίωσης με την δόμηση νέων ανθρωπογενών πλεονεκτημάτων. Η χώρα μας αποτελεί, όπως ήδη λέχθηκε, κλασικό προορισμό τουρισμού λόγω της γεωγραφικής της θέσης στον Ευρωπαϊκό χώρο με κληρονομημένα συγκριτικά πλεονεκτήματα την Πολιτιστική της Κληρονομιά και το φυσικό της περιβάλλον (όπως είναι ο Ήλιος, η Θάλασσα τα Νησιά, οι Λίμνες, τα Βουνά, το ήπιο Κλίμα και άλλα)^{26}.

Για να αντιμετωπιστεί η τυχόν υποκατάσταση της τουριστικής κίνησης της Ελλάδος από άλλες μεσογειακές χώρες, χρειάζεται να ξεπεραστούν οι χρόνιες αδυναμίες και ελλείψεις στον τουριστικό τομέα, να γίνει γεωγραφική αποκέντρωση της τουριστικής υποδομής, ώστε να αμβλυνθούν οι ανισότητες στην ανάπτυξη της περιφέρειας^{10}. Άλλο βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των ελληνικών ξενοδοχειακών μονάδων και καταλυμάτων είναι ότι αυτές είναι μικρού μεγέθους και

ενδιάμεσης και χαμηλής ποιότητας, που διαθέτουν μικρό βαθμό συγκέντρωσης και πολύ μικρή καθετοποίηση, με συνέπεια να δημιουργούνται ισχυρές πιέσεις για χαμηλές τιμές ως αποτέλεσμα της ολιγοπωνιακής διάρθρωσης της τουριστικής ζήτησης των ολίγων tour - operators{11}.

Στην προσπάθεια για την τουριστική ανάπτυξη της χώρας και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να συμβάλλουν συνειδητά όλα τα εμπλεκόμενα Υπουργεία και Φορείς.

Οι εξαγωγές της χώρας μας θα πρέπει να προωθούνται με γνώμονα το τι θέλει να καταναλώσει ο μη μόνιμος κάτοικος επισκέπτης – τουρίστας με όσο επίσης είναι δυνατό να προσφέρεται καλύτερη ποιότητα και σε λογική τιμή στο τουριστικό προϊόν, καταγράφοντας δηλαδή τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της ζήτησης του εξωτερικού, αφού ειδικά για τη χώρα μας, ο εισερχόμενος τουρισμός είναι σαφέστατα μια μοναδική και κατά κύριο λόγο, εξαγωγική δραστηριότητα, η οποία συνδυάζει κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών από μη μόνιμους κατοίκους στην οικονομική Επικράτεια^{26}.

Παρ όλες όμως τις θετικές αυτές περισσότερο ή λιγότερο εξελίξεις ο ελληνικός τουρισμός έχει περιέλθει, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης σε δύσκολη φάση. Η δραματική μείωση του παγκόσμιου ρυθμού ανάπτυξης το 2008 και οι οικονομικές υφέσεις και επιβραδύνσεις στις χώρες του ΟΟΣΑ συμπίπτουν ή ακολουθούνται χρονικά από μειωμένες εισροές ξένων τουριστών στην Ελλάδα. Αυτός είναι επομένως ο λόγος, που η εξασφάλιση νέων, μεγάλων δυνητικών και δυναμικών πηγών προελεύσεως τουριστικού ρεύματος, όπως είναι ο ρωσικός τουρισμός, αποτελεί και μπορεί να αποτελέσει πρώτιστο χρέος της τουριστικής μας πολιτικής, αφού είναι δυνατόν να αντισταθμίσει και να αυξήσει ακόμη περισσότερο τις αφίξεις τουριστών από τη μεγάλη αυτή χώρα. Προτού, όμως προχωρήσουμε στην εξέταση των θεμάτων αυτών, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στα βασικά γεωγραφικά, πολιτισμικά και λοιπά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Ρωσίας συμπεριλαμβάνοντας επίσης τις νέες πολιτικές και οικονομικές αλλαγές που συνέβησαν στη χώρα αυτή, οι οποίες έφεραν στο προσκήνιο τις νέες αυτές δυνατότητες της αναδύμενης τουριστικής αγοράς της Ρωσίας^{1}.

1.1.6 Έκθεση της Eurobank για τον τουρισμό και την οικονομική κρίση {³²}

Η τουριστική κίνηση στη χώρα μας αναμένεται να επιβραδυνθεί σημαντικά, μέσα στο 2009 παρουσιάζοντας τη μεγαλύτερη ίσως πτώση των τελευταίων 30 ετών. Επιπλέον, η πιθανότητα για σημαντικά μειωμένα έσοδα από τουρισμό το 2010 είναι επίσης μεγάλη.

Τα παραπάνω είναι τα βασικά συμπεράσματα μελέτης των Κώστα Βορλόου, Senior Economist και της Στέλλας Κανελλοπούλου Research Economist της Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών της Eurobank [EFGr.AT] Σχετικά άρθρα EFG, με τίτλο: «Οικονομικές Κρίσεις και Τουριστική Κίνηση στην Ελλάδα».

Στη μελέτη εξετάζονται οι επιδράσεις παλαιότερων υφέσεων στην τουριστική κίνηση στην Ελλάδα και εκτιμάται το πώς θα επηρεάσει η παρούσα κρίση τον κλάδο το 2009 και το 2010:

Παρότι η Ελλάδα ευνοείται τον τελευταίο καιρό από αυξημένη ζήτηση από νέες αγορές (όπως Ρωσία, Ανατολική Ευρώπη, Ασία κ.ά.), η παρούσα κρίση επηρεάζει τις κύριες αγορές της με μεγάλη σφοδρότητα. Οι τουρίστες από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία αναμένεται να περιορίσουν φέτος τα ταξίδια τους στη χώρα μας λόγω της μεγάλης οικονομικής ύφεσης που πλήττει τις οικονομίες τους. Η ταυτόχρονη και έντονη πτώση των αφίξεων από τις χώρες αυτές θα επηρεάσει σημαντικά τις τουριστικές εισπράξεις. Το κενό που θα δημιουργηθεί στις εισπράξεις εκτιμάται ότι δεν είναι πιθανό να καλυφθεί από τις αφίξεις από τις νέες αγορές. Επιπλέον, η κρίση θα επηρεάσει και αυτές τις χώρες, μειώνοντας τις συνολικές εισροές ξένων τουριστών στην Ελλάδα.

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η διάρκεια και το βάθος της τρέχουσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, ιστορικά, ο τουρισμός στη χώρα μας ανακάμπτει όταν ο παγκόσμιος ρυθμός ανάπτυξης είναι πάνω από το 2% ετησίως όπως συμπεραίνεται στη μελέτη. Καθώς οι προβλέψεις της Eurobank και πολλών έγκυρων διεθνών οίκων για την επόμενη διετία δεν είναι καθόλου ευνοϊκές για τους ρυθμούς μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας, οι ανησυχίες για την πορεία του κλάδου αυξάνονται. Ωστόσο, θετικό στοιχείο στην περίπτωση αυτή είναι ότι τα νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη εμφανίζουν ιστορικά μεγαλύτερες αντοχές απέναντι στην πτώση ζήτησης, κατά τη διάρκεια οικονομικών επιβραδύνσεων, σε αντιδιαστολή με την Αθήνα.

Επιπλέον, πιο ισχυρός τις περιόδους αυτές εμφανίζεται ο εγχώριος τουρισμός, ο οποίος μειώνεται αλλά με βραδύτερους ρυθμούς από ότι ο ξένος.

Στη μελέτη επισημαίνεται, τέλος, ότι πέρα από την επίδραση της παγκόσμιας ανάπτυξης, το επίπεδο τιμών, η οικονομική επιφάνεια των τουριστών και μια σειρά από ποιοτικούς παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και επηρεάζουν την ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες. Το εισόδημα των ξένων τουριστών συνιστά σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα των τουριστικών αφίξεων για χώρες θερινού τουρισμού όπως η Ελλάδα και η Αυστραλία, ενώ για τη Γαλλία και την Ισπανία ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι το κόστος ζωής. Σε μακροχρόνια βάση, οι αλλαγές στις προτιμήσεις και άλλους ποιοτικούς προσδιοριστικούς παράγοντες είναι θετικές για την Ελλάδα και την Αυστραλία και αρνητικές για τη Γαλλία και την Ισπανία. Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα που εξηγεί τις καλές έως τώρα επιδόσεις της τουριστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα, παρά το σταθερά υψηλό της πληθωρισμό σε σχέση με την Ευρωζώνη (διαφορικό πληθωρισμό). Οι αλλαγές στα γούστα και στις τουριστικές προτιμήσεις του ξένου τουρίστα ευνόησαν και ευνοούν τη χώρα μας παρά την ακρίβεια. Ωστόσο, υπό το πρίσμα της σφοδρότητας της παρούσας κρίσης, η τιμολόγηση των τουριστικών υπηρεσιών εύλογα θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανταγωνιστικότητα των διαφόρων τουριστικών προορισμών στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο το 2009.

Συμπερασματικά, η παγκόσμια ύφεση θα επηρεάσει σημαντικά την τουριστική κίνηση στην Ελλάδα, οδηγώντας σε μειωμένες αφίξεις ξένων και ταξιδιωτικές εισπράξεις το 2009 και, πιθανώς και το 2010. Για μια χώρα που βασίζεται στον τουρισμό, αυτό θέτει σοβαρές προκλήσεις, όχι μόνο για τον κλάδο του τουρισμού αλλά και για το σύνολο της εθνικής οικονομίας, απαιτώντας ιδιαίτερη προσοχή και αντιμετώπιση τόσο από φορείς του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα.

1.2. Ο ελληνικός πολιτισμός και η συμβολή του σε πνευματικές ζυμώσεις και αλληλεπιδράσεις της ιστορικής πορείας των ελληνο-ρωσικών σχέσεων

1.2.1 Ο ελληνικός πολιτισμός και η συμβολή του σε πνευματικές ζυμώσεις

Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να εντοπιστούν στην ιστορία του παγκόσμιου πολιτισμού παραλληλισμοί με τον ελληνικό πολιτισμό, φαινόμενο πολυδιάστατο ως προς τις επιρροές και επιδράσεις που αυτός προκάλεσε και προξένησε παγκοσμίως.

Χρονολογικά ο ελληνικός πολιτισμός διαιρείται^{1}:

- στον πολιτισμό της Αρχαίας Ελλάδας, που τροφοδότησε την ανθρωπότητα με τη φιλοσοφία, το θέατρο, τη λογοτεχνία, την πολιτική -αναπόσπαστα στοιχεία του σύγχρονου πολιτισμού-,
- στο Βυζαντινό πολιτισμό, κοιτίδα της Ορθοδοξίας, με σημαντικές επιρροές στην πολιτιστική κληρονομιά της μεσαιωνικής Ανατολής, και
- στον πολιτισμό του νεότερου και σύγχρονου ελληνικού κόσμου που απορρόφησε και εμπλουτίστηκε με επιτεύγματα του παρελθόντος, συμβάλλοντας, ταυτόχρονα από την πλευρά του σε πνευματικές ζυμώσεις και αλληλεπιδράσεις.

Κατά τη διάρκεια χιλιετηρίδων ο ελληνικός πολιτισμός διακρίνονταν από δεκτικότητα και προσήνεια, γεγονός που διαφαίνεται τόσο στην αρμονική αφομοίωση και αξιοποίηση επιτευγμάτων άλλων λαών και πολιτισμών όσο και, κυρίως, στον εμπλουτισμό των τελευταίων με στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, κάτι που, τολμούμε να διατυπώσουμε, ότι συνεχίζεται και στις μέρες μας. Ο σύγχρονος

Ελληνισμός δεν περιορίζεται στα όρια του εθνικού ελληνικού κράτους, αλλά αποτελεί ένα ευρύτερο, παγκόσμιο φαινόμενο που εκτείνεται από τη Βόρεια Αμερική ως την Αυστραλία και από τη Νότια Αφρική μέχρι τη Ρωσία. Στο σημείο αυτό, αναμφίβολα, έγκειται αφ' ενός το δυναμικό της περαιτέρω ανάπτυξης και εμπλουτισμού του ελληνικού πολιτισμού, αλλά και του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος που, αφ' ετέρου, διάφοροι λαοί εκδηλώνουν απέναντι σε αυτόν. Δεν είναι τυχαίο, μάλιστα, ότι αναπόσπαστο στοιχείο του Ελληνισμού αποτελεί ο φιλελληνισμός.

Παρά το γεγονός ότι, λόγω ιστορικών συγκυριών, ο ελληνικός λαός βρέθηκε διάσπαρτος σε διάφορες χώρες και ηπείρους, μόνιμα τον χαρακτήριζε η επιδίωξη συνοχής και διατήρησης της εθνικής του ταυτότητας, αλλά και στενών σχέσεων με την ιστορική του πατρίδα. Βασική ενοποιητική αρχή του Ελληνισμού ανέκαθεν αποτελούσε η συνειδητοποίηση της ενσωμάτωσης σε ένα ενιαίο έθνος με κοινές πολιτιστικές και θρησκευτικές καταβολές και την αίσθηση κοινότητας με ένα κοινό ιστορικό παρελθόν. Το γεγονός αυτό εξασφάλιζε μία ιερή σχέση, μία σχέση λατρείας απέναντι στον εθνικό πολιτισμό και τις παραδόσεις, καθώς και μία συνειδητοποίηση ευθύνης για τη διατήρηση και διαφύλαξη αυτού του εθνικού πολιτισμού και την κληροδότησή του στους μεταγενέστερους.

1.2.2 Αλληλεπιδράσεις της ιστορικής πορείας των δυο λαών

Χαρακτηριστικό αντικαθρέφτισμα του γεγονότος αυτού αποτελεί η ιστορία του Ελληνισμού στη Ρωσία, χώρα όπου το ελληνικό στοιχείο είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο. Δεν είναι του παρόντος να σταθούμε στις μακράιωνες ελληνο-ρωσικές σχέσεις, επιγραμματικά και μόνο, ωστόσο, αναφέρουμε τους ελληνικούς οικισμούς του Ευξείνου Πόντου στην αρχαιότητα, την εμφάνιση του σλαβικού αλφαβήτου και τη δράση των αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου, τον εκχριστιανισμό των Ρως από το Βυζάντιο και τις πολιτιστικές και θρησκευτικές ανταλλαγές και

αλληλεπιδράσεις που επακολούθησαν – αυτά όλα αποτελούν ορισμένα μόνο παραδείγματα διασταύρωσης της ιστορικής πορείας των δύο λαών από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας^{1}. Στα τέλη του 18ου αι. οι ελληνορωσικές σχέσεις και η ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού στη Ρωσία αποκτούν νέα δυναμική, πράγμα στο οποίο συνέβαλε η ενίσχυση των ελληνικών κοινοτήτων στη νότια, κυρίως, επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, η προστασία και τα προνόμια που αυτές έχαιραν εκ μέρους των ρωσικών Αρχών και το ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον της ρωσικής κοινής γνώμης απέναντι στα ελληνικά δρώμενα. Η κοινή Ορθόδοξη Πίστη αναμφίβολα αποτελεί τη συντεταγμένη, που εξ' αρχής εξασφαλίζει μία καλοπροαίρετη σχέση αμοιβαιότητας μεταξύ ελληνικού και ρωσικού πληθυσμού. Η Ρωσία συνδράμει αποφασιστικά στην υπόθεση απελευθέρωσης των Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό, απόκτησης εθνικής ανεξαρτησίας και σύστασης εθνικού κράτους, ταυτόχρονα δε προσελκύει ελληνικό στοιχείο για εγκατάσταση στα νότια σύνορά της. Ο ελληνικός πληθυσμός, από την πλευρά του, αξιοποιώντας τα προνόμια, που του παραχωρούν οι ρωσικές Αρχές, μετουσιώνεται σε ένα αναπόσπαστο δυναμικό στοιχείο της κοινωνικο-πολιτικής και οικονομικής ζωής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας^{1}. Μέχρι τις αρχές του 20ου αι. οι ελληνο-ρωσικές σχέσεις και ο Ελληνισμός στη Ρωσία αναπτύσσονται με ιδιαίτερη δυναμική, υπό την επίδραση τέτοιων παραγόντων, όπως ίδρυση ελληνικών κοινοτήτων και οργανώσεων, φιλανθρωπική δραστηριότητα ευπόρων Ελλήνων, δραστήρια συμμετοχή των Ελλήνων στον κοινωνικο-πολιτικό οργανισμό της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, διάδοση της ελληνικής παιδείας στη Ρωσία, έκδοση περιοδικού τύπου και βιβλίων στην ελληνική γλώσσα, έντονες ζυμώσεις Ελλήνων και Ρώσων τόσο σε επίσημο διακρατικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο απλών ανθρώπων. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός ότι όσο περισσότεροι εκπρόσωποι Ελλήνων αλλά και Ρώσων ενσωματώνονται και συμμετέχουν στις διαδικασίες διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού τόσο πιο εποικοδομητικό υφίσταται το αποτέλεσμα στην υπόθεση της διαφύλαξης και ανάπτυξης του Ελληνισμού στη Ρωσία, καθώς και της αναβάθμισης και βελτίωσης της ίδιας της Ελλάδος (χρηματοδότηση

ελληνικού κράτους από εύπορους εκπροσώπους διασποράς). Οι δυσκολίες της σοβιετικής περιόδου -τραγική, αναμφίβολα, δοκιμασία για τον Ελληνισμό της Ρωσίας- και η οικονομική αταξία της μεταβατικής μετασοβιετικής εποχής, που είχαν ως αποτέλεσμα τη μαζική φυγή του ελληνικού πληθυσμού των χωρών της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. προς την Ελλάδα, αναμφίβολα δημιούργησαν στον Ελληνισμό σειρά προβλημάτων^{1}.

Παρά όλα αυτά η δραστηριότητα των ελληνικών κοινοτήτων και συλλόγων στη Ρωσία, αλλά και των σωματείων Ελλήνων εκ Ρωσίας στην Ελλάδα, η εγκατάσταση, στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και στις αρχές του 1950 στην ΕΣΣΔ πολιτικών προσφύγων από την Ελλάδα, η εμφάνιση και διεύρυνση των νεοελληνικών σπουδών στη Ρωσία, οι πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο χωρών αλλά και η βοήθεια που παρείχε το ελληνικό κράτος στους ομογενείς του, συνέβαλαν στη διαφύλαξη από τον ελληνικό πληθυσμό της Ρωσίας των παραδόσεών του και στη διατήρηση αμείωτου του ενδιαφέροντος της ρωσικής κοινής γνώμης απέναντι στην Ελλάδα^{1}.

Αυτή τη στιγμή διανύουμε μία νέα σελίδα στην ιστορία του ελληνισμού στη Ρωσία. Η σταθεροποίηση της κοινωνικο-πολιτικής και οικονομικής κατάστασης στη Ρωσία, η ενίσχυση της ελληνικής κοινότητας, το ολοένα και περισσότερο αυξανόμενο ενδιαφέρον απέναντι στον ελληνικό πολιτισμό, την ελληνική ιστορία και την ελληνική γλώσσα εκ μέρους τόσο εκπροσώπων της ομογένειας όσο και φιλελλήνων, δημιουργούν προϋποθέσεις και επιβάλλουν την αναγκαιότητα νέας ώθησης και νέου παλμού στην ανάπτυξη των ελληνο-ρωσικών σχέσεων και του Ελληνισμού στη Ρωσία, κάτι που αποτελεί και προορισμό του προσφάτως ιδρυθέντος Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού.

1.2.3 Δεσμοί φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος ισορροπίας και αμοιβαίες αξίες του τομέα των γραμμάτων και των τεχνών

Η Ελλάδα και η Ρωσία αποτελούν στρατηγικούς εταίρους στο διεθνές σύστημα ισορροπίας της ισχύος, με κοινό πεδίο την περιοχή των Βαλκανίων. Οι απόψεις των δύο χωρών στα καίρια ζητήματα διεθνούς πολιτικής που απασχολούν την παγκόσμια κοινότητα σήμερα συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό. Η κοινή θέση των δύο χωρών για την ανάγκη διπλωματικής επίλυσης του ζητήματος του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν αποτελεί ένα πρόσφατο παράδειγμα σύμπνοιας Ελλάδας και Ρωσίας στην διπλωματική κονίστρα^{1}.

Η συνεργασία των δύο χωρών σε ζητήματα διεθνούς πολιτικής είναι ιδιαίτερος αυξημένη την τελευταία περίοδο λόγω της συνύπαρξής τους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών μέσω της συμμετοχής της Ελλάδας ως μη μόνιμου μέλος του Συμβουλίου.

Υπάρχει επίσης αγαστή συνεργασία στην προσπάθεια καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Το ξετύλιγμα του μίτου των ελληνο-ρωσικών σχέσεων οδηγεί στην απαρχή τους που ανάγεται στον 10^ο αιώνα. Στη διάρκεια της εναλλαγής των αιώνων οι δύο χώρες έχουν σφυρηλατήσει ισχυρούς δεσμούς φιλίας που εδράζονται πρωτίστως στην κοινή ρίζα της Ορθοδοξίας ,στις αμοιβαίες αξίες στον τομέα των γραμμάτων και των τεχνών καθώς και στα κοινά ιστορικά βιώματα που τις σημάδεψαν. Οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών μετρούνται από την επίσημη εγκαθίδρυσή τους σε εκατόν εβδομήντα επτά χρόνια και σήμερα εξακολουθούν να βρίσκονται σε άριστο επίπεδο.

1.2.4 Το πλαίσιο συνεργασίας των διμερών σχέσεων των δύο χωρών

Το συμβατικό πλαίσιο των διμερών σχέσεων των δύο χωρών καλύπτει όλους τους τομείς συνεργασίας (πολιτικός, οικονομικός, αμυντικός, ενεργειακός, μορφωτικός κ.λπ.). επισημαίνονται ιδιαίτερα οι κάτωθι συμφωνίες: Φιλίας και Συνεργασίας, Στρατιωτικής Συνεργασίας, Αποφυγής Διπλής Φορολογίας, Ναυτιλιακή, Αεροπορικών Μεταφορών, Συνεργασίας στον Τομέα των Καυσίμων και της Ενέργειας.

Σήμερα οι ελληνο-ρωσικές σχέσεις στον πολιτικό τομέα χαρακτηρίζονται από κλίμα στενής συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Στον οικονομικό και στον ενεργειακό τομέα παρατηρείται πνεύμα μακρόπνοης συνεργασίας με κύρια χαρακτηριστικά τη συνέπεια και τη συνέχεια, αντίστοιχα στον πολιτιστικό τομέα, η ευρηματικότητα και το υψηλό πολιτισμικό επίπεδο των δύο χωρών έχει ως αποτέλεσμα την εγγύτητα και τη συχνή γειννίαση των πολιτικών σε αυτό τον τομέα. Τέλος, ένας ακόμη σημαντικός και διαχρονικός παράγοντας που συμβάλει στη διατήρηση και στην περαιτέρω ανάπτυξη της αρτιότητας των σχέσεων Ελλάδας και Ρωσίας είναι η ιστορική παρουσία στα ρωσικά εδάφη του Νότου ενός σημαντικού αριθμού Ρώσων πολιτών ελληνικής καταγωγής.

Στον πολιτικό τομέα οι ανταλλαγές επισκέψεων ανωτάτου επιπέδου σε συνδυασμό με τις συχνές διαβουλεύσεις των Υπουργείων Εξωτερικών των δύο χωρών, έχουν επιβεβαιώσει το σημερινό υψηλό επίπεδο των πολιτικών σχέσεων^{1}. Η επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή στη Μόσχα τον Δεκέμβριο του 2004, ήταν η πρώτη επίσημη επίσκεψη πρωθυπουργού της Ελλάδος σε διμερές επίπεδο, στη Ρωσική Ομοσπονδία μετά το πέρας δώδεκα ετών. Στη διάρκεια των

συναντήσεων του πρωθυπουργού της Ελλάδος με την πολιτική ηγεσία της Ρωσίας επιβεβαιώθηκε το υψηλό επίπεδο των διμερών σχέσεων, καθώς και οι μακροχρόνιοι δεσμοί των δύο λαών. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στις δυνατότητες περαιτέρω ενεργοποίησης και αξιοποίησης της διμερούς συνεργασίας στον οικονομικό και στον ενεργειακό τομέα. Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής υφίσταται εγγύτητα ή και σε ορισμένα σημεία ταύτιση των απόψεων των δύο χωρών σε μία σειρά διεθνών ζητημάτων. Οι δύο ηγέτες, τέλος, υπέγραψαν μία σειρά διμερών κειμένων με βάση τα οποία αναδεικνύεται η ποιότητα και το εύρος της διμερούς συνεργασίας, συστηματοποιείται το πλαίσιο της συνεργασίας αυτής και ορίζεται η προοπτική των διμερών σχέσεων ώστε να συμπεριλάβει συνεργασία και σε νέους τομείς, όπως στην αντιμετώπιση προκλήσεων και απειλών κατά της Διεθνούς Κοινότητας. Στον οικονομικό τομέα, ο δυναμισμός που παρατηρείται στην ελληνική και τη ρωσική οικονομία αντανακλάται στο διμερές εμπόριο, που έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία δέκα χρόνια^{1}.

1.2.5 Η προοπτική των διμερών σχέσεων στον οικονομικό τομέα

Οι εμπορικές ανταλλαγές ανήλθαν το 2004 στο ύψος των 3,178 δισεκατομμυρίων ευρώ, με τις ελληνικές εξαγωγές να ανέρχονται σε 326,4 εκατομμύρια ευρώ και τις εισαγωγές σε 2,852 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι εισαγωγές από της Ελλάδας από τη Ρωσία αποτελούνται σε συντριπτικό βαθμό από πρώτες ύλες και συγκεκριμένα πετρέλαιο, φυσικό αέριο, σίδηρο, χάλυβα, αλουμίνιο, χαλκό και ξυλεία. Οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Ρωσία περιλαμβάνουν κυρίως γουναρικά, φρούτα και λαχανικά, ελαιόλαδο, ελιές, αλουμίνια, κρασί, βωξίτες, μάρμαρο κ.ά. Στον τομέα των επενδύσεων, 45 επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων δραστηριοποιούνται στη Ρωσία με συνολικό όγκο επενδυμένου κεφαλαίου 69,2 εκατομμύρια δολ. Επίσης, σύμφωνα με ρωσικά στοιχεία, έχουν καταγραφεί 130 ελληνορωσικές μεικτές επιχειρήσεις, που δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς του

εμπορίου, της γεωργίας, της βιομηχανίας, της παροχής υπηρεσιών, του τουρισμού, των κατασκευών, της ενέργειας, των μεταφορών και της τεχνολογίας. Για τον συντονισμό της διμερούς συνεργασίας στο οικονομικό πεδίο λειτουργεί μεικτή Διυπουργική Επιτροπή για την Οικονομική, Βιομηχανική και Τεχνολογική Συνεργασία. Στον τομέα της ενέργειας, η συνεργασία των δύο χωρών είναι αγαστή και άρτια και θα μπορούσε να αποτελέσει περιπτώσιολογικό πρότυπο σταθερότητας και ανάπτυξης για τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς (Burgas) - Αλεξανδρούπολης στις 12 Απριλίου του 2005 στη Σόφια υπεγράφη από τις αντιπροσωπείες της Ελλάδος, της Ρωσίας και της Βουλγαρίας. Το Πολιτικό Μνημόνιο Συνεργασίας που υπεγράφη για την κατασκευή του εν λόγω αγωγού, με τη συμμετοχή της Ρωσίας, είναι ζωτικής σημασίας σε αυτή την κατεύθυνση. Στις 4 – 5 Σεπτεμβρίου του 2006 ακολούθησε για τον ίδιο λόγο τριμερής συνάντηση μεταξύ των πρωθυπουργών Ελλάδας, Ρωσίας και Βουλγαρίας στην Αθήνα.

1.2.6 Η προοπτική των διμερών σχέσεων στον τομέα του τουρισμού και του πολιτισμού

Στις 29-30 Σεπτεμβρίου 2005 συγκλήθηκε η 5^η Μικτή Διυπουργική Επιτροπή Οικονομικής Συνεργασίας στη Μόσχα με τη συμμετοχή και επιχειρηματιών των δύο χωρών. Στη συγκεκριμένη συνάντηση έγινε ειδική αναφορά και στο πλαίσιο της περαιτέρω ανάπτυξης στον τομέα του τουρισμού και ειδικότερα στον πεδίο του εναλλακτικού τουρισμού (ιαματικού, αθλητικού, πολιτισμικού) καθώς και στις προόδους που έχουν γίνει σε διμερές επίπεδο για το ζήτημα των θεωρήσεων εισόδου στην Ελλάδα.

Στον τομέα του πολιτισμού υπάρχει άριστη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών. Στη διάρκεια των τελευταίων ετών διοργανώθηκαν στη Ρωσία, με πρωτοβουλία ή συμμετοχή της εκεί Ελληνικής Πρεσβείας, πλήθος εκθέσεων, συναυλιών, επιστημονικών συνεδρίων, φιλολογικών παρουσιάσεων, εκδόσεων και σειρά άλλων σημαντικών πολιτιστικών

γεγονότων. Πιο συγκεκριμένα αξίζει να αναφερθούν οι ακόλουθες εκδηλώσεις:

- Μια σειρά ελληνικών εκδηλώσεων για την ιστορία,
- Εκδηλώσεις για τον πολιτισμό και τις παραδόσεις του Αγίου Όρους,
- Η συναυλία της βυζαντινής χορωδίας Αγγελόπουλου,
- Η συμφωνική συναυλία για την επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννηση του Νίκου Σκαλκώτα .
- Η συμμετοχή της Ελλάδας, για πρώτη φορά, στην Έκθεση Βιβλίου «NON FICTION».
- Η συνέχιση χορήγησης βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων υποτροφιών από ελληνικής πλευράς σε φοιτητές τμημάτων ελληνικών σπουδών ρωσικών πανεπιστημίων (Μόσχα, Αγίας Πετρούπολης, Κρασνοντάρ) και οι ανταλλαγές επιστημόνων στον τομέα, εκπαίδευσης.

Οι σχέσεις Ελλάδος- Ρωσίας βρίσκονται σε άριστο επίπεδο, χαρακτηρίζονται από συχνές ανταλλαγές επισκέψεων, ενώ έχουν συναφθεί συμφωνίες συνεργασίας, στον οικονομικό, τουριστικό, εμπορικό, επιστημονικό, τεχνολογικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και τομέα ασφαλείας. Οι δύο χώρες έχουν εκφράσει, σε διάφορες ευκαιρίες, την επιθυμία τους για περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων και ανάπτυξη της συνεργασίας σε όλους τους τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος.

Έπειτα από την ιστορική και πολιτική προσέγγιση απαραίτητη είναι η οικονομική και τουριστική προσέγγιση στην αγορά της Ρωσίας στην οποία θα αναφερθούμε κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα γεωγραφικών και πολιτισμικών στοιχείων της Ρωσίας και ιστορική αναδρομή στις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και αλλαγές της Ρωσίας (απο το 1945 εως σήμερα)

2.1.1 Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία της Ρωσίας

Διάγραμμα 4: Χάρτης της Ρωσίας

Η έκταση της χώρας αυτής με 17 εκατομμύρια τ.χλμ είναι η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο. Καταλαμβάνει το 11,5% του συνολικού εδάφους της υφηλίου και η έκτασή της ισοδυναμεί με ελαφρώς μικρότερη από ό,τι η αντίστοιχη του Καναδά (9,97 εκατομμύρια τ.χλμ. δεύτερης μεγαλύτερης χώρας παγκοσμίως) και της Αυστραλίας (7,68 εκατομμύρια τ.χλμ.) από κοινού

Η ζώνη κυριαρχίας της Ρωσίας εκτείνεται δυτικά για δέκα χιλιάδες χιλιόμετρα στη Βαλτική Θάλασσα έως της Θάλασσας της Ιαπωνίας στα ανατολικά, καλύπτοντας ένδεκα ζώνες τοπικών ωρών. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Ρωσίας αποτελείται από ογδόντα εννέα περιφέρειες. Πρωτεύουσα της Ρωσίας είναι η ιστορική Μόσχα των 20. εκατομμυρίων κατοίκων. Η πόλη της Αγίας Πετρούπολης είναι ένα ιδιαίτερος σημαντικό διοικητικό, επιχειρηματικό και πολιτιστικό κέντρο της Ρωσίας για αυτό και θεωρείται ως «συμπρωτεύουσα» ή πρωτεύουσα του Βόρειου τμήματος της χώρας^{1}.

Στα όρια της Ρωσίας υπάρχουν περισσότερες των χιλίων πόλεις και κωμοπόλεις. Οι μεγαλύτερες με πληθυσμό άνω του ενός εκατομμυρίου σε φθίνουσα σειρά είναι οι ακόλουθες: Μόσχα, Αγία Πετρούπολη, Νίζνυ Νοβγκορόντ, Νοβοσιμπίρσκ, Εκατερίνενμπουργκ, Σάμαρα, Όμσκ, Τσελιάμπινσκ, Καζάν, Πέρμ, Ούφα, Ρόστοβ του Ντον, Βόλγκογκραντ^{1}.

Το μεγαλύτερο μέρος της Ρωσίας εκτείνεται εντός της μετρίου ζώνης κλίματος. Οι βορειότερες περιοχές της χώρας, παραδείγματος χάριν τα νησιά του Αρκτικού Ωκεανού και μεγάλο κομμάτι των ορεινών όγκων, περιέχονται εντός της αρκτικής και της υποαρκτικής ζώνης, ενώ παράλληλα οι νοτιότερες περιοχές, όπως είναι οι ακτές της Μαύρης Θάλασσας και του Καυκάσου, περιέχονται στις υποτροπικές ζώνες κλίματος.

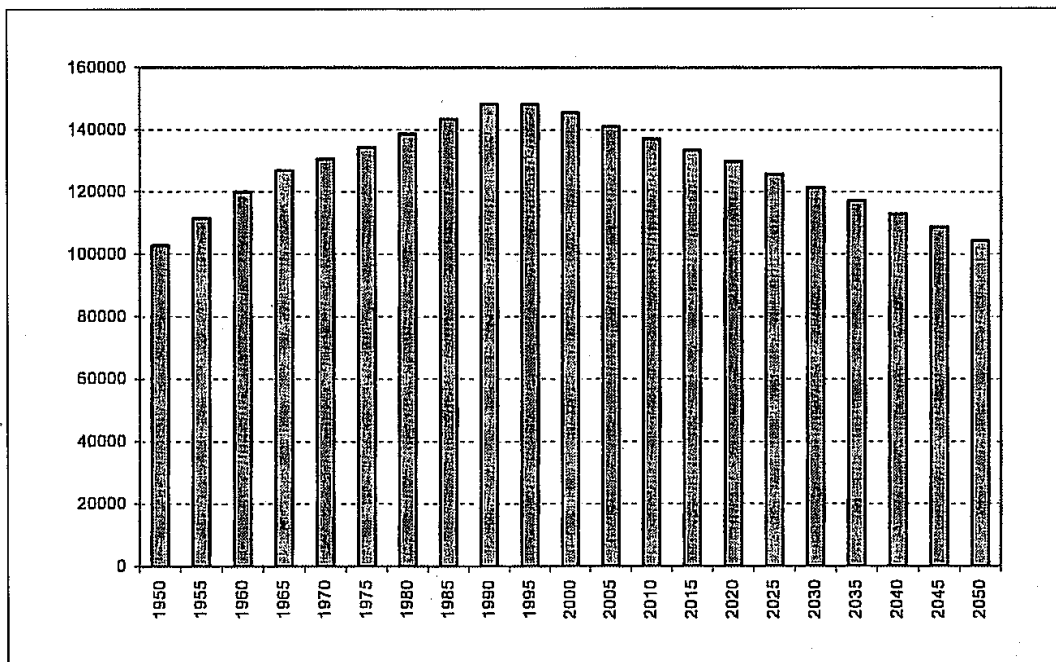
Το κλίμα σχεδόν σε όλο το μήκος της χώρας χαρακτηρίζεται ηπειρωτικό εκτός της πέρα βορειοδυτικής περιοχής που έχει τα χαρακτηριστικά του θαλάσσιου κλίματος. Οι μέσες θερμοκρασίες του

μεν Ιανουαρίου είναι από 0 έως -500 C στην περιοχή του Καυκάσου στο Δυτικοευρωπαϊκό τμήμα και από -400 C έως -500 C στη Σιβηρία, οι δε του Ιουλίου εκτείνονται από -100C στη Βόρεια ακτή της Σιβηρίας έως -240 C με -250 C στην Πρικασπίσκαγια^{1}.

Ο πληθυσμός της Ρωσίας αποτελείται πάνω από 100 διαφορετικά εθνικά σύνολα που ομιλούν τη δική τους γλώσσα. Τη συντριπτική πλειονότητα του 81,5% αποτελούν οι Ρώσοι. Το υπόλοιπο σύνολο του πληθυσμού αποτελείται από Τατάρους (3,8%), Ουκρανούς (3%), Τσούβας (1,2%), Μπασκίρ (0,9%), Λευκορώσους (0,8%), Μορδιβιανούς (0,7%), Γερμανούς και Τσετσένους (ποσοστό 0,6% έκαστοι), Αβαρούς, Αρμένιους και Ιουδαίους (ποσοστό 0,4% έκαστοι). Η Ρωσική είναι η επίσημη γλώσσα του κράτους και χρησιμοποιείται σε όλη την έκταση της Ομοσπονδίας^{1}.

Εξάλλου το Διάγραμμα 5, κατωτέρω δείχνει την εξέλιξη Ρωσικού Πληθυσμού 1950-2050 (σε χιλιάδες).

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη Ρωσικού Πληθυσμού 1950-2050 (σε χιλιάδες)

Μια ανησυχία για το μέλλον του ρωσικού εξερχόμενου ταξιδιού είναι ότι η Ρωσία αντιμετωπίζει μια σημαντική δημογραφική κρίση^{1}. Όπως στον μεγαλύτερο μέρος

του αναπτυγμένου κόσμου, τα ποσοστά γεννήσεων έχουν μειωθεί αισθητά και είναι τώρα αρκετά κάτω από τα επίπεδα που μπορούν να στηρίζουν τον πληθυσμό.

Συγχρόνως, τα ρωσικά ποσοστά θανάτου έχουν αυξηθεί στα ύψη, ιδιαίτερα μεταξύ των ανδρών ηλικίας επαγγελματικής απασχόλησης, λόγω της μετα-σοβιετικής ένδειας. Ο πληθυσμός των 149 εκατομμυρίων μπροστά από μια δεκαετία έπεσε στα 143 εκατομμύρια σήμερα. Η μέση διάρκεια ζωής των ανδρών κείται τώρα γύρω στα 59 έτη, ενώ για τις γυναίκες η μέση διάρκεια ζωής είναι 72 έτη. Επομένως οι δημογραφικές επιρροές δεν φαίνονται ευνοϊκές.

2.1.2 Ιστορική ανάδρομη στις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις και αλλαγές της Ρωσίας(από το 1945 έως σήμερα)

Ο 19^{ος} και οι αρχές του 20ού αιώνα χαρακτηρίστηκαν από συνεχείς επαναχαράξεις συνόρων στην Ασία και την Ευρώπη και λόγω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι αλλαγές αυτές επακόλουθο είναι να επηρεάσουν και τη Ρωσική Αυτοκρατορία, με το 1917 πραγματοποιείται η εκθρόνιση της βασιλικής οικογένειας. Οι κομμουνιστές αναλαμβάνουν την ηγεσία υπό τον Βλαδίμηρο Λένιν (Vladimir Lenin) και δημιουργούν την ΕΣΣΔ (USSR - Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών) ^{1}.

Η σιδηρά διακυβέρνηση του Ιωσήφ Στάλιν (Josef Stalin)εδραίωσε την κυριαρχία των Κομμουνιστών και επηρέασε την πολιτική, την κοινωνία και την οικονομία της χώρας μέχρι την ανάρτηση στην εξουσία το 1985 του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ (Mikhail Gorbachev). Σε μία προσπάθεια να εκσυγχρονίσει τις δομές του Κομμουνισμού ο Gorbachev εισήγαγε το σύστημα της περεστρόικα (perestroika) και άνοιξε τις αγορές, όμως οι προσπάθειές του και τα εσωτερικά προβλήματα οδήγησαν τον Δεκέμβριο του 1991 στη διάσπαση της ΕΣΣΔ και στη δημιουργία δεκαπέντε ανεξάρτητων δημοκρατιών. Από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και έπειτα η Ρωσία μπήκε σε μία περίοδο συνεχών μεταρρυθμίσεων για

την οικοδόμηση ενός δημοκρατικού πολιτικού συστήματος και για τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς^{1}.

Η πολιτική σταθερότητα μετά τη μεταπολίτευση έχει συμβάλει στην ανάπτυξη και την μακροοικονομική σταθερότητα.

2.1.3 Οι εξελίξεις στον πολιτισμό, στις τέχνες και στην πολιτική κατάσταση της Ρωσίας

2.1.3.1 Ο πολιτισμός της Ρωσίας^{1}

Από τον 19^ο αιώνα ο πολιτισμός της Ρωσίας διέπονταν από δύο κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα τα οποία, σύμφωνα με τον Alexander Herzen, μοιάζουν με τα κεφάλια ενός δικέφαλου αετού. Το πρώτο, το ρεύμα των Σλαβόφιλων, διακήρυττε ότι η Ρωσία οφείλει να παραμείνει τροχοδρομημένη στην παραδοσιακή πορεία σύμπλευσης και επιρροής από τα παραδοσιακά θέσφατα της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης, σε αντιδιαστολή με το άλλο ρεύμα - τους Δυτικούς- οι οποίοι πρέσβευαν ότι η Ρωσία πρέπει να ακολουθήσει το παράδειγμα του κοσμικού πολιτισμού των κρατών της Δύσης. Η άνοδος των Κομμουνιστών στην εξουσία ενίσχυσε τη θέση των Σλαβόφιλων που αποτέλεσαν το κυρίαρχο ρεύμα στο πεδίο του πολιτισμού μέχρι τη διάλυση της ΕΣΣΔ.

Ο πολιτισμός της Ρωσίας είναι ένα υβρίδιο το οποίο έχει στηριχθεί στον δανεισμό στοιχείων όλων των εθνοτήτων που αποτελούν αυτό το πολυπολιτισμικό κράτος. Ιστορικά την κυρίαρχη θέση στη Ρωσία καταλαμβάνει η ρωσική κουλτούρα, η κουλτούρα της ρωσικής γλώσσας και του ρωσικής εθνικότητας, αυτό το γεγονός οφείλεται σε δύο κύριες αιτίες: πρώτον στη συντριπτική πλειονότητα των πολιτών που είναι Ρώσοι και, δεύτερον, στο γεγονός ότι αρκετές φορές στην ιστορία του πολιτισμού της Ρωσίας παρατηρείται το φαινόμενο της «Ρωσοποίησης» των πολιτισμών των άλλων εθνικοτήτων.

2.1.3.2 Η εξέλιξη της ρωσικής τέχνης

Σε γενικές γραμμές η εξέλιξη της ρωσικής τέχνης βασίζεται στις ακόλουθες έξι φάσεις^{1}:

1. Την Ελληνο-αστική τέχνη, που αναπτύχθηκε στην Κριμαία υπό την επιρροή των ελληνικών αποικιών του Εύξεινου Πόντου.
2. Την Βυζαντινή τέχνη, η οποία άρχισε κατά τον 11^ο αιώνα και αναπτύχθηκε, κατά μήκος της πορείας των караβανιών. Η τέχνη αυτή είναι γνωστή ως «δρόμος των Βαριάγκι» που κυριάρχησε από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι τη Βαλτική. Τα πιο σημαντικά κέντρα ήταν το Κίεβο και το Νοβογκόροντ.
3. Η Μοσχοβίτικη τέχνη: Η Μόσχα ήταν ήδη από τον 15^ο αιώνα κέντρο της θρησκευτικής και πολιτιστικής δραστηριότητας. Η μοσχοβίτικη τέχνη αναπτύχθηκε υπό την επιρροή της ιταλικής Αναγέννησης.
4. Η Τέχνη της Πετρούπολης, η οποία άρχισε τον 18^ο αιώνα, υπό τον Μεγάλο Πέτρο που διέταξε τη δημιουργία της νέας πρωτεύουσας. Η Πετρούπολη δέχτηκε αρχικά και την ολλανδική επιρροή που εμπλουτίστηκε από το Μπαρόκ και τις ιδιαίτερες εμπειρίες κάθε τμήματος της Ευρώπης, κυρίως του ιταλικού, που εισήγαγαν πρώτα το Μπαρόκ κι ύστερα τον Νεοκλασικισμό.
5. Η Ρομαντική περίοδος, που κυριάρχησε ανάμεσα στα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Το νεοκλασικό στοιχείο που επικρατούσε τονίστηκε με μεγαλοπρεπή μοτίβα που εμπνεύστηκαν από τον ελληνικό κλασικισμό και με τάσεις προς τη μεγαλοπρέπεια και τη ρητορική.

6. Η Σοβιετική τέχνη, η οποία κυριάρχησε μετά την Επανάσταση στη Ρωσία. Η νέα αρχιτεκτονική προσανατολίστηκε αρχικά στις ανανεωτικές ανάγκες και στην ανάγκη ικανοποίησης συλλογικών αναγκών: σχολεία, βιβλιοθήκες, βιομηχανικές εγκαταστάσεις, σιδηροδρομικοί σταθμοί κ.α. Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και του Κομμουνισμού οι τάσεις της ρωσικής τέχνης στράφηκαν στην εύρεση νέων αισθητικών μορφών, εγκαταλείποντας τους κανόνες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και υιοθετώντας περισσότερο δυτικά σύγχρονα μοντέλα και μοτίβα.

2.1.3.3 Η πολιτική κατάσταση της Ρωσίας

Σύμφωνα με τον Καταστατικό της Χάρτη της Ρωσίας ως πολίτευμα της χώρας ορίζεται η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία με δημοκρατική μορφή διακυβέρνησης^{1}. Η εξουσία διασπάται σε τρεις πυλώνες, τον εκτελεστικό, τον νομοθετικό και τον δικαστικό. Ο εκτελεστικός τομέας αποτελεί ένα αμάλγαμα των διοικητικών και εκτελεστικών δικαιοδοσιών του προέδρου και του πρωθυπουργού που πρωτίστως καταπιάνεται με τη Διακυβέρνηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ο πρόεδρος συντονίζει το εκτελεστικό έργο μέσω του Υπουργικού Συμβουλίου και ασκεί την εξουσία σε όλο το μήκος της χώρας μέσω των απεσταλμένων του στις διοικητικές ομοσπονδιακές περιφέρειες. Το νομοθετικό κομμάτι αποτελείται από δύο τμήματα, το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο και τη Δούμα. Και τα δύο όργανα συγκροτούνται σε σώμα με τη συμμετοχή αντιπροσώπων και από τις ογδόντα εννέα περιφέρειες της Ομοσπονδίας της Ρωσίας. Του δικαιοϋκού συστήματος προΐσταται ο Υπουργός Δικαιοσύνης. Το πρόσφατα συγκροτημένο σε σώμα από μέλη της Κοινωνίας των Πολιτών Δημόσιο Επιμελητήριο -που λειτούργησε για πρώτη φορά στις 22 Ιανουαρίου 2006- αποτελεί ένα ακόμα φορέα ελέγχου άσκησης της εξουσίας. Η Ρωσία είναι ένα από τους σημαντικότερους στρατηγικούς παίκτες στο διεθνές σύστημα ισορροπίας της ισχύος. Η άμεση γειτνίασή της σε επίπεδο συνόρων με

την Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τη διεύρυνση του 2004, η θέση - κλειδί που έχει στη λήψη των αποφάσεων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας και η στρατηγική συνεργασία σε θέματα ασφάλειας με το ΝΑΤΟ συνθέτουν το μωσαϊκό που αναδεικνύει τη Ρωσία σε κομβικό δρώντα σε ζητήματα γεωπολιτικής, γεωοικονομίας και ασφάλειας σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Το κομβικό σημείο για την Ομοσπονδία της Ρωσίας και τη μετάβασή της στον 21^ο αιώνα εκ παραλλήλου με την εξασφάλιση της σταθερότητας και της ομαλότητας στο πολιτικό σύστημα και στις δομές διακυβέρνησης ήταν η ανάρρηση του Putin στην εξουσία με τις προεδρικές εκλογές του 2000. Η πρώτη προτεραιότητα του Προέδρου Putin στη μακροπρόθεσμη προσπάθειά του για τον εκσυγχρονισμό και τον εκδημοκρατισμό της Ρωσίας ήταν η οριζόντια αναστροφή της χαώδους σε ορισμένους τομείς αποκέντρωσης της εξουσίας. Η νέα «δύτικη», όπως μπορεί να χαρακτηριστεί με μία δόση αιρετικότητας, αύρα που ενέπνευσε στη Χώρα ο Putin έπαψε να είναι ένα προεκλογικό συμβόλαιο. Η Χίμαιρα άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά στον τομέα της διακυβέρνησης με την αναδιάταξη της agenda και με οπισθοχώρηση της γραφειοκρατίας στο σύστημα λήψης των αποφάσεων και άσκησης της εξουσίας^{1}.

Ο πλουραλισμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι ένα ακόμα από τα απτά επιτεύγματα της Ρωσίας στην τροχιά του εκδημοκρατισμού. Τέλος, ο μακροπρόθεσμος στρατηγικός σχεδιασμός και η συνέπεια ήταν τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας με δύο βασικούς άξονες τη συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη vis-a-vis προσέγγιση των γειτονικών χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Η κυβέρνηση εξέφρασε έμπρακτα την πίστη της στις αρχές της αγοράς μετουσιώνοντάς την σε πολιτική και θέτοντας πρωτίστως σε κίνηση τους βασικούς μηχανισμούς της οικονομίας της αγοράς.

Το νομοθετικό πλαίσιο προσαρμόζεται σταδιακά και σταθερά στις απαιτήσεις του νέου παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος. Οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές στον τομέα της οικονομίας αναδεικνύονται περισσότερο σταθερές και βιώσιμες από τις προσδοκίες που υπήρχαν, συνεπικουρούμενες από την πολιτική σταθερότητα και την υποστήριξη ισχυρού τμήματος της κοινωνίας λόγω της αύξησης των κερδών στο πεδίο των εξαγωγών και ειδικότερα στον τομέα της ενέργειας και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου. Όμως μία διαδικασία μεταρρύθμισης με μακροπρόθεσμο ορίζοντα δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη.

Μερικά από τα σημαντικότερα θεμέλια της οικονομίας της αγοράς απαιτούν συγκεκριμένη ενίσχυση. Η επιβολή του νόμου παραμένει ένα κομβικό ζήτημα και η δημόσια διοίκηση συχνά χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαφάνειας και ευελιξίας. Η σχέση μεταξύ κεντρικής εξουσίας και περιφερειών παραμένει συγκεχυμένη σε πολλούς τομείς. Η δικαιοσύνη δεν μπορεί να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως από τους άλλους πυλώνες της εξουσίας και σημαντικότερο όλων η έλλειψη μίας ισχυρής και αντιπροσωπευτικής Κοινωνίας των Πολιτών έχει ως αποτέλεσμα την υπο-εκπροσώπηση και υπο-διεκδίκηση των δικαιωμάτων των πολιτών^{1}. Η παρούσα πολιτική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα μπορούν να απειληθούν από ανεπαρκείς οικονομικές πολιτικές που πιθανότατα θα λειτουργήσουν ως τροχοπέδη στη αναπτυξιακή προοπτική της χώρας.

Αρκετές και σημαντικές κινήσεις πρέπει να πραγματοποιηθούν στη Ρωσία σε πλαίσιο εναρμόνισης και σύμπλευσης με τις θεμελιώδεις μεταρρυθμιστικές πολιτικές για να ενισχύσουν το επιχειρηματικό και επενδυτικό περιβάλλον:

- Αναθεώρηση του συστήματος δικαίου.
- Δημιουργία ελκυστικού περιβάλλοντος για επενδύσεις κυρίως στον τομέα της ενέργειας.
- Εκσυγχρονισμός των δομών της διακυβέρνησης με περαιτέρω αναθεώρηση του φορολογικού συστήματος, του τραπεζικού τομέα και του κοινωνικού συστήματος.

Η Ρωσία πρέπει να τροχοδρομηθεί σε μία περισσότερο κοσμοπολίτικη κατεύθυνση στο πλαίσιο συνεργασίας με τις δυτικές δυνάμεις και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση στην πλατφόρμα της εισόδου στην παγκόσμια οικονομία, της ενίσχυσης του πολιτικού διαλόγου και του ρόλου της Κοινωνίας των Πολιτών, της συνεργασίας σε ζητήματα ασφάλειας και ιδιαίτερα ενάντια στις «ήπιες» απειλές, στην καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος^{1}.

Οι έως τώρα μεταρρυθμίσεις σε συνδυασμό με τη διεθνή εξωστρέφεια της Ρωσίας και τη συνεργασία κυρίως με την Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να έχουν μία πολύ ισχυρή δυναμική για να συντηρήσουν και να αναπτύξουν ένα κράτος με δημοκρατική διακυβέρνηση υπό τους κανόνες του διεθνούς δικαίου.

2.1.3.4 Οι διατροφικές συνήθειες των Ρώσων

Οι Ρώσοι δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη διατροφή και στο καλό φαγητό. Παράλληλα η διατροφή καταλαμβάνει περίοπτη θέση και στις κοινωνικές αξίες των Ρώσων καθώς θεωρείται ως η πιο εγκάρδια χειρονομία ένδειξης φιλοξενίας και οικειότητας.

2.1.3.5 Κώδικας επικοινωνίας και λατρευτικά καθήκοντα των Ρώσων

Οι περισσότεροι Ρώσοι γνωρίζουν και χρησιμοποιούν σε βασικό επίπεδο την αγγλική γλώσσα. Ένα μεγάλο ποσοστό των Ρώσων είναι ιδιαίτερος μορφωμένοι με βαθιά γνώση της λογοτεχνίας και της ποίησης. Όταν βρίσκονται εκτός της χώρας τους, τους ενδιαφέρει να μοιράζονται την οπτική τους για τον κόσμο και να ενημερώνονται για τον πολιτισμό και την ιστορία της χώρας υποδοχής. Τέλος στα άμεσα ενδιαφέροντα τους κατατάσσονται η πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις.

Κατά τη διάρκεια του Σοβιετικού καθεστώτος η άσκηση των λατρευτικών καθηκόντων ήταν ιδιαίτερα καταπιεσμένη. Η θρησκεία στην Ομοσπονδία της Ρωσίας ανέκτησε τη δεσπόμενη θέση τους και οι περισσότεροι πολίτες είναι βαθιά θρησκευόμενοι. Οι τέσσερις κύριες θρησκείες που υπάρχουν στη Ρωσία είναι η Ρωσική Ορθοδοξία, ο Ιουδαϊσμός, ο Ισλαμισμός και ο Βουδισμός. Οι Ρώσοι δείχνουν ενδιαφέρον απέναντι στις λατρευτικές συνήθειες των άλλων θρησκειών αλλά τους χαρακτηρίζει μία μεγάλη επιφυλακτικότητα γύρω από τη συμμετοχή τους σε οιασδήποτε μορφής τελετουργία ή εκδήλωση^{1}.

2.2.Οι εξελίξεις στην οικονομική κατάσταση

της Ρωσίας εν όψει και της διεθνούς

χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008

2.2.1 Οι εξελίξεις στην οικονομική κατάσταση της Ρωσίας κατά τα πρόσφατα έτη

Στο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας η Ρωσία, διαθέτει πλεονεκτήματα, που την τοποθετούν σε ευνοϊκή θέση. Τα πλεονεκτήματα αυτά είναι:

- ⇒ το μέγεθος της εκτάσεως και του πληθυσμού της χώρας,
- ⇒ η γεωγραφική εγγύτητα με την Ε.Ε,
- ⇒ η επάρκεια σε αποθέματα πρώτων υλών, και
- ⇒ το χαμηλό εργατικό κόστος καθιστούν τη Ρωσία μια ενδιαφέρουσα αγορά για τις ευρωπαϊκές και τις ελληνικές επιχειρήσεις, η οποία αναπτύσσεται σημαντικά τα τελευταία έτη.

Εξάλλου, στον ενεργειακό τομέα αποτελεί αναμφίβολα μια υπερδύναμη, καθώς κατατάσσεται πρώτη στην παραγωγή φυσικού αερίου (προμηθεύοντας το 25% του αερίου που καταναλώνεται στη Δυτική Ευρώπη) και δεύτερη στην παραγωγή πετρελαίου.

Τα τελευταία έτη η ρωσική οικονομία παρουσιάζει σημαντική αναπτυξιακή δυναμική με τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης το διάστημα 2000-2007 να ανέρχεται σε 6,55% ετησίως. Σχετικά με την πορεία των βασικών οικονομικών μεγεθών της Ρωσίας για το έτος 2007 επισημαίνονται τα ακόλουθα:

- Ο αυξανόμενος ρυθμός ανάπτυξης (αύξηση ΑΕΠ κατά 8.1%, το 2007 έναντι 7.4 το 2006 και 6,4% το 2005).
- Η βιομηχανική παραγωγή εμφάνισε σημαντική άνοδο το 2007 της τάξεως του 6.3% έναντι 3,9% το 2006.
- Το πλεόνασμα του κρατικού προϋπολογισμού το 2007 ανήλθε σε 5,4% του ΑΕΠ. Η καλή οικονομική κατάσταση της χώρας επιτρέπει την αύξηση των δημοσιονομικών δαπανών και ενισχύει την αποταμίευση για τη χρηματοδότηση διαρθρωτικών αλλαγών και έργων υποδομής.
- Το πλεόνασμα του κρατικού προϋπολογισμού, ως ποσοστό του ΑΕΠ, σημείωσε μείωση το 2007 σε σχέση με το 2006 (7.4%), γεγονός που οφείλεται στην αύξηση των δημοσιονομικών δαπανών.
- Τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας αυξήθηκαν με ταχείς ρυθμούς και το 2007 ανήλθαν σε \$476 δις, γεγονός που κατατάσσει τη χώρα στην 3^η θέση παγκοσμίως.
- Οι εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων αυξήθηκε σημαντικά το 2007 και έφθασε τα \$48,9 δις (3,8% του ΑΕΠ). Βάσει των προκαταρκτικών στοιχείων της UNCTAD για το έτος 2007, η Ρωσία ήταν ο 7^{ος} αποδέκτης ΑΞΕ παγκοσμίως. Αντίστοιχα, οι ρωσικές επενδύσεις στο εξωτερικό διπλασιάστηκαν το 2007, αγγίζοντας τα \$47,8 δις.
- Η άνοδος του πληθωρισμού κατά το 2007, ο οποίος άγγιξε το 11,9% (9% το 2006), οφείλεται στην αύξηση των τιμών των τροφίμων και των αγροτικών προϊόντων, καθώς και στη χαλαρότερη νομισματική πολιτική.
- Οι θετικές εξελίξεις στην οικονομία επηρέασαν θετικά την κατανάλωση και τα εισοδήματα.
- Το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα σημείωσε αύξηση κατά 10,4% και ο μέσος μισθός κατά 16,2% το 2007.
- Η κατανάλωση αυξήθηκε κατά 11,9% το ίδιο έτος.

Σύμφωνα με τους Διεθνείς Οργανισμούς, ως θετικά χαρακτηριστικά της ρωσικής οικονομίας θεωρούνται τα υψηλά έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαιοειδών, το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου, η αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας και η αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών. Αντιθέτως ως ανησυχητικά κρίνονται: i) ο υπερβολικός εξωτερικός δανεισμός των ρωσικών τραπεζών και δημοσίων επιχειρήσεων (\$450 δις το 2007) και ii) η μεγαλύτερη αύξηση των εισαγωγών έναντι των εξαγωγών. Όσο οι τιμές των βασικών προϊόντων και ειδικότερα των προϊόντων ενέργειας αυξάνουν, ο ρυθμός αύξησης της αξίας των εξαγωγών θα ξεπερνάει αυτόν των εισαγωγών. Όταν, όμως αυτές σταθεροποιηθούν, το εμπορικό πλεόνασμα θα μειωθεί σημαντικά καθώς ο όγκος των εξαγωγών δεν παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Τα τελευταία χρόνια οι ρωσικές εισαγωγές αυξάνονται με ρυθμό άνω του 30% ετησίως (36% το 2007) ^{1}.

Ο Πίνακας 1, κατωτέρω, παρουσιάζει τα βασικά μεγέθη της ρωσικής οικονομίας το 2006 και 2007.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

		2006	2007
ΕΚΤΑΣΗ (τ. χλμ)		17.07 5.400	
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (εκατ.)		142,8	142,2
ΜΕΣΟΣ ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΜΙΣΘΟΣ (\$)		391,3	528,7
		Σημειώνουμε ότι παρατηρείται έντονη διακόμανση ανάλογα με την περιοχή	
ΑΥΞΗΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (%)		10,2	10,4
ΑΕΠ	ετήσια μεταβολή (%)	+7,4	+8,1
	σε απόλυτες τιμές (δισ \$)	989	1.290
	συμμετοχής ΓΕΩΡΓΙΑΣ σε ΑΕΠ (%)	5,3	4,6
	συμμετοχής ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ σε ΑΕΠ (%)	36,6	39,1
	συμμετοχής ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ σε ΑΕΠ (%)	58,2	56,3
ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ (%)		9,7	11,9
ΑΝΕΡΓΙΑ (%)		7,3	6,1
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (δισ \$)	94,36 7	78,309
	ΕΞΑΓΩΓΕΣ (δισ \$)	303,5	355,4
	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ (δισ \$)	164,2	223,4
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (δισ \$)	+139	+132
ΔΙΜΕΡΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ	ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΡΩΣΙΑΣ	3.89 6,8	3.486,8
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΡΩΣΙΑΣ	- 3.25 7	-2.773

	ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ ΡΩΣΙΑ	319, 71	356,5
	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΠΟ ΡΩΣΙΑ	3.57 7	3.130,3
Ισοτιμία ρουβλίου μηνός Δεκεμβρίου 2007	€	35,3 4	35,8
	US\$	24,9 2	24,5
ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (δισ \$)		28,7	48,9

Πηγή: Ρωσική Στατιστική Υπηρεσία(Goskomstat)

Ο Πίνακας 2, κατωτέρω, παρουσιάζει τους σημαντικότερους εταίρους της Ρωσίας στις συναλλαγές εξωτερικού εμπορίου κατά το έτος 2007.

Ο Πίνακας 3, κατωτέρω, παρουσιάζει τα κυριότερα προϊόντα εξωτερικού εμπορίου της Ρωσίας το 2007.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι Ρωσίας στις συναλλαγές εξωτερικού εμπορίου κατά το έτος 2007.

Σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι Ρωσίας- Εισαγωγές 2007	
Χώρα	Αξία ρωσικών εισαγωγών σε δισ δολ. ΗΠΑ
Ιαπωνία	12,7
ΗΠΑ	9,4
Λευκορωσία	8,8
Κορέα	8,8
Ιταλία	8,5
Γερμανία	26,5
Κίνα	24,4
Ουκρανία	13,3

Πηγή: Ρωσική Στατιστική Υπηρεσία

Πίνακας 3: Κυριότερα προϊόντα εξωτερικού εμπορίου της Ρωσίας κατά το 2007

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΡΩΣΙΑΣ (ποσοστό επί του συνόλου)	ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΡΩΣΙΑΣ (ποσοστό επί του συνόλου)
<p>ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ & ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ 51 %</p> <p>ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ 13,8%</p> <p>ΤΡΟΦΙΜΑ & ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ 13,8%</p> <p>ΜΕΤΑΛΛΑ & ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΜΕΤΑΛΛΩΝ 8,2%</p> <p>ΚΛΩΣΤΟΨΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΑ 4,3%</p>	<p>ΟΡΥΚΤΑ & ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ 64,7%</p> <p>ΜΕΤΑΛΛΑ & ΠΟΛΥΤΙΜΟΙ ΛΙΘΟΙ 16,1%</p> <p>ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΧΗΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ 5,9%</p> <p>ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ & ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ 5,6%</p> <p>ΕΥΛΕΙΑ, ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΧΑΡΤΙΟΥ 3,5%</p> <p>ΤΡΟΦΙΜΑ & ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ 2,6%</p>

Πηγή: Ρωσική Στατιστική Υπηρεσία

Πίνακας 4: Αξία ρωσικών εξαγωγών σε δις δολ. ΗΠΑ ανα χώρα.

Χώρα	Αξία ρωσικών εξαγωγών σε δις δολ. ΗΠΑ
Ολλανδία	42,7
Ιταλία	27,5
Γερμανία	26,3
Τουρκία	18,3
Λευκορωσία	17,2
Ουκρανία	16,3
Κίνα	15,8
Ελβετία	14,2
Νορβηγία	13,3
Καζακστάν	11,9

2.2.2 Οι εξελίξεις στην οικονομική κατάσταση της Ρωσίας κατά την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

Η ρωσική οικονομία, όπως ήταν αναμενόμενο, επηρεάστηκε σημαντικά από την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση των τελευταίων μηνών. Παρατηρήθηκαν σημαντικές εκροές κεφαλαίων κυρίως από τον τραπεζικό τομέα, και οι χρηματιστηριακοί δείκτες έχουν σημειώσει μεγάλες απώλειες. Το ρούβλι υποτιμήθηκε σημαντικά έναντι του δολαρίου καθώς οι επενδυτές αποσύρονται από τις θέσεις στους σε νομίσματα αναπτυσσόμενων οικονομιών. Η ρωσική κυβέρνηση έλαβε μια σειρά μέτρων για τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού τομέα, όπως και οι περισσότερες κυβερνήσεις των δυτικών χωρών, τα οποία μέχρι στιγμής φαίνεται να λειτουργούν ικανοποιητικά.

Τα συναλλαγματικά αποθέματα, τα οποία είχαν φτάσει στο υψηλότερα επίπεδα τον Αύγουστο τ.ε., τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο μειώθηκαν σημαντικά, γεγονός που οφείλεται στην προσπάθεια της Κεντρικής Τράπεζας να στηρίξει το εγχώριο νόμισμα, και ανήλθαν την 31^η Οκτωβρίου σε \$484,6δισ.

Το εμπόριο αγαθών προς το παρόν δεν δείχνει σημάδια επιβράδυνσης. Το διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008 το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε πλεονασματικό κατά \$153,3 δισ. Οι ρωσικές εξαγωγές το υπό εξέταση διάστημα ανήλθαν σε \$372 δισ (αποτελούμενες κυρίως από προϊόντα πετρελαίου και φυσικού αερίου) σημειώνοντας αύξηση σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2007 κατά 51% και οι εισαγωγές ανήλθαν σε \$218,7 δισ, σημειώνοντας αύξηση κατά 42%.

Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε το Υπουργείο Οικονομικών της Ρωσίας το διάστημα Ιαν-Σεπτ 2008 η αύξηση του ΑΕΠ ανήλθε σε 7,7% και οι προβλέψεις για το έτος τοποθετούν την αναμενόμενη ανάπτυξη σε 7,3%. Ο πληθωρισμός συνεχίζει να κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα και για το έτος αναμένεται να διαμορφωθεί σε 13%. Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας το 9μηνο 2008 το λιανικό εμπόριο σημείωσε αύξηση κατά 11,8%, οι κατασκευές αυξήθηκαν με ρυθμό

9,8% και το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα κατά 6,9%. Το δημοσιονομικό πλεόνασμα διαμορφώθηκε για την ίδια περίοδο, βάσει στοιχείων του Υπουργείου Οικονομικών, σε 8,1% του ΑΕΠ. Για το έτος ,το ποσοστό του πλεονάσματος ως προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί λόγω της μείωσης των τιμών των προϊόντων ενέργειας διεθνώς και της αύξησης των δαπανών που αναμένεται να πραγματοποιηθούν για την στήριξη της οικονομίας.

Οι επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία δεν μπορούν ακόμα να εκτιμηθούν καθώς αναμένεται τους επόμενους μήνες να διαφανούν τα αποτελέσματα της παγκοσμίως. Σημαντικό ρόλο, ως προς το βαθμό στον οποίο θα επηρεαστεί η ρωσική οικονομία αναμένεται να παίζει και η εξέλιξη στις τιμές του πετρελαίου που παρουσιάζουν σημαντική πτώση σε σχέση με τα αντίστοιχα περσινά τους επίπεδα. Το 2009 ενδέχεται να υπάρξει μείωση του ρυθμού αύξησης των εισαγωγών λόγω περιορισμού των πιστώσεων, ενώ ο ρυθμός αύξησης της κατανάλωσης αναμένεται επίσης να επιβραδυνθεί. Εντονότερα αναμένεται να επηρεαστούν ο τομέας των ακινήτων και των κατασκευών. Η ρωσική κυβέρνηση έχει ήδη εξαγγείλει ή εξετάζει μέτρα για την στήριξη διαφόρων τομέων όπως η εγχώρια αυτοκινητοβιομηχανία, αγροτοβιομηχανικός τομέας, οι κατασκευές κ.α. ενώ αναμένονται και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις αναφορικά με το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Σε ότι αφορά τον τουρισμό η Ρωσία είναι μια από τις λίγες αγορές που έχει παραμείνει σχετικά αβλαβής κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, αφού η εξερχόμενη αγορά του τουρισμού της αυξήθηκε 17% το 2007, κάνοντας την ένατη μεγαλύτερη εξερχόμενη αγορά στον κόσμο. Εξάλλου με βάση και τα αρχικά συμπεράσματα από την διεθνή έκθεση ταξιδιού & τουρισμού της Μόσχας {Moscow International Travel & Tourism (MITT)}(που πραγματοποιήθηκε στις 18-21 Μαρτίου , 2009, και έχει προσελκύει η έκθεση αυτή πάνω από

92.000 αγοραστές από ολόκληρη τη Ρωσία και συμμετέχουν πάνω από 3.000 εκθέτες, που προέρχονται από 118 χώρες και περιοχές με περισσότερα από 70 εθνικά/περιφερειακά συμβούλια τουρισμού) αναφέρουν ότι και το 2008 είχε η Ρωσία όμοια ισχυρή αύξηση στον εξερχόμενο τουρισμό, πράγμα που για τη Ρωσία τίθεται ως στόχος να προσπεράσει μέχρι το 2010 ακόμη και τη Γερμανία^{31}.

Όλα αυτά τα παραπάνω στοιχεία και οι εξελίξεις έδωσαν έναυσμα για την βελτίωση και την ενδυνάμωση των διμερών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας στις οποίες θα αναφερθούμε κατωτέρω.

2.3 Γενική επισκόπηση του ρωσικού εξερχόμενου τουρισμού στον κόσμο

2.3.1 Η Ρωσία σημαντική δύναμη εξερχόμενου τουρισμού διεθνώς

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 απελευθέρωσε την τεράστια ζήτηση για ταξίδια σε ξένες χώρες. Βέβαια δεν ήταν ότι οι Ρώσοι δεν είχαν ταξιδέψει ποτέ στο εξωτερικό. Αντίθετα, ήταν αρκετά κοινή πρακτική κάτω από το σοβιετικό καθεστώς για το μέσο Ρώσο για να απολαύσει τις κράτο-επιδοτούμενες διακοπές σε άλλη Κομμουνιστική χώρα – είτε στη Μαύρη Θάλασσα είτε, για τον πιο προνομιούχο, σε προορισμούς μέσα στην Ινδία ή το Βιετνάμ, αλλά επίσης και στις συντροφικές ανατολικο-ευρωπαϊκές χώρες. Οπωσδήποτε όμως οι Ρώσοι ονειρεύονται την επίσκεψη του Παρισιού ή της Ρώμης, του Λονδίνου ή της Νέας Υόρκης, καθώς επίσης και πιο εξωτικά μέρη.

Αν και οι ρυθμοί αύξησης του ρωσικού εξερχόμενου τουρισμού ήταν αρκετά ακανόνιστοι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 – και ιδιαίτερα κατά την προπαρασκευαστική περίοδο της οικονομικής κρίσης της χώρας μέσα 1998 – τα τελευταία έτη παρουσιάστηκε μια σταθερή, ισχυρή αύξηση σε ζήτηση για ταξίδια στο εξωτερικό. Από το 2000 και μετά η Ρωσία είναι μια από τις πλέον δυναμικές αγορές στην Ευρώπη σε ότι αφορά την υψηλότερη αύξηση στον εξερχόμενο όγκο ταξιδιών και των ταξιδιωτικών δαπανών στο εξωτερικό. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της σταθεροποίησης λίγο πολύ της πολιτικής κατάστασης από το τέλος της δεκαετίας του '90, και της ισχυρής αύξησης του ΑΕΠ, που επωφελήθηκε από τις αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου. Οι εκτιμήσεις λένε ότι το διαθέσιμο εισόδημα ακόμη και μετά τον αποπληθωρισμό, έχει αυξηθεί στις αρχές της 10-ετίας του 2000 κατά περίπου 9% ετησίως. Έστι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο αριθμός Ρώσων που ζουν στην ένδεια με λιγότερο από 1 US

\$ ημερησίως) έχει αισθητά μειωθεί στα 13 εκατομμύρια Ρώσων το 2002 από τα 30 και πάνω εκατομμύρια που ήταν το 1999. Νεώτερες εκτιμήσεις προσδιορίζουν τον αριθμό αυτό σε περίπου 10 εκατομμύρια το 2005.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του WORKSHOP^{25} που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο 2006 στο Βερολίνο για το Ρώσικο εξερχόμενο τουρισμό, η Ρωσία είναι μία χώρα που η αγορά του εξερχόμενου τουρισμού συνεχίζει να αναπτύσσεται ταχύτατα σε όλο τον κόσμο. Η παρουσία των ρώσων τουριστών σε όλη την υδρόγειο έχουν επιβεβαιώσει κατά τα τελευταία έτη την αυξανόμενη σημασία της αναδυόμενης ρώσικης αγοράς ταξιδιού. Οι προοπτικές για μελλοντική αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού κατά τα επόμενα 50 έτη από τη Ρωσία, όπως επίσης από τη Βραζιλία, την Ινδία και την Κίνα είναι τεράστιες, αφού αναμένεται να γίνουν μια σημαντική δύναμη στη διεθνή οικονομία που θα υποκινούν τη ζήτηση για ταξίδια. Για την πλειοψηφία του πληθυσμού αυτών των λαών η ζωή είναι σαφώς ακόμα πολύ δύσκολη, αφού ένας σημαντικός αριθμός των πολιτών τους ζουν ακόμα κάτω από ή κοντά στο όριο ένδειας.

Όπως είδαμε ανωτέρω, τα ειδικά μέτρα της Ρωσικής Κυβέρνησης που λαμβάνονται κατά τα τελευταία έτη στοχεύουν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του μέσου Ρώσου. Αν και βεβαίως, χρειάζεται ακόμη πολύς δρόμος πριν τα μέσα εισοδήματα των Ρώσων φθάνουν αυτά των δυτικοευρωπαίων. Η ανοδική πάντως πορεία της οικονομίας ενθουσίασε τη μεσαία τάξη των κατοίκων στις μεγάλες πόλεις της Ρωσίας, για όλο και περισσότερες διακοπές στο εξωτερικό.

2.3.2 Η πολιτική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη μοχλός ώθησης για αύξηση της ζήτησης του εξερχόμενου τουρισμού

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, η πολιτική κατάσταση έχει σταθεροποιήσει την οικονομική ανάπτυξη. Το 2005, το πραγματικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 5,8%, ξεπερνώντας τα μέσα ποσοστά αύξησης σε όλες τις χώρες του G8, πραγματοποιώντας έτσι την έκτη διαδοχική ετήσια οικονομική επέκταση. Όπως ήδη λέχθηκε, η οικονομική ανάπτυξη έχει τροφοδοτηθεί κατά ένα μεγάλο μέρος από τις ενεργειακές εξαγωγές και ιδιαίτερα την αύξηση της ρωσικής παραγωγής πετρελαίου κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών που παγκοσμίως υπήρχαν αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου.

Η Ρωσία αποτελεί 5-6% των αποθεμάτων παγκόσμιου πετρελαίου και το ένα τρίτο των συνολικών αποθεμάτων φυσικού αερίου, και είναι επίσης ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς άνθρακα στον κόσμο.

Ο Πίνακας 5, κατωτέρω παρουσιάζει ορισμένους βασικούς δείκτες για τη Ρωσία, κατά την περίοδο 2001-2006.

Πίνακας 5:Βασικοί οικονομικοί δείκτες για τη Ρωσία, 2001-2006

	2001	2002	2003	2003	2004	2005a	2006
Πληθυσμός (mn)	146.0	145.5	145.0	144.9	144.4	143.2	142.9b
Συναλλαγματική ισοτιμία: Rb:US\$	28.1	29.2	31.3	30.7	28.8	28.3	27.1c
Συναλλαγματική ισοτιμία: Rb:€	25.9	26.1	29.5	34.6	33.7	35.1	33.9c
Αύξηση ΑΕΠ (%)	10.0	5.1	4.7	7.3	7.2	6.0	6.2b
Δείκτης τιμών καταναλωτή (%)	20.8	21.5	15.8	13.7	10.9	12.7	10.4b
Ανεργία (%)	10.5	9.0	8.0	8.5	8.2	7.6	na

Πηγή: International Monetary Fund; State Statistics Committee of Russia (Goskomstat); Central Bank of Russia (CBR);Economist Intelligence Unit

2.3.3 Μελλοντικές προοπτικές και προκλήσεις του ρώσικου εξερχόμενου τουρισμού

Αν και οι εκτιμήσεις βάζουν το συνολικό ποσοστό των Ρώσων που έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό σε μόνο 10-15% του συνολικού πληθυσμού των 143 εκατομμυρίων, οι Ρώσοι γίνονται μερικοί από τους πιο ενθουσιώδεις ταξιδιώτες και εκτιμάται ότι διαθέτει η Ρωσία το ίδιο είδος αναπτυξιακού δυναμικού όπως η Κίνα ή η Ινδία.

Η τάση στα πιο σύντομα αλλά συχνότερα ταξίδια γίνεται τώρα δημοφιλής στη Ρωσία. Οι εύπορες και οι μέσες εισοδηματικές κατηγορίες Ρώσων τουριστών προτιμούν τα δύο ταξίδια λιγοήμερης διάρκειας περίπου δέκα ημερών κάθε φορά αντί των μακροχρόνιων διακοπών.

Οι χειμερινές καιρικές συνθήκες – ακόμα και μέσα στη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη – είναι, ως γνωστόν, ιδιαίτερα σκληρές στη Ρωσία γι αυτό και η επιθυμία να δραπετεύσουν οι Ρώσοι στον ήλιο και στις παραλίες, εφόσον μπορούν είναι ιδιαίτερα έντονη ακόμη και τα Σαββατοκύριακα. Προς την κατεύθυνση αυτή προώθησης των Ρώσων τουριστών στους προορισμούς διακοπών της Μεσογείου και ειδικά στην Τουρκία την Ιταλία, την Ισπανία και την Ελλάδα έχει συμβάλει ένας μεγάλος αριθμός νέων υπηρεσιών αερογραμμών προς τις χώρες αυτές.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 6 ο όγκος εξερχόμενων ταξιδιών έχει καταγράψει από το 2000 και μετά συνεπείς ετήσιες αυξήσεις, για να φθάσει το 2005 τα 28 εκατομμύρια ταξίδια.

**Πίνακας 6: Ρωσικά εξερχόμενα ταξίδια, το 1995 και το 2000-05
(ταξίδια σε εκατ.)**

	Αριθμός ταξιδιών σε εκατ.	%	Ρυθμός αύξησης ταξιδιών (2000=100)
1995	8.4	0	90
2000	9.8	5	100
2001	10.1	10	110
2002	11.4	15	120
2003	11.6	20	130
2004	13.2	25	140
2005	28.0	30	150

CIS Non-CIS

ΠΗΓΗ: The Travel Business Partnership, from Goskomstat data(βλ.επίσης σχετικά^{25}).

Η εξερχόμενη αγορά τουρισμού της αυξήθηκε το 2007 κατά 17%, καταλαμβάνοντας την ένατη θέση στη σειρά των χωρών με το μεγαλύτερο εξερχόμενο τουρισμό στον κόσμο. Εξάλλου με βάση τα συμπεράσματα της έκθεσης^{31} που πραγματοποιήθηκε στις 18-21 Μαρτίου 2009 στη Μόσχα {Moscow International Travel & Tourism (MITT)} οι εκτιμήσεις για το ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό προβλέπονταν να είναι ομοίως ισχυρής αύξησης ακόμη και στο έτος 2008, όπου ξέσπασε και η διεθνής οικονομική κρίση. Ο στόχος μάλιστα που τέθηκε από τη Ρωσία σε ότι αφορά τον εξερχόμενο τουρισμό είναι να προσπεραστεί μέχρι το 2010 ακόμη και η Γερμανία.

2.3.4 Ο δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό.

Με βάση εκτιμήσεις μιας μελέτης που εκπονήθηκε στη Μόσχα βασισμένη στις διαβουλεύσεις (Tourism, Marketing, Intelligence (TMI)) ο δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό μπορεί να διακριθεί πληθυσμιακά κατά προσέγγιση στις ακόλουθες κατηγορίες ^{25}:

Πίνακας 7: Δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό κατά προσέγγιση σε εκατομμύρια

Κατηγορίες Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό	Κατά προσέγγιση δυνητικός αριθμός των Ρώσων που ταξιδεύουν στο εξωτερικό σε εκατομμύρια
Γρήγορα αναδυόμενη μέση κατηγορία (Rapidly emerging middle class)	8
Ανώτερο εισόδημα (Upper income)	1.5
Άτολμοι νέοι επαγγελματίες (Funky young professionals)	1-2
Χρυσή νεολαία (Golden youth)	0.5-1.0
Ακαθ. πλούσιοι (Filthy rich)	0.1

Στην κατηγορία των 8 περίπου εκατομμυρίων περιλαμβάνονται κάτοικοι από μεγάλες πόλεις, όπως Yekaterinburg, το Irkutsk και Kazan καθώς επίσης της Μόσχας και της Αγίας Πετρούπολης.

Τα μέσα εισοδήματα αυτής της κατηγορίας κυμαίνονται στα US \$ 800 περίπου μηνιαίως. Το διαθέσιμο όμως εισόδημα μπορεί να είναι υψηλό, ειδικά για εκείνους που ζουν έξω από τη Μόσχα. Επιπλέον, πολλοί από αυτούς κληρονόμησαν ιδιοκτησία κατά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, έτσι δεν είναι απαραίτητο να πληρώσουν τα μηνιαία μισθώματα.

Η δεύτερη κατηγορία ηλικίας μεταξύ 20 και 30 ετών, που αφορά τους νέους επαγγελματίες οι οποίοι αριθμούν 1-2 εκατομμύρια και ζουν γενικά στη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη, απασχολούνται συνήθως σε πολυεθνικές ή μεγάλες ρωσικές εταιρίες με μέσους μισθούς μεταξύ €1000 και €3000 το μήνα. Η συμπεριφορά των ανθρώπων της κατηγορίας αυτής είναι αρκετά κοσμοπολίτικη και «δυτικό-γυρισμένη», που πιθανόν να μιλούν και καλά αγγλικά, και να έχουν ταξιδέψει ευρέως στη Δύση. Η αναδυόμενη αυτή μέση κατηγορία θεωρεί ότι με τη σημαντική αποταμίευση που θα κάνει τουλάχιστον, θα του επιτρέψει να πραγματοποιήσει τις ετήσιες διακοπές και να αγοράσει συχνά επίσης από τους προορισμούς διακοπών που επιλέγει τον ιματισμό των σχεδιαστών γνήσιας ποιότητας, δεδομένου ότι πιστεύεται ότι ωραίο ντύσιμο αντανακλά κατά κάποιο τρόπο και το βαθμό της επιτυχίας τους.

Εξάλλου, προκειμένου να επιλέξουν την χώρα προορισμού των διακοπών τους, πολύ σημαντικό ρόλο παίζουν οι χρονικές διαδικασίες που απαιτούνται για τη χορήγηση βίζας που βέβαια επειδή στην κατηγορία αυτοί τα άτομα αποφασίζουν την τελευταία στιγμή όταν και πού θα ταξιδέψουν, προτιμούν τις χώρες που προσφέρουν τις θεωρήσεις κατά την άφιξη.

Οι υπόλοιπες κατηγορίες Ρώσων πολιτών λόγω της υψηλής εισοδηματικής τους τάξεως και του μεγαλύτερου ελεύθερου χρόνου προτιμούν τη διαμονή σε μοντέρνα ξενοδοχεία ή στα αποκαλούμενα ξενοδοχεία boutique που υπάρχουν σε πολλούς προορισμούς και που

ξέρουν να ικανοποιούν αποτελεσματικά το ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό . Τέτοια ξενοδοχεία είναι παραδείγματος χάριν, τα ξενοδοχεία: το Morgans, το Sanderson και το ST Martins του Λονδίνου και τα ξενοδοχεία Lungarno από τη Φλωρεντία. Επίσης η ομάδα ξενοδοχείων Baglioni, που έχει στο σύνολο 14 ξενοδοχεία στην Ιταλία, τη Γαλλία και το UK, καταγράφει ετησίως από τη ρωσική αγορά πού ικανοποιητικές επιδόσεις. Η εμπειρία δείχνει πάντως, ότι τα ξενοδοχεία που έχουν επενδύσει στη ρωσική αγορά τείνουν να λάβουν τις καλές επιστροφές.

Οι σύγχρονες τάσεις προτείνουν ότι η Ρωσία θα εκπληρώσει την υπόσχεσή της βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα και όλο και περισσότεροι Εθνικοί Τουριστικοί Οργανισμοί (NTO) θα μπαίνουν στην αγορά προκειμένου να εξασφαλίσουν το μερίδιό τους από την αναδυόμενη αυτή ρωσική τουριστική αγορά.

2.3.5 Γενική τάση σχετικά με τους κορυφαίους (leading) προορισμούς

1. Με βάση τα στοιχεία των τουριστικών θεωρήσεων πολλοί Ρώσοι ταξιδιώτες που θέλουν πραγματικά να επισκεφθούν ένα προορισμό για επαγγελματικούς σκοπούς στους περισσότερους κορυφαίους προορισμούς εφαρμόζουν το τερπνών μετ' ωφελίμου, όπου εκτός από τον υπηρεσιακό χαρακτήρα του ταξιδιού συνδυάζουν επίσης ταξίδια διακοπών για ψυχαγωγία.

Πίνακας 8: Εξερχόμενοι Ρώσοι τουρίστες ανά σκοπό και ανά στατιστική πηγή

	Επίσημα στοιχεία της Goskomstat	Ρωσικό όργανο ελέγχου ταξιδιού
Ταξίδια σε συγγενείς και φίλους	36%	18%
Επαγγελματικά ταξίδια	15%	24%
Ταξίδια για διακοπές	49%	58%

Πηγές: Επίσημα στοιχεία της Goskomstat αναφέρονται στα ταξίδια με αυθημερόν και διανυκτερεύοντα ταξίδια, ενώ τα στοιχεία του Ρωσικού Οργάνου Ελέγχου ταξιδιών αναφέρονται μόνο στα ταξίδια με διανυκτερεύσεις. IPK διεθνής *Messe Berlin, July 2006* (βλ. επίσης σχετικά^{25})

Ο Πίνακας 9 δείχνει , εξάλλου, μια γενική ταξινόμηση των κορυφαίων προορισμών των Ρώσων τουριστών το 2005

2. Σημαντικό ρόλο για την εκπληκτική επιτυχία της Τουρκίας και της Αιγύπτου στο ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό έπαιξε το πολύ επιθετικό μάρκετινγκ από τους αντίστοιχους Εθνικούς Οργανισμούς Τουρισμού των χωρών αυτών και ο τεράστιος προϋπολογισμός που διέθεσαν για την προώθηση του ρωσικού εξερχόμενου τουρισμού στις χώρες τους.

Πίνακας 9: Γενική ταξινόμηση των κορυφαίων προορισμών των Ρώσων τουριστών το 2005

Κορυφαίοι προορισμοί για τα ρωσικά εξερχόμενα ταξίδια το 2005	% μερίδιο χώρας Κορυφαίων προορισμών στο συνολικό αριθμό ταξιδιών το 2005
Ukraine	14
China	13
Turkey	12
Southern CIS	8
Baltic States	7
Germany	6
Poland	4
Finland	4
Other	32
ΣΥΝΟΛΟ	100

Πηγή: Russian Travel Monitor, IPK International^{25}

Messe Berlin, July 2006

Η Τουρκία διέθεσε το 2004 περί τα € 7,5 εκατ., ενώ η Αίγυπτος περί τα € 5 εκατ. Επιπλέον, έπαιξε όμως ρόλο το γεγονός, ότι και οι δύο αυτοί προορισμοί είναι εύκολα προσβάσιμοι, σε ότι αφορά την έκδοση Βίζας. Εξάλλου, ένας άλλος παράγοντας που έπαιξε ρόλο στην απορρόφηση μεγάλου αριθμού αφίξεων στις χώρες αυτές είναι ότι τα διάφορα ταξιδιωτικά πρακτορεία τα οποία διοργανώνουν έκτακτα ταξίδια υπό το φάσμα των τουριστικών πακέτων εξασφαλίζουν από τις χώρες αυτές πολύ ελκυστικές τιμές, οι οποίες ικανοποιούν Ρώσους ταξιδιώτες χαμηλότερων εισοδηματικών τάξεων, αφού πακέτα μιας εβδομάδας σε ξενοδοχεία τριών αστέρων της Τουρκίας ξεκινούν από € 330 - € 420. Αντίστοιχα πακέτα για την Αίγυπτο μπορούν να αγοραστούν για τις ίδιες ημέρες με λίγο περισσότερο από € 835.

3. Η Ευρώπη συγκεντρώνει μια σειρά από τμήματα της αγοράς εξερχόμενου ρωσικού τουρισμού. Τα περισσότερα ταξίδια προς τη Δυτική Ευρώπη από τη Ρωσία προγραμματίζονται από μεταφορικές εταιρίες, όπως είναι η Transaero που ξεκίνησε από το καλοκαίρι του 2005 πρόγραμμα τακτικών πτήσεων δύο φορές την εβδομάδα στην Ισπανία. Επίσης όμως προγράμματα τακτικών πτήσεων εφαρμόστηκαν για την Ελλάδα, την Ιταλία, την Κροατία και όλο το χειμώνα για σκι προορισμούς. Το 3% περίπου των Ρώσων περνούν το νέο έτος στο εξωτερικό και το σκι σε αγαπημένους χιονοδρομικούς προορισμούς της Αυστρίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ελβετίας είναι κατά τα χειμωνιάτικα Σαββατοκύριακα σχεδόν το ίδιο δημοφιλή όπως είναι οι διακοπές σε παραλίες. Όπως αντικατοπτρίζεται η αύξηση των τάσεων από το 2004 και μετά η Ιταλία θεωρείται ένας ζεστός και αγαπημένος προορισμός για τους Ρώσους τουρίστες οι οποίοι με ναυλωμένες πτήσεις ταξιδεύουν επίσης σε νέους προορισμούς της Ιταλίας, όπως είναι η Σαρδηνία και τη Σικελία.

Υπάρχει επίσης μια μεγάλη αύξηση των Ρώσων τουριστών με έκτακτες πτήσεις προς την Ελλάδα, η οποία θεωρείται ένας άλλος σταθερός και αγαπημένος ευρωπαϊκός προορισμός με εξαιρετική βαθμολογία από τους Ρώσους για τον πολιτισμό της, που όμως, όπως θα δούμε και από τα αποτελέσματα μιας ειδικής έρευνας, εξακολουθεί να λαμβάνει

χειρότερη, κάπως θέση, σε ότι αφορά τις προσφερόμενες υπηρεσίες για διακοπές και χαλάρωση στον ήλιο και παραλία.

Γενικά πάντως, μπορεί να λεχθεί ότι με την ισχυρή θέση του ευρώ, πολλοί προορισμοί της Δυτικής Ευρώπης θεωρούνται υπερβολικά ακριβοί, σε σχέση τουλάχιστον προς το τυπικό τουριστικό πακέτο που εξασφαλίζει η μεσαία τάξη της αναδυόμενης τουριστικά Ρωσίας.

Η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο είναι δημοφιλής, κυρίως για τις πρωτεύουσες τους, οι οποίες ιδιαίτερα για ψώνια, για διασκέδαση και για νυχτερινή ζωή, προσελκύουν ειδικότερα τη νεολαία των Ρώσων τουριστών. Ειδικά στο Λονδίνο πολλοί Ρώσοι στέλνουν τα παιδιά τους στα βρετανικά σχολεία εκμάθησης της Αγγλικής και επίσης τα πανεπιστήμια. Μια πρόσφατη εξέλιξη με ραγδαίες διαστάσεις αποτελεί και το αναπτυσσόμενο ρωσικό ενδιαφέρον για επενδύσεις κυρίως στην αγορά ακινήτων, στο Λονδίνο, αλλά και για επιχειρήσεις όπως της Chelsea Football Club.

Μια έντονη αύξηση της ζήτησης του εξερχόμενου ρωσικού τουρισμού παρατηρείται επίσης στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού, η οποία οφείλεται κατά ένα μεγάλο βαθμό στην αύξηση των άμεσων αεροπορικών πτήσεων (τακτικών και ναυλωμένων), από τη Ρωσία προς διάφορες χώρες της περιοχής, όπως είναι η Ταϊλάνδη η οποία ως προορισμός έχει επωφελήθηκε περισσότερο, αλλά επίσης και το Χονγκ Κονγκ, η Σιγκαπούρη, η Ινδονησία, η Μαλαισία και οι Μαλδίβες έχουν δει επίσης καλή ανάπτυξη. Σύμφωνα με τις πλέον πιο πρόσφατες προβλέψεις για την περίοδο 2004-08, η ετήσια αύξηση των αφίξεων σε ορισμένους προορισμούς θα είναι εντυπωσιακή. Οι καλύτερες επιδόσεις κατά το πρώτο εξάμηνο του 2000 ήταν η Αίγυπτος, η Τουρκία, Η Κίνα έχει επίσης στην αύξηση του μεριδίου της. Απεναντίας όμως η Πολωνία και η Κύπρος έχασαν μερίδιο Ρώσων τουριστών το 2004 - κυρίως λόγω ένταξης των δύο αυτών χωρών στην ΕΕ και την επακόλουθη ανάγκη να επιβάλλουν υποχρεωτικά Visa και αυτές επίσης κατά την είσοδο^{30}. Η ζήτηση όμως για την Πολωνία έχει επίσης μειωθεί, καθώς όλο και περισσότερο «νέοι» προορισμοί προσελκύουν Ρώσους τουρίστες. Τα ταξίδια διακοπών αυξήθηκαν συνολικά κατά 16%.

**Πίνακας 10: Οι 15 Κορυφαίοι προορισμοί μη-ΚΑΚ για το ρωσικό
εξερχόμενο τουρισμό με σκοπό τις διακοπές, 2002-04 μερίδιο %
Ταξίδια ("000 συνολικά ταξίδια αλλαγής) %**

Προορισμός	2002.	2003.	2004	2004/03	2004
Τουρκία	686	1.039	1.446	39,2	82
Κίνα	617.	688.	941	36,8	53
Αίγυπτος	240.	368.	586	59,2	89
Φινλανδία	406.	327.	377 .	15,3	18
Πολωνία	635.	422.	322 .	-23,7	58
Γερμανία	209.	278.	256	-7,9	31
Ισπανία	229.	168.	191	13,7	80
Ε.Α.Ε.	170.	146.	175	19,9	76
Ιταλία	148.	119.	156	31,1	63
Γαλλία	87.	112.	138	23,2	48
Τσεχία	46.	51.	105	105,9	66
Κύπρος	139.	107.	105	-1,9	79
Ελλάδα	90.	91.	100	9,9	68
Βουλγαρία	55.	73.	91	24,7	70
Λοιπές χώρες	1.264	1.591	1.480	-7,0	11
Η συνολική μη-ΚΑΚ	5.044	5.640	6.557	16,3	50

Πηγή: Goskomstat

2.3.6 Οι καταναλωτικές δαπάνες των Ρώσων τουριστών

Κατά τη διάρκεια των πρόσφατων πέντε ετών, οι διεθνείς δαπάνες τουρισμού από τους Ρώσους αυξήθηκαν κατά έναν μέσο όρο 15% ετησίως, που έφθασαν κατ' εκτίμηση το 2005 τα 17.8 δισεκατομμύρια USA \$. Αυτό σημαίνει ότι υπήρξε μια αύξηση κατά μέσο όρο 9% ετησίως στον εξερχόμενο όγκο ταξιδιών που κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου πραγματοποιήθηκαν 28 εκατομμύριο ταξίδια. Η φήμη των Ρώσων τουριστών ως μεγάλοι «spenders» απεικονίζεται σε πολυάριθμες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Σύμφωνα με αυτές τις έρευνες οι Ρώσοι που ταξίδεψαν στην Ευρώπη, ξόδεψαν το 2004 περί τα €220 εκατομμύρια χρησιμοποιώντας χρέωση της MasterCard. Το 97% της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης των τουριστών πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια των ταξιδιών τους για αγορά αγαθών χρησιμοποιώντας MasterCard. Η δημοφιλέστερη χώρα για τις αγορές Ρώσων τουριστών αποδείχθηκε η Ιταλία, στην οποία οι Ρώσοι ξόδεψαν περί τα €56.5 εκατομμύρια. Η ίδια όμως τάση σε καταναλωτικές δαπάνες των Ρώσων παρατηρήθηκε επίσης και σε άλλες χώρες όπως Γαλλία Γερμανία και Ελλάδα. Ο Πίνακας 11, κατωτέρω, παρουσιάζει τις ρωσικές καταναλωτικές δαπάνες του εξερχόμενου ρωσικού τουρισμού κατά την περίοδο 2000-2005^{25}.

Πίνακας 11: Ταξιδιωτικές δαπάνες Ρώσων στο εξωτερικό 2000-2005

	US\$ εκατ.	%	Δαπάνη (US\$ εκατ.)	% ετήσιας αύξησης
2000	8,829	21.5	4,000	0
2001	9,297	22.1	8,000	5
2002	11,300	14.0	12,000	10
2003	12,880	13.2	16,000	15
2004	15,730	5.3	20,000	20
2005	17,804	0	4,000	25

Πηγή: Goskomstat; World Tourism Organization (UNWTO) που παρουσιάστηκε στην έκθεση για λογαριασμό της International Tourism Exchange (ITB), by The Travel Business Partnership, July 2006. Messe Berlin GmbH. Messedamm 22. Berlin(βλ.επίσης σχετικώς{25})

Η Ρωσία έρχεται ένατη παγκοσμίως στη σειρά των μεγαλύτερων 'spenders' σε ότι αφορά τις δαπάνες για ταξίδια στο εξωτερικό.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΙΡΚ τα συνολικά έξοδα ανά ταξίδι διεθνώς από τους Ρώσους ανέρχεται περίπου στα €635, ή στα €60 ανά διανυκτέρευση για ένα μέσο ταξίδι 10-11 διανυκτερεύσεων.

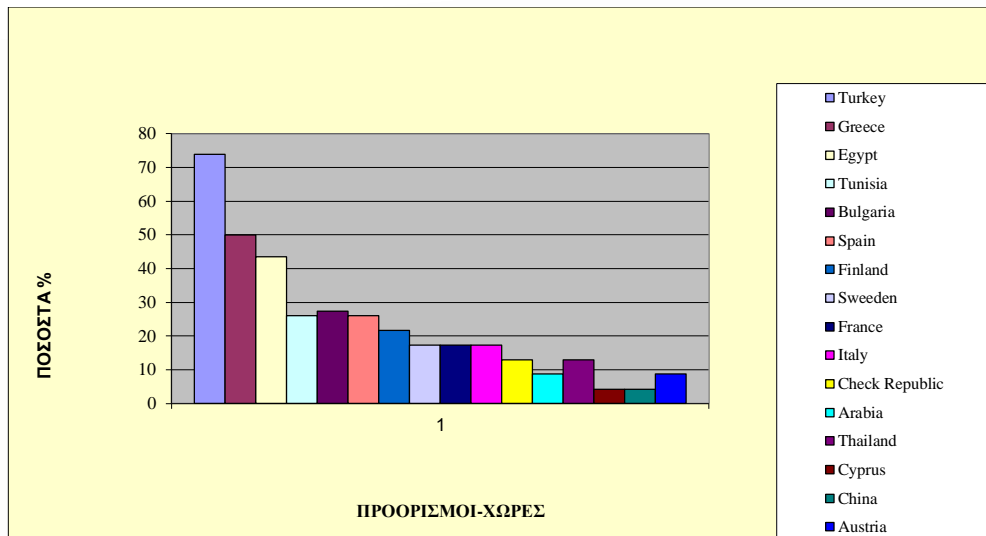
Το κεφάλαιο που ακολουθεί επικεντρώνεται περισσότερο στην παρουσίαση αποτελεσμάτων πρόσφατων στατιστικών ερευνών, οι οποίες διεξήχθησαν σε επιτελείς Ρωσικών Tour-Operators, τουριστικών γραφείων και σε Ρώσους τουρίστες, προκειμένου να προσδιοριστούν οι σπουδαιότεροι παράγοντες που προσελκύουν Ρώσους τουρίστες στην Ελλάδα και να αναλυθούν τα ελκυστικά χαρακτηριστικά και παράγοντες που προτιμούν οι Ρώσοι τουρίστες επισκεπτόμενοι την Ελλάδα αλλά και άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού.

2.4 Δημοφιλείς προορισμοί του ρώσικου αναδυόμενου τουρισμού

2.4.1 Δημοφιλέστεροι προορισμοί μεταξύ των ρωσικών τουριστικών ταξιδιωτικών πρακτόρων

Οι πλέον δημοφιλείς προορισμοί των Ρώσων τουριστών αναφέρθηκαν από τους υπαλλήλους των ρωσικών γραφείων ταξιδιών, όπως δείχνει το Διάγραμμα 6, κατωτέρω, ότι είναι η Τουρκία με το (73,9% των εναγομένων), Ελλάδα (50 %), Αίγυπτος (43,5 %), Βουλγαρία (27,3 %), Τυνησία (26,1 %), Ισπανία (26,1 %), Φινλανδία (21,7 %), Σουηδία (17,4 %), Γαλλία (17,4 %), Ιταλία (17,4 %), Δημοκρατία ελέγχου (13 %), Ταϊλάνδη (13 %), Αραβία (8,7 %), Αυστρία (8,7 %), Κύπρος (4,3 %), και Κίνα (4,3 %)^{2}.

Διάγραμμα 6: Δημοφιλέστεροι προορισμοί μεταξύ των ρωσικών
τουριστικών ταξιδιωτικών πρακτόρων

Πηγή: Μελέτη {3}

Σύμφωνα με αυτά τα αποτελέσματα, η Τουρκία, η Ελλάδα, και η Αίγυπτος καταλαμβάνουν την κυρίαρχη θέση. Κατά συνέπεια οι κύριοι ανταγωνιστικοί προορισμοί της Ελλάδας είναι Τουρκία και Αίγυπτος, αλλά και Βουλγαρία, Ισπανία, Ιταλία, και Κύπρος. Όλοι αυτοί οι προορισμοί παρέχουν τα παρόμοια προϊόντα τουρισμού. Η Τυνησία και η Ταϊλάνδη, η Αραβία και η Κίνα μπορούν να θεωρηθούν ως εναλλακτικοί ασιατικοί προορισμοί, καθώς επίσης και Φινλανδία, Σουηδία, Γαλλία, Δημοκρατία Τσεχίας, και εναλλακτικοί – ευρωπαϊκοί προορισμοί της Αυστρίας με τα διαφορετικά προϊόντα τουρισμού.

Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι τα γραφεία ταξιδιών διαμορφώνουν τις προτιμήσεις τουριστών αν και οι άνθρωποι από τα διαφορετικά μέρη της Ρωσίας μπορούν να έχουν τις διαφορετικές προτιμήσεις. Γι αυτό και έχουν υπάρξει σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις των ταξιδιωτικών πρακτόρων των διαφορετικών περιοχών^{2}.

2.4.2 Η Ελλάδα και άλλοι ανταγωνιστικοί προορισμοί κατά την γνώμη των Ρώσων τουριστών

Οι Ρώσοι τουρίστες κλήθηκαν να αξιολογήσουν^{2} τα προϊόντα τουρισμού και τις υπηρεσίες στην Ελλάδα και άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς βάσει 5 βαθμών κλίμακα Likert. Η βαθμολογία για τα βασικά τουριστικά προϊόντα που δόθηκε από τους ρώσους τουρίστες στην Ελλάδα, στην Τουρκία, στην Αίγυπτο, στη Βουλγαρία, την Ιταλία και την Ισπανία παρουσιάζεται στον Πίνακα 12, κατωτέρω .

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα αυτά, μερικά συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν. Καταρχήν, υπάρχει ένα πρόβλημα για τους γονείς που ταξιδεύουν με τα παιδιά τους, επειδή δεν υπάρχουν αρκετές δραστηριότητες διαθέσιμες για τα παιδιά των Ρώσων τουριστών. Αυτό είναι ένα σοβαρό πρόβλημα δεδομένου ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι ταξιδεύουν με τα παιδιά τους.

Σχετικά χαμηλοί βαθμοί δόθηκαν από τους Ρώσους τουρίστες που δεν μπορούν να μιλήσουν τα αγγλικά στην απουσία υπαλλήλων που θα μπορούσαν να μιλήσουν τη ρωσική γλώσσα, και να δώσουν πληροφορίες στους Ρώσους τουρίστες. Επίσης η έλλειψη ρωσικών τηλεοπτικών καναλιών στα ξενοδοχεία θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί μεταξύ των αρνητικών παραγόντων για την επίτευξη υψηλού επιπέδου ικανοποίησης των Ρώσων πελατών. Επίσης σχολιάστηκε από ορισμένους Ρώσους τουρίστες που συμμετείχαν στην έρευνα ότι τα ξενοδοχεία 4-αστεριών στην Ελλάδα απέχουν αρκετά από τα ξενοδοχεία της ίδιας κατηγορίας σε άλλους ευρωπαϊκούς προορισμούς. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας επαγωγικός συσχετισμός μεταξύ των δαπανών και της ποιότητας των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων. Συνεπώς, η ποιότητα υπηρεσιών θα πρέπει να βελτιωθεί προκειμένου να ανταγωνιστεί η Ελλάδα πιο αποτελεσματικά άλλους Μεσογειακούς ανταγωνιστικούς προορισμούς.

Πίνακας 12: Αξιολόγηση των τμημάτων τουρισμού από τους ρώσους τουρίστες

	Ελλάδα	Τουρκία	Αίγυπτος	Βουλγαρία	Ιταλία	Ισπανία
☐ Φυσικοί πόροι	4.24	3.39	3.05	3.7	4.22	4.25
☐ Βιομηχανία φιλοξενίας	3.83	4.35	3.73	3.1	3.78	4.13
☐ Ποιότητα υπηρεσιών των προϊόντων τουρισμού	4	3.87	3.64	2.8	4	4.19
☐ Τιμή	3.47	4.22	4	3.3	2.67	3.56
☐ Συσχετισμός ποιότητας/τιμών	3.5	4.17	3.73	3	3.33	3.81
☐ Παραλίες	3.84	3.7	4.18	3.9	3.89	4.07
☐ Γραφεία ταξιδίων/χειριστές γύρου	3.37	3.78	3.64	2.88	3.78	3.75
☐ Ιστορική διαθεσιμότητα θέσεων/περιοχών	4.88	3.22	3.91	2.6	4.56	4.44
☐ Εξορμήσεις/οδηγοί	3.88	3.26	3.59	3	4.33	4.25
☐ Ποιότητα τροφίμων και ποτών	4.27	3.7	3.23	3.44	4.44	4.5
☐ Ψυχαγωγίες	3.43	4.04	3.36	3.78	3.89	4.31
☐ Ασφάλεια	4.47	3.13	2.95	3.33	4	4.25

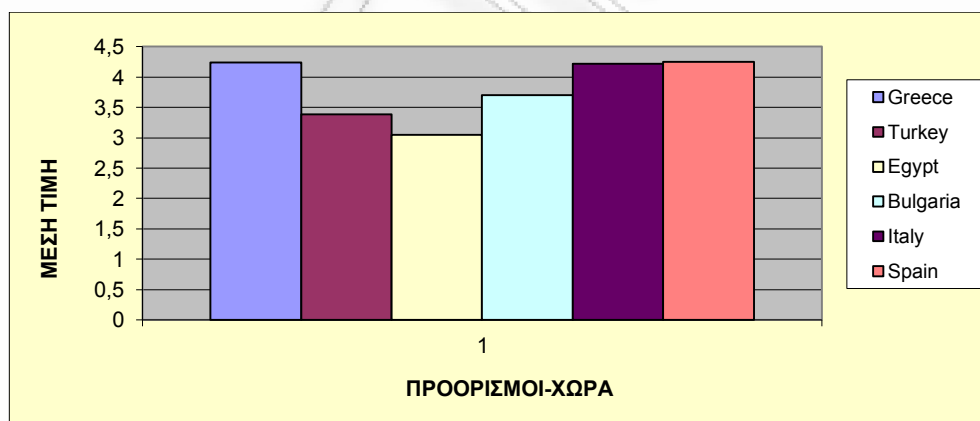
☐ Μεταφορά (Ρωσία - προορισμός)	3.94	3.65	3.73	3.44	4.11	4.19
☐ Μεταφορά (στον προορισμό)	4.15	3.57	3	3.67	4.11	4.56
☐ Άλλοι τουρίστες	4	3.52	3.77	3.44	4.33	4.19
☐ Ρωσικά-γλώσσα υπαλλήλων	3	3.61	3.45	4.11	3.44	3.5
☐ Ψυχαγωγίες για τα παιδιά	3.18	4.05	3.05	2.88	3.44	3.93
☐ Τοπική στάση ανθρώπων απέναντι στους τουρίστες	4.07	3.39	3.55	3.78	4.22	4.13
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ	3.86	3.7	3.53	3.34	3.92	4.11
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ						

Πηγή: Μελέτη {2}

2.4.3 Παρουσίαση της αξιολόγησης των Ρώσων τουριστών σε ότι αφορά ορισμένα τουριστικά προϊόντα της Ελλάδας και άλλων ανταγωνιστικών προορισμών σε διαγραμματική μορφή (σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης{2})

Με βάση τα αποτελέσματα του Πίνακα 12, που προαναφέρθηκε, παρουσιάζουμε κατωτέρω σε διαγραμματική μορφή τις αξιολογήσεις των Ρώσων τουριστών για ορισμένα «προϊόντα τουρισμού» προκειμένου να γίνει και παραστατική σύγκριση των αποτελεσμάτων. Έτσι π.χ. με βάση το Διάγραμμα 7 η Ελλάδα βαθμολογήθηκε σε κλίμακα μέσων τιμών από το 0-5 με 4,24 σε ότι αφορά το φυσικό κάλλος μετά την Ισπανία στη δεύτερη θέση.

Διάγραμμα 7: Διαβάθμιση φυσικού κάλλους ανα χώρα

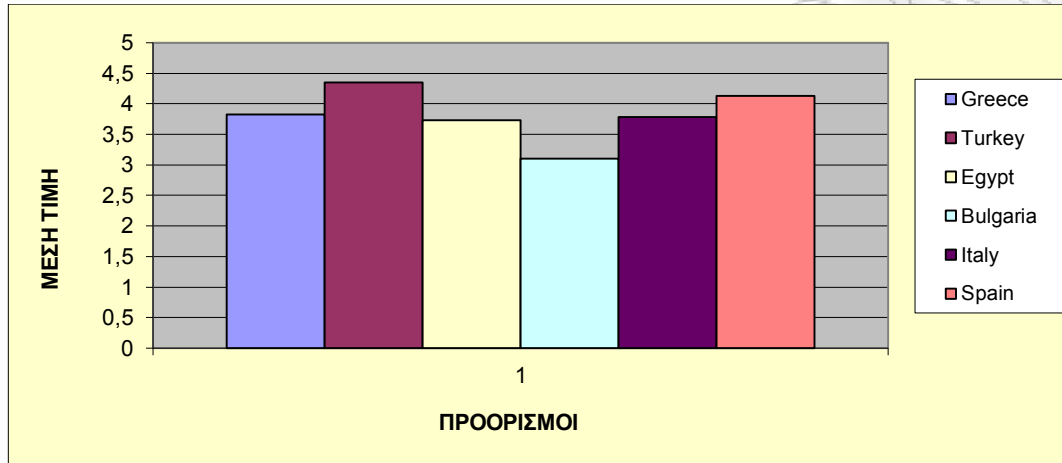

Πηγή: Μελέτη {2}

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στον οικοτουρισμό και στη βιώσιμη ανάπτυξη τουρισμού θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη σημασία από την Ελληνική Κυβέρνηση, προκειμένου να επιτευχθούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στο πλαίσιο τουρισμού.

Με βάση το Διάγραμμα 8 τα ελληνικά ξενοδοχεία θα πρέπει να βελτιωθούν από την άποψη της ποιότητας και της απόδοσής τους προκειμένου να μείνουν ανταγωνιστικά ως προς την Τουρκία και την Ισπανία.

Διάγραμμα 8: Διαβάθμιση ικανοποίησης από ξενοδοχεία ανα χώρα.

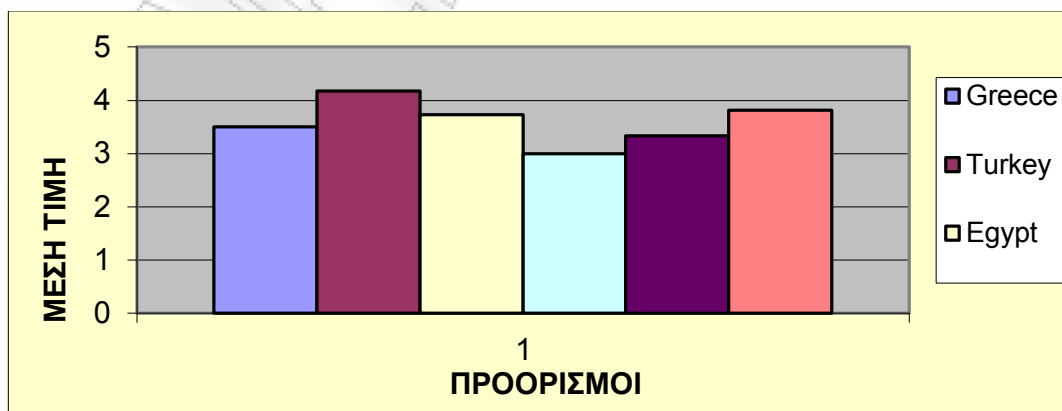

Πηγή: Μελέτη {2}

Επειδή όμως οι τιμές δεν πρέπει να αξιολογούνται χωρίς λαμβάνεται υπόψη η ποιότητα που παρέχεται από τις σχετικές με το ταξίδι υπηρεσίες, γι αυτό και στο Διάγραμμα 9 η αξιολόγηση βασίστηκε στον συσχετισμό μεταξύ των δαπανών και της ποιότητας των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων.

Διάγραμμα 9: Διαβάθμιση συσχετισμού ποιότητας-τιμών

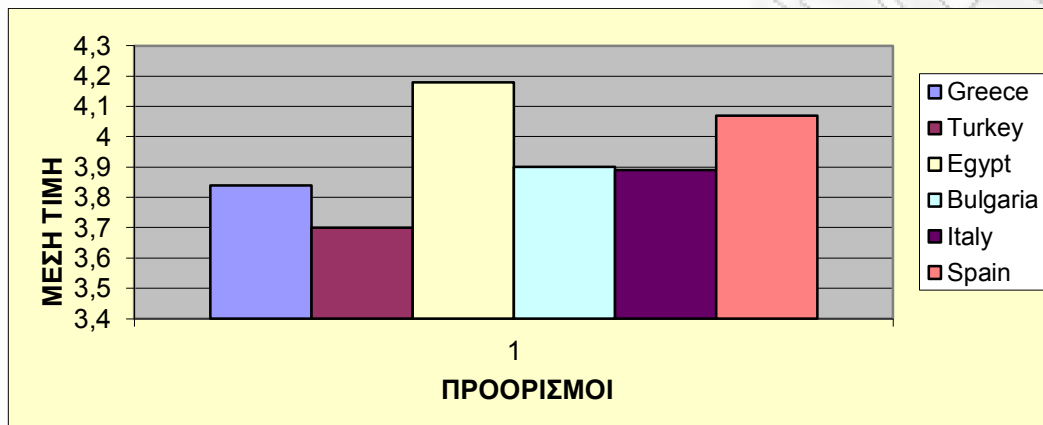
(value for money)

Πηγή: Μελέτη {2}

Στην κατηγορία αυτή η Ελλάδα παρουσιάζει αδύνατη θέση έναντι της Τουρκίας, της Ισπανίας, και της Αιγύπτου. Οι σημαντικές διαφορές μεταξύ των προορισμών αφορούσαν κυρίως την ποιότητα των παραλιών των οποίων η αξιολόγηση συγκριτικά παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 10.

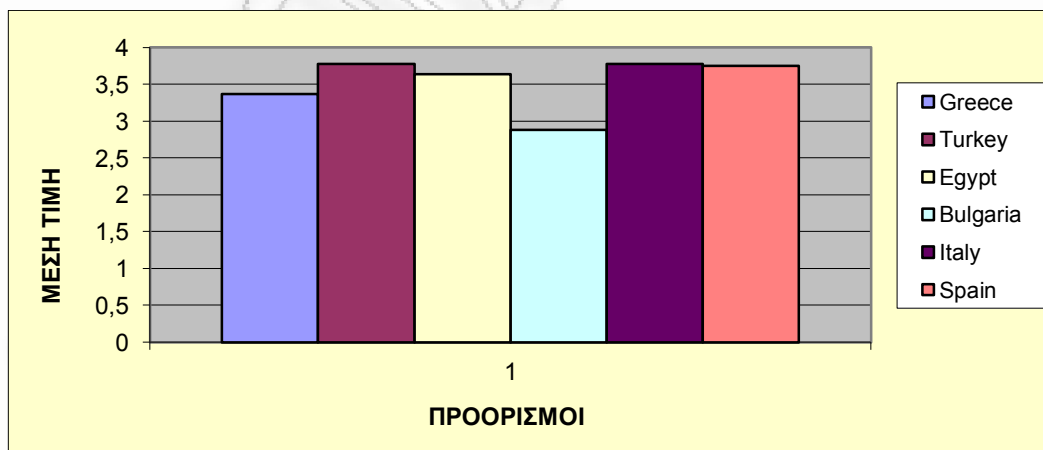
Διάγραμμα 10: Διαβάθμιση ποιότητας παραλιών

Πηγή: Μελέτη {2}

Από την άποψη της ποιότητας υπηρεσιών γραφείων ταξιδιών, δεν υπήρξαν προσδιορισμένες μεγάλες διαφορές.

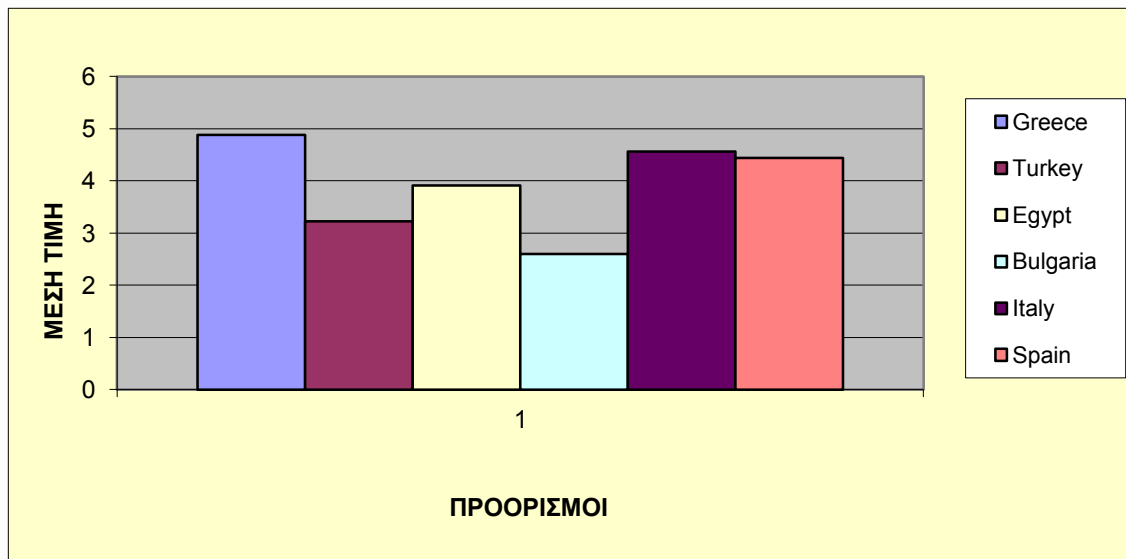
Διάγραμμα 11: Διαβάθμιση ποιότητας γραφείων ταξιδιών/tour operators

Πηγή: Μελέτη {2}

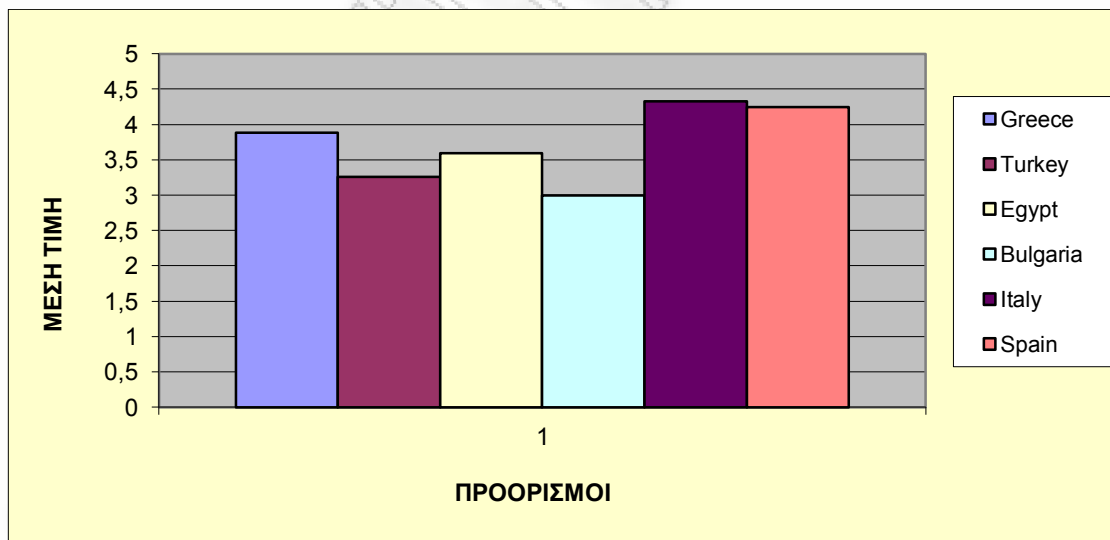
Διάγραμμα 12: Διαβάθμιση ιστορικής διαθεσιμότητας θέσεων/περιοχών

Πηγή: Μελέτη {2}

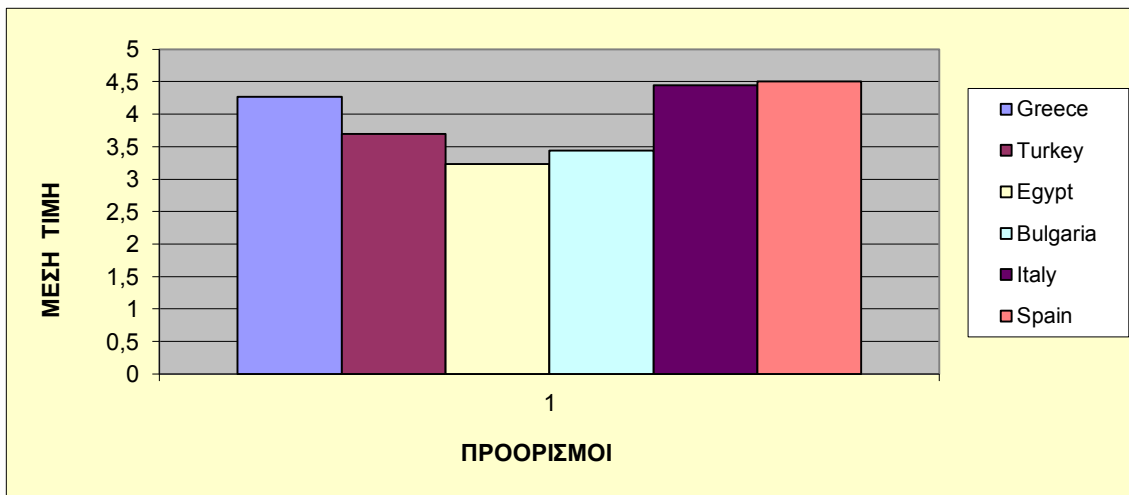
Κατά συνέπεια, η Ελλάδα θεωρήθηκε ότι είναι ο πλουσιότερος προορισμός από την άποψη των ιστορικών θέσεων και της επίσκεψης.

Διάγραμμα 13: Διαβάθμιση ποιότητας εξορμήσεων/οδηγών

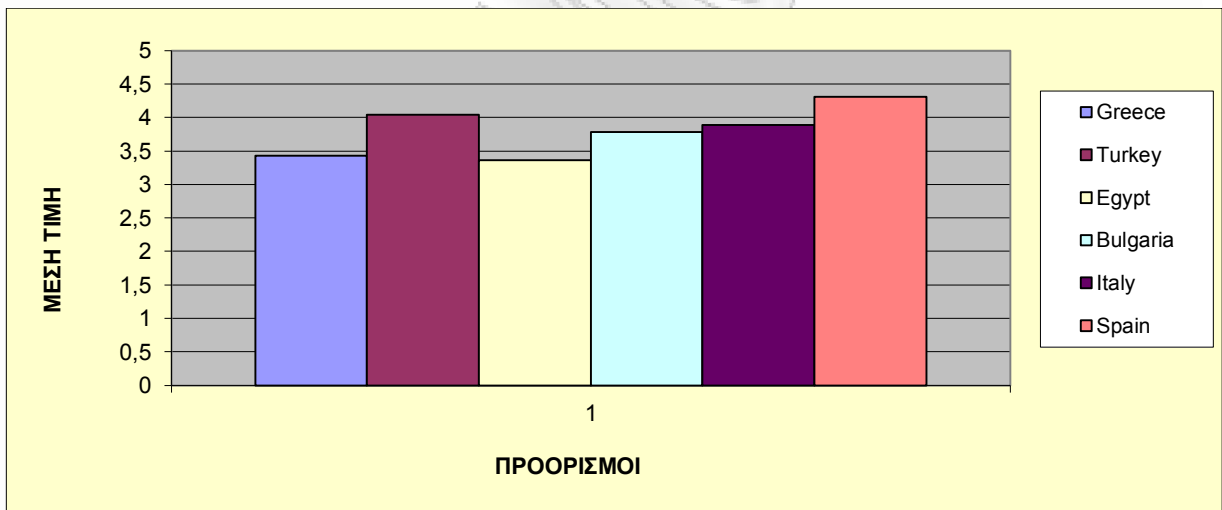
Πηγή: Μελέτη {2}

Διάγραμμα 14: Διαβάθμιση ποιότητας τροφίμων και ποτών

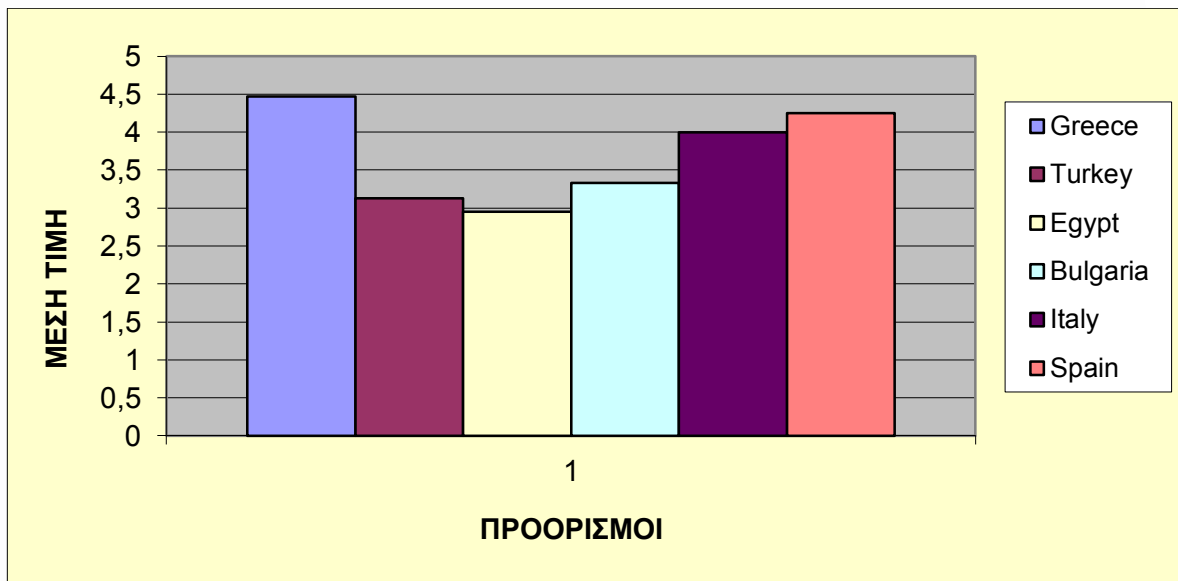
Πηγή: Μελέτη {2}

Διάγραμμα 15: Διαβάθμιση ποιότητας ψυχαγωγίας

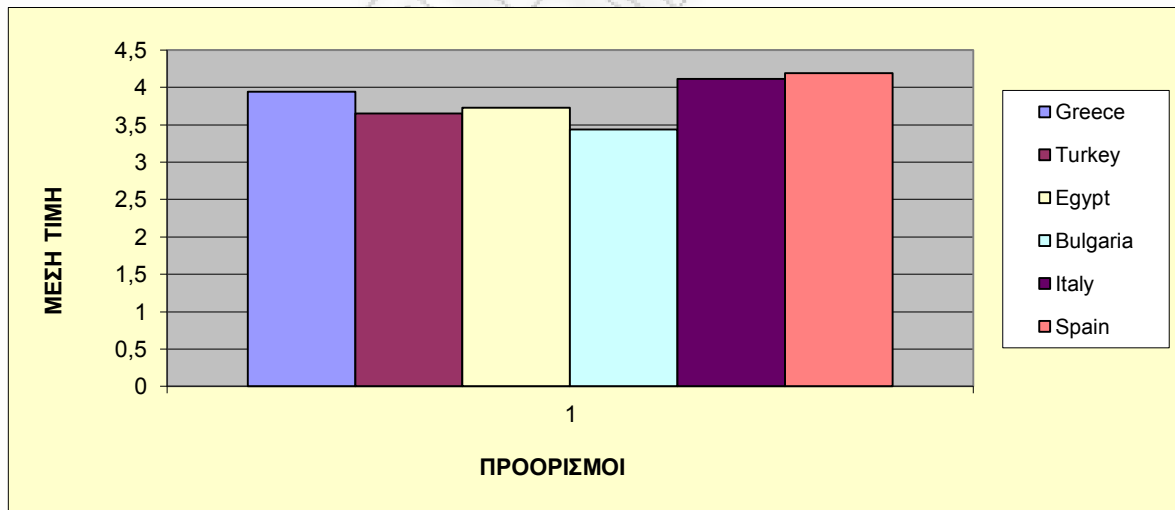
Πηγή: Μελέτη {2}

Διάγραμμα 16: Διαβάθμιση ποιότητας ασφάλειας

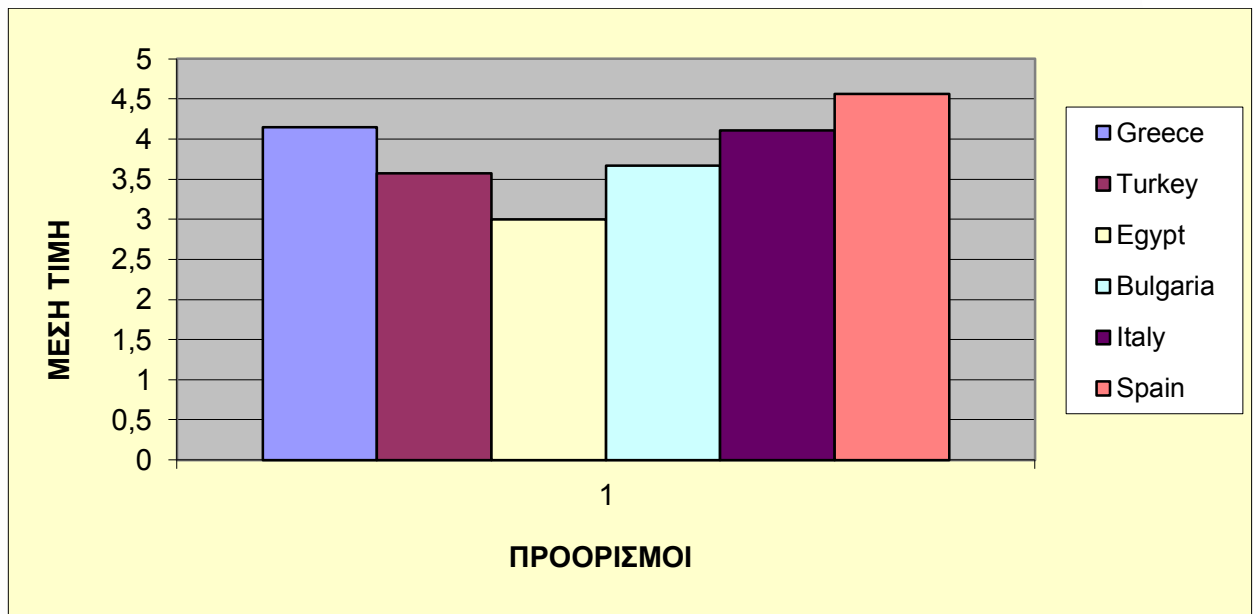
Πηγή: Μελέτη {2}

Διάγραμμα 17: Διαβάθμιση ως προς την ευκολία μετάβασης στον προορισμό (Ρωσία - προορισμός)

Πηγή: Μελέτη {2}

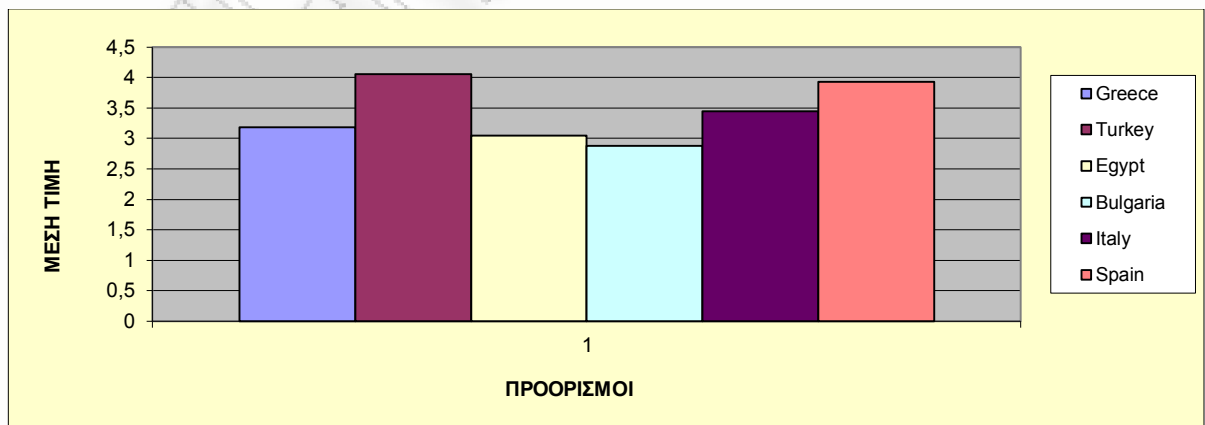
Διάγραμμα 18: Διαβάθμιση ως προς τις μεταφορές στον προορισμό.

Πηγή: Μελέτη {2}

Με τη ραγδαία ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και των μεταφορών, έγινε συμπίεση του χρόνου και μειώθηκαν οι αποστάσεις, οι οποίες επηρέασαν τον τομέα του τουρισμού. Όπως αναφέρθηκε ήδη, πολλοί από τους συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι ταξίδεψαν στην Ελλάδα με τα παιδιά τους. Εντούτοις, η Ελλάδα καταλαμβάνει την τέταρτη θέση σε επίπεδο των ψυχαγωγιών για την κατηγορία παιδιών.

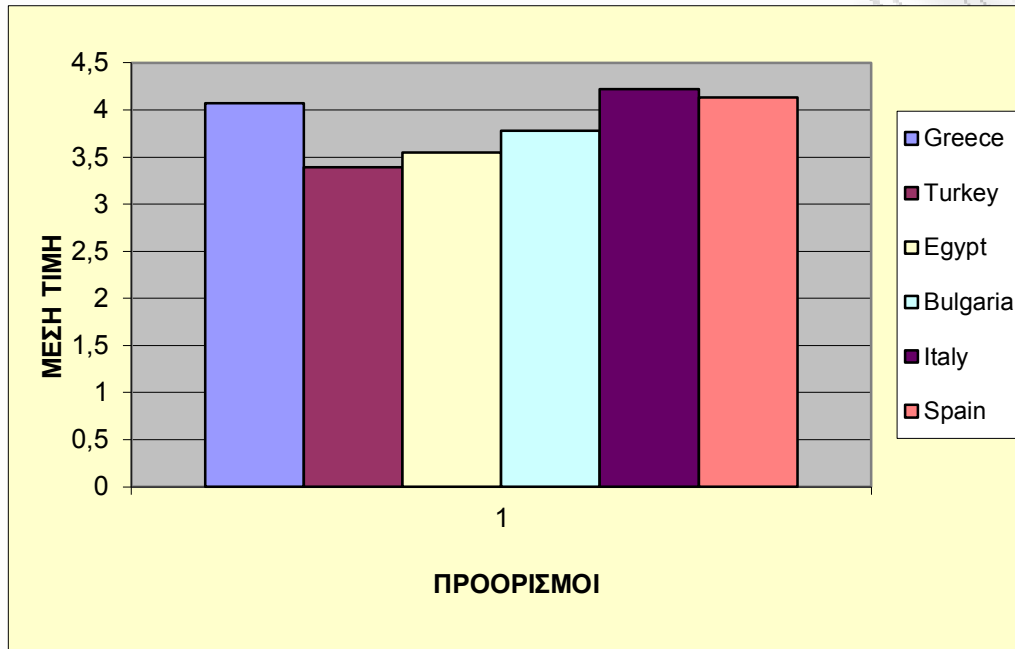
Διάγραμμα 19: Διαβάθμιση ψυχαγωγίας/δραστηριοτήτων για τα παιδιά ανα χώρα προορισμό

Πηγή: Μελέτη {2}

Οι τοπικοί άνθρωποι διαδραματίζουν συχνά έναν σημαντικό ρόλο στην ικανοποίηση των τουριστών από τον προορισμό.

Διάγραμμα 20: Διαβάθμιση φιλοξενίας ανα χώρα

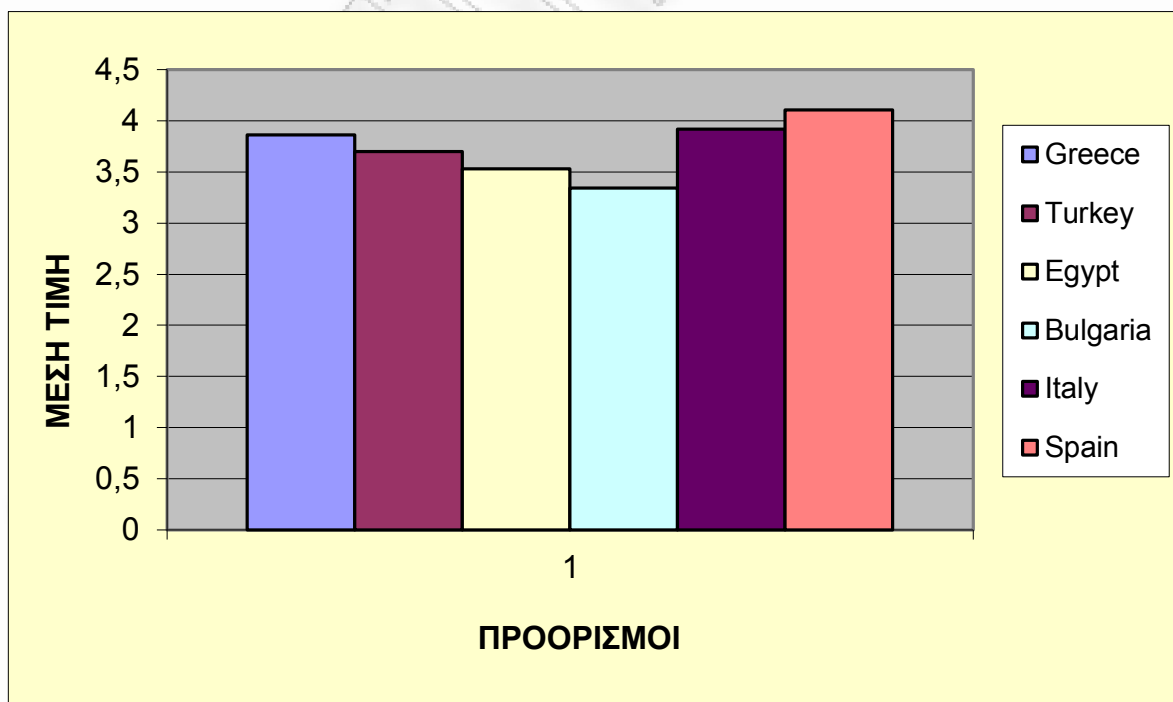
Πηγή: Μελέτη {2}

Τέλος, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας εκτιμήθηκε ο συνολικός μέσος όρος βαθμολογίας ο οποίος παρουσιάζεται κατά χώρα στο Διάγραμμα 21, κατωτέρω, όπου με βάση το αποτέλεσμα που προέκυψε οι κύριοι ανταγωνιστές του ελληνικού προορισμού τουρισμού, που είναι η Τουρκία, η Αίγυπτος, και η Βουλγαρία, οι οποίες χώρες έχουν το πλεονέκτημα χαμηλότερου κόστους, παρέμειναν πίσω από την Ελλάδα. Οι δύο χώρες που πήραν τον υψηλότερο βαθμό αξιολόγησης ήταν Ισπανία και Ιταλία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η Ελλάδα έχει τα ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα λόγω:

- ◆ του φυσικού κάλλους και της ύπαρξης σημαντικών φυσικών πόρων και φυσικού περιβάλλοντος
- ◆ της γεωγραφικής θέσης – εγγύτητας
- ◆ του ήπιου κλίματος
- ◆ της ύπαρξης σημαντικών πολιτιστικών πόρων (π.χ. μυθολογία, ιστορικά μνημεία, αρχιτεκτονική κληρονομιά, σύγχρονος πολιτισμός).
- ◆ της ύπαρξης βελτιωμένων τουριστικών υποδομών και υποδομών αεροπορικών μεταφορών.
- ◆ της ύπαρξης πολύ καλών συνθηκών ασφάλειας και υγιεινής,
- ◆ της ύπαρξης προτεραιότητας κρατικής πολιτικής για τουρισμό,
- ◆ της έκτασης και της ποιότητας των ακτών.
- ◆ της ύπαρξης προορισμών με διεθνή και εσωτερική αναγνωσιμότητα.
- ◆ της ύπαρξης αυξητικής τάσης διανυκτερεύσεων

Διάγραμμα 21: Συνολικός μέσος όρος

Πηγή: Μελέτη {2}

Όλοι αυτοί θετικοί παράγοντες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στη διαδικασία προσδιορισμού θέσης προορισμού των Ρώσων τουριστών με πιο αποτελεσματική και άμεση ενημέρωση και προβολή ακόμη και με ηλεκτρονική πληροφόρηση στη μεγάλη αυτή χώρα του αναδυόμενου εξερχόμενου τουρισμού.

Συμπερασματικά, η ποιότητα υπηρεσιών καθώς επίσης και η ποιότητα των προϊόντων τουρισμού πρέπει βελτιωθούν, προκειμένου να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της η Ελλάδα ως χώρα προορισμού.

Τα βασικά συμπεράσματα από την συνοπτική παρουσίαση της στατιστικής μελέτης(Case Study{2}) για τη Χαλκιδική ειδικά και την Ελλάδα γενικότερα υποστηρίζουν -μεταξύ άλλων- την υπόθεση δύο της έρευνας και καταδεικνύουν ότι δεν υπάρχουν αρκετές πληροφορίες διαθέσιμες για τα θέρετρα Χαλκιδικής, και της Ελλάδας γενικά, για το Ρώσο τουρίστα και ότι θα πρέπει να αναπτυχθούν πρόσθετες και δυναμικές στρατηγικές marketing προκειμένου να προβληθούν πιο αποτελεσματικά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των διαφόρων περιοχών της Ελλάδας για να προαχθεί η Ελλάδα ως ο πλέον κορυφαίο τουριστικός προορισμός για τους Ρώσους τουρίστες. Έτσι λοιπόν στο 5 Κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει αναφορά για την ανάγκη μιας επανατοποθέτησης στους στόχους και τις δράσεις σε ότι αφορά την αντιμετώπιση των χρόνιων διαρθρωτικών προβλημάτων του τουριστικού τομέα και την δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικού μορφών τουρισμού παράλληλα με το κλασσικό τουριστικό προϊόν που προσφέρει η Ελλάδα. Ειδικά στην περίπτωση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι: ο θρησκευτικός ή ο προσκυνηματικός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός περιπέτειας, ο τουρισμός επίσκεψης σε φαράγγια, σε σπήλαια, ορεινούς όγκους, ο τουρισμός επίσκεψης αξιοθέατων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, ο αγροτουρισμός, τα συνεδριακά κέντρα, τα κέντρα ευεξίας, τα κέντρα τουρισμού υγείας, κλπ είναι μερικές από τις μοναδικές πτυχές που θα μπορούσαν να αναφερθούν και οι οποίες θα μπορούσαν να προσελκύσουν ρώσους τουρίστες όλες τις εποχές του έτους.

3.1 Στοιχεία διμερών εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τη Ρωσία

Σύμφωνα με πρόσφατα αναθεωρημένα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ):

- Η αξία των ελληνικών εξαγωγών στη Ρωσία το 2007 παρουσίασε αύξηση κατά 11,5%. Οι ελληνικές εξαγωγές το 2007 ανήλθαν σε €356,5 εκ. έναντι €319,7 εκ. το 2006.
- Ο όγκος διμερούς εμπορίου μειώθηκε κατά 10,5% έναντι του 2006 και ανήλθε σε €3,486 δισ.

Οι εισαγωγές της Ελλάδος από τη Ρωσία σημείωσαν μείωση κατά 12,5%. ανερχόμενες σε €3,13 δισ. .

- Το εμπορικό ισοζύγιο παραμένει ελλειμματικό για τη χώρα μας, το 2007, όμως σημειώθηκε μείωση του ελλείμματος κατά 14,85%. το οποίο ανήλθε σε €2,77δισ.

Η Ρωσία αποτελεί τον 3^ο σημαντικότερο προμηθευτή προϊόντων για την Ελλάδα και την 14^η, κατά σειρά, χώρα προορισμού ελληνικών εξαγωγών.

Ο Πίνακας 13, κατωτέρω, παρουσιάζει το διμερές εμπόριο μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας κατά το 2006-2007

Πίνακας 13: Διμερές μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας κατά το 2006-2007 (Αξίες σε Ευρώ)

	2006 (€)	2007 (€)	Μεταβολή (%)
Ελληνικές εισαγωγές ρωσικών προϊόντων	3.577.081.252	3.130.302.437	-12,49
Ελληνικές εξαγωγές στη Ρωσία	319.714.503	356.505.836	11.51
Όγκος διμερούς εμπορίου Ελλάδος-Ρωσίας	3.896.795.755	3.486.808.273	-10.52
Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδος-Ρωσίας	-3.257.366.749	-2.773.796.601	14.85

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Μόσχας

3.1.1 Η διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών

Την πρώτη θέση συνεχίζουν να καταλαμβάνουν οι εξαγωγές γουνο-δερμάτων και γουναρικών (€126 εκ.), παρά τη μικρή κάμψη κατά 1,6% που σημείωσαν. Οι εξαγωγές γουνοδερμάτων και γουναρικών αποτέλεσαν το 2007 το 35,4% του συνολικού όγκου των ελληνικών εξαγωγών στη Ρωσία, μερίδιο χαμηλότερο από το 40,1%, το οποίο καταλάμβαναν το 2006. Στη δεύτερη θέση εμφανίζονται οι εξαγωγές νωπών φρούτων, οι οποίες σημειώνουν σημαντική αύξηση κατά 22,5%, φτάνοντας τα €34 εκ. Εντυπωσιακή άνοδο (179,9%) σημειώνουν οι εξαγωγές μηχανημάτων & εξοπλισμού, οι οποίες προωθούνται στην 3^η θέση των ελληνικών εξαγωγών στη Ρωσία, και αγγίζουν τα €30 εκ. Οι εξαγωγές παρασκευασμάτων φρούτων και λαχανικών αποτελούν το 4^ο κατά αξία εξαγόμενο προϊόν στη Ρωσία, σημειώνοντας, ωστόσο, μείωση κατά 10,5%, πέφτοντας κάτω από τα €30 εκ.. Στην 5^η θέση κατατάσσονται οι εξαγωγές χρωμάτων και βερνικιών, οι οποίες και αυτές σημειώνουν κάμψη (-11,8%), πέφτοντας κάτω από τα €20 εκ. Παρατηρούμε ότι το 2007 οι κατηγορίες προϊόντων των οποίων η αξία ξεπερνάει το €1,0 εκ., αυξήθηκε σε 32 έναντι 26 το 2006. Στον Πίνακα 14 που ακολουθεί, εμφανίζονται οι 20 κυριότερες κατηγορίες προϊόντων που εξήχθησαν στη Ρωσία, το 2007:

Πίνακας 14 - Πηγή: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ-ΓΡΑΦΕΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Ελληνικές εξαγωγές στη Ρωσία		2006		2007		Μεταβολή (%)
		Αξία (€)	Συμμετοχή (%)	Αξία (€)	Συμμετοχή (%)	
ΣΥΝΟΛΟ		319.714.503	100,00	356.505.536	100,00	11,51
α/α	Δασμολογική κλάση/Περιγραφή					
1	(43) Γουνοδέρματα & γουναρικά	128.253.633	40,12	126.210.581	35,40	-1,59
2	(08) Φρούτα, νοπά	27.757.130	8,68	34.012.030	9,54	22,53
3	(84) Μηχανήματα & εξοπλισμός	10.598.418	3,31	29.667.554	8,32	179,92
4	(20) Παρασκευάσματα φρούτων & λαχανικών	32.996.343	10,32	29.548.670	8,29	-10,45
5	(32) Βαφές, χρώματα & χρωστικά	22.214.109	6,95	19.597.012	5,50	-11,78
6	(24) Καπνά	16.220.600	5,07	16.730.238	4,69	3,14
7	(39) Πλαστικά	8.453.959	2,64	11.683.052	3,28	38,20
8	(27) Προϊόντα πετρελαίου	5.635.579	1,76	10.103.846	2,83	79,29
9	(76) Αργίλιο & προϊόντα του	7.872.979	2,46	7.426.783	2,08	-5,67
10	(33) Καλλυντικά και αποσμητικά	6.932.532	2,17	7.368.381	2,07	6,29
11	(72) Χυτοσίδηρος, σίδηρος & χάλυβας	8.942.513	2,80	7.356.589	2,06	-17,73
12	(85) Ηλεκτρικός εξοπλισμός	5.229.574	1,64	6.677.914	1,87	27,70
13	(34) Σαπούνια κλπ.	1.207.048	0,38	5.623.805	1,58	365,91
14	(61) Πλεκτά ενδύματα	2.179.150	0,68	3.093.287	0,87	41,95
15	(15) Λίπη & έλαια	1.744.757	0,55	2.745.495	0,77	57,36
16	(38) Προϊόντα χημικής βιομηχανίας	3.129.454	0,98	2.336.152	0,66	-25,35
17	(25) Περλίτης	1.977.469	0,62	2.087.512	0,59	5,56
18	(73) Τεχνουργήματα από χυτοσίδηρο, σίδηρο ή χάλυβα	2.017.083	0,63	2.023.222	0,57	0,30
18	(21) Παρασκευάσματα διατροφής	809.402	0,25	2.010.828	0,56	148,43
20	(68) Τεχνουργήματα από πετρώματα κλπ.	1.798.078	0,56	2.008.399	0,56	11,70
ΛΟΙΠΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ		23.744.693	7,43	28.194.186	7,91	

3.1.2 Η διάρθρωση των ελληνικών εισαγωγών

Όπως προαναφέρθηκε, οι ελληνικές εισαγωγές ρωσικών προϊόντων το 2007 ελαττώθηκαν κατά 12,5%, σε σχέση με το 2006. Σε αυτές συνεχίζουν να κυριαρχούν, αν και σημειώσαν μείωση (14,6%), οι εισαγωγές προϊόντων πετρελαίου, οι οποίες αποτελούν το 79,8% του συνολικού όγκου των ελληνικών εισαγωγών ρωσικών προϊόντων. Στη 2^η θέση έρχονται οι εισαγωγές αργιλίου και των προϊόντων του, οι οποίες σημειώνουν ελαφρά αύξηση 1,9% και υπερβαίνουν τα €256,1 εκ., καταλαμβάνοντας το 8,2% των συνολικών εισαγωγών. Ακολουθούν οι εισαγωγές χυτοσιδήρου, σιδήρου και χάλυβα, οι οποίες παρουσιάζουν όμως σημαντική πτώση (-15,4%), αγγίζοντας τα €110 εκ. περίπου και καταλαμβάνοντας μόλις το 3,5% επί του συνόλου των εισαγωγών. Στην 4^η θέση εμφανίζονται οι εισαγωγές δημητριακών, οι οποίες σχεδόν διπλασιάστηκαν, αγγίζοντας τα €89 εκ, ενώ στην 5^η θέση κατατάσσονται πλέον οι εισαγωγές χαλκού και προϊόντων του, οι οποίες όμως σημειώνουν κάμψη 15,4%, φθάνοντας τα €49 εκ. περίπου.

Οι εισαγωγές ρωσικών προϊόντων στην Ελλάδα συνεχίζουν να παρουσιάζουν υψηλή συγκέντρωση στα προϊόντα ενέργειας και τις πρώτες ύλες (μέταλλα, ξυλεία, δημητριακά, λίπη & έλαια κλπ.).

Στον πίνακα 15 που ακολουθεί, εμφανίζονται οι 20 πρώτες κατηγορίες ρωσικών προϊόντων που εισήχθησαν στην Ελλάδα το 2007.

Ελληνικές εισαγωγές ρωσικών προϊόντων		2006		2007		Μεταβολή (%)
		Αξία (€)	Συμμετοχή (%)	Αξία (€)	Συμμετοχή (%)	
ΣΥΝΟΛΟ		3.577.081.252	100,00	3.130.302.437	100,00	-12,49
α/α	Δασμολογική κλάση/Περιγραφή					
1	(27) Προϊόντα πετρελαίου	2.922.072.071	81,69	2.496.430.966	79,75	-14,57
2	(76) Αργίλιο & προϊόντα του	251.403.334	7,03	256.113.790	8,18	1,87
3	(72) Χυτοσίδηρος, σίδηρος & χάλυβας	130.263.514	3,64	110.161.190	3,52	-15,43
4	(10) Δημητριακά	44.860.760	1,25	88.631.626	2,83	97,57
5	(74) Χαλκός & προϊόντα του	96.661.976	2,70	48.749.607	1,56	-49,57
6	(44) Ξυλεία & προϊόντα ξύλου	45.315.767	1,27	76.921.658	1,50	3,54
7	(15) Λίπη & έλαια	15.862.557	0,44	19.389.099	0,62	22,23
8	(48) Χαρτί, χαρτόνι & προϊόντα τους	17.683.614	0,49	13.868.840	0,44	-21,57
9	(43) Γουνοδέρματα & γουναρικά	9.390.848	0,26	9.165.479	0,29	-2,07
10	(23) Υπολείμματα βιομηχανιών διατροφής & ζωοτροφές	2.930.103	0,08	8.165.479	0,26	178,68
11	(31) Λιπάσματα	9.907.912	0,28	5.419.070	0,17	-45,31
12	(29) Οργανικά χημικά	2.613.066	0,08	3.599.621	0,11	37,75
13	(87) Οχήματα & εξαρτήματά τους	4.137.826	0,12	2.839.031	0,09	-31,39
14	(40) Καουτσούκ & προϊόντα του	2.939.143	0,08	2.339.582	0,07	-20,40
15	(17) Ζάχαρα & παρασκευάσματά τους	90.762	0,00	2.292.216	0,07	2.425,52
16	(21) Παρασκευάσματα διατροφής	1.308.556	0,04	1.922.017	0,06	46,88
17	(28) Ανόργανες χημικές ενώσεις	1.446.499	0,04	1.607.761	0,05	11,15
18	(84) Μηχανήματα & εξοπλισμός	358.990	0,01	1.202.066	0,04	234,85
19	(22) Ποτά	1.423.010	0,04	1.192.795	0,04	-16,18
20	(70) Γυαλί & τεχνουργήματα από γυαλί	2.212.095	0,06	1.128.266	0,04	-49,00
ΛΟΙΠΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ		14.138.849	0,00	9.131.642	0,00	

Πηγή: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ-ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

3.1.3 Εξελίξεις διμερών εμπορικών σχέσεων κατά το Α΄ Εξάμηνο του 2008

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, το πρώτο εξάμηνο 2008 οι ελληνικές εξαγωγές στη Ρωσία ανήλθαν σε €171,9 € σημειώνοντας αύξηση κατά 30,65% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2007. Η πορεία του διμερούς εμπορίου για το υπό εξέταση διάστημα είχε ως κατωτέρω.

Πίνακας 16: Εξελίξεις διμερούς εμπορίου Ελλάδας - Ρωσίας κατά Α΄ εξάμηνο 2007 και Α΄ εξάμηνο 2008

Αξία σε €	Α΄ Εξάμηνο 2008	Α΄ Εξάμηνο 2007	ποσοστιαία μεταβολή 07/08
Όγκος εμπορίου	1.325.611.745	1.727.719.866	-23,27%
Ελληνικές Εξαγωγές	171.916.291	131.583.324	30,65%
Εισαγωγές ρωσικών προϊόντων	1.153.695.454	1.596.136.542	-27,72%
Εμπορικό Ισοζύγιο	-981.779.163	-1.464.553.218	-32,96%

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Μόσχας

Οι εισαγωγές ρωσικών προϊόντων το Α΄ εξάμηνο 2008 ανήλθαν σε €1.153,7 εκ. σημειώνοντας μείωση κατά 27,72% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους. Μείωση σημειώθηκε και στον συνολικό όγκο εμπορίου ο οποίος διαμορφώθηκε σε €1.325,6 εκ.. Θετική εξέλιξη αποτελεί η μείωση του εμπορικού ελλείμματος εις βάρος της Ελλάδος κατά 32,9% ανερχόμενο σε €981,7 εκ.

Τα 10 πρώτα ελληνικά προϊόντα ως προς την αξία εξαγωγών προς τη Ρωσία για το Α΄ εξάμηνο 2008 ήταν τα κάτωθι:

Πίνακας 17: Τα 10 πρώτα ελληνικά προϊόντα ως προς την αξία εξαγωγών προς τη Ρωσία για το Α' εξάμηνο 2008

	Α' Εξάμηνο 2008 (αξία σε €)	Α' Εξάμηνο 2007 (αξία σε €)	Ποσοστιαία μεταβολή 07/08
(43) Γουνοδέρματα & γουναρικά	38.741.07 4	21.801.43 9	77,70%
(08) Καρποί και φρούτα	27.143.18 5	15.778.95 3	72,02%
(84) Μηχανήματα και εξοπλισμός	21.911.89 3	19.091.50 6	14,77%
(20) Παρασκευάσματα φρούτων και λαχανικών	15.445.10 7	10.590.87 5	45,83%
(34) Σαπούνια κλπ	12.734.17 7	777.180	1538,51%
(85) Ηλ/κος εξοπλισμός	5.253.984	2.746.251	91,31%
(39) Πλαστικές ύλες και τεχνουργήματα	4.699.478	4.491.990	4,62%
(24) Καπνά και υποκατάστατα	3.926.363	8.109.898	-51,59%
(76) Αργίλιο ακι τεχνουργήματα	3.573.986	3.828.756	-6,65%
(33) Καλλυντικά κλπ	2.705.392	4.108.040	-34,14%
(72) Χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας	2.663.751	3.975.758	-33,00%

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Μόσχας

3.2 Εξελίξεις διμερών οικονομικών σχέσεων στον επενδυτικό τομέα μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας.

3.2.1 Ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία

Οι ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία και οι ρωσικές στην Ελλάδα παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο. Σημαντικές επενδύσεις έχουν πραγματοποιηθεί στη Ρωσία από επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων και κεφάλαιο που έχει εισαχθεί κυρίως μέσω Κύπρου, Λουξεμβούργου και Ολλανδίας. Οι εταιρείες ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στη ρωσική επικράτεια είναι περίπου 70 και σύμφωνα με πληροφορίες τους η αξία των ελληνικών επενδύσεων ανέρχεται περίπου στα 2,5 δις €.

Η μεγαλύτερη ελληνική επένδυση στην Ρωσία (περί το €1,5δις) ανήκει στην Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως – 3^Ε, η οποία μέσω της θυγατρικής COCA-COLA HBC Eurasia έχει τα δικαιώματα επί των σημάτων της Coca Cola για το σύνολο της επικρατείας. Διαθέτει 11 εργοστάσια εμφιάλωσης και το 2004 πραγματοποίησε από κοινού με την The Coca Cola Inc. των ΗΠΑ την μεγαλύτερη τότε ξένη επένδυση στην Ρωσία (εξαιρουμένου του ενεργειακού τομέα) εξαγοράζοντας την εταιρεία παραγωγής χυμών Multon. Η Multon κατέχει την 2^η θέση στην αγορά χυμών της Ρωσίας. Επί πλέον, εταιρική παρουσία στην Ρωσία (LLC FRIGOGLASS EURASIA) έχει και η Frigoglass, θυγατρική της 3^Ε, η οποία την προμηθεύει με επαγγελματικά ψυγεία για την διάθεση των προϊόντων της. Η εταιρεία διαθέτει εργοστάσιο παραγωγής στην πόλη Orel νοτίως της Μόσχας.

Η εταιρεία Chirita διαθέτει παραγωγική μονάδα στην Αγ. Πετρούπολη από την οποία διοχετεύει τα προϊόντα της (είδη snacks και αρτοποιίας – ζαχαροπλαστικής) σε πολύ μεγάλο αριθμό σημείων πώλησεως. Επίσης, πραγματοποιεί και εξαγωγές. Το ύψος της επένδυσης υπολογίζεται σε €60εκ.

Ως σημαντικές επίσης επιχειρήσεις, όσον αφορά το επενδεδυμένο κεφάλαιο, αναφέρονται: η κατασκευαστική εταιρεία «ΜΗΧΑΝΙΚΗ» (με επενδύσεις άνω των 60 εκ. € και με προστιθέμενη αξία περίπου 500 εκ. € μετά την αποπεράτωση των 7 μεγάλων κατασκευαστικών έργων στη Μόσχα), η «CHIPITA» (με εργοστάσιο στην Αγία Πετρούπολη και επένδυση άνω των 60 εκ. €), η εταιρεία «TOGAS» (με 90 καταστήματα και με σημαντικό κανάλι διανομής λευκών ειδών), η Τσιμεντοβιομηχανία «PROMETHEUS», τα «ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΚΡΗΤΗΣ», η “Media Strom” και άλλες επιχειρήσεις. Παρουσία στην Ρωσία έχουν οι ΓΕΚ και ΑΚΤΩΡ.

Οι κυριότεροι τομείς δράσης των ελληνικών εταιρειών είναι η ενέργεια, το εμπόριο (κυρίως γούνες, ρούχα και φρούτα), τα τρόφιμα, ο τουρισμός, οι μεταφορές. Η δραστηριοποίηση των γουνεμπορικών εταιρειών έχει ξεκινήσει εδώ και αρκετά χρόνια καθώς η Ρωσία αποτελεί την υπ’ αριθμόν ένα αγορά για τα ελληνικά γουναρικά.

Εκτιμούμε ότι, παρά το γεγονός ότι οι ελληνικές επενδύσεις παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο και πάντως κατώτερο των δυνατοτήτων της αγοράς, η υπογραφή συμφωνιών στον τομέα ενέργειας, η μεγάλη ανοικοδόμηση στη Ρωσία, οι μεγάλες επενδυτικές ευκαιρίες που διανοίγονται στη Νότιο Ρωσία με την ανάληψη από το Σότσι της Χειμερινής Ολυμπιάδας 2014 και οι δυνατότητες της αγοράς, θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων σε τομείς όπως: τράπεζες, υγεία και περίθαλψη, κατασκευές και έργα υποδομής, μεταφορές, ναυτιλία, δημιουργία καναλιών διανομής κλπ.

Πίνακας18: Οι μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία (2007)

	ΟΝΟΜΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ	ΟΝΟΜΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	ΑΞΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΗ Σ (εκατ. €)	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜ ΟΣ ΥΠΑΛΛ ΗΛΩΝ
1	COCA-COLA HBC EURASIA	HELLENIC BOTTLING CO 3E	725	ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΑ ΨΥΓΕΙΑ	10.000
2	MULTON	HELLENIC BOTTLING CO 3E	362	ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΑ	500
3	AQUAVISION	HELLENIC BOTTLING CO 3E	200	ΑΚΙΝΗΤΑ	95
4	PROMETHEUS	PROMETHEUS ARFANIS HIONIS.	100	ΤΣΙΜΕΝΤΟ	3.500
5	MICHANIKI RUSSIA	MICHANIKI CONSTRUCTIONS	60	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	10
6	CHIPITA	CHIPITA	50	ΤΡΟΦΙΜΑ ΚΡΟΥΑΣΑΝ	700
7	TOGAS STUDIO	TOGAS HELLAS	25	ΛΕΥΚΑ ΕΙΔΗ (ΔΙΚΤΥΟ 100 ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ)	1000
8	LCC FRIGOGLASS	FRIGOGLASS GROUP 3E	23	ΨΥΓΕΙΑ	79
9	DELPHI	KRONOS SAITIS ENTERPRISES	3,9	ΤΡΟΦΙΜΑ	1.200
10	STALKER G.C.	NIKAS	7	ΠΛΑΣΤΙΚΑ	52
11	PROMETHEUS GAS	COPELOUZOS GAZPROM		ΤΟΜΕΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	4
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ			1.548.700		16.735
ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ					

Πηγή: ΕΣΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Μόσχας

3.2.2 Ρωσικές επενδύσεις στην Ελλάδα

Με λιγοστές εξαιρέσεις δεν είναι γνωστές μεγάλες ρωσικές επενδύσεις στην Ελλάδα. Κυρίως αναφέρονται στους τομείς ενέργειας, τηλεπικοινωνιών και τον τραπεζικό τομέα. Συγκεκριμένα πρόκειται για: την ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ GAS A.E., η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα της ενεργείας ανήκει από 50% στον Όμιλο Κοπελούζου και στην ρωσική Gazprom. Η ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ GAS A.E. ιδρύθηκε το 1991 και έχει ως στόχο της την προμήθεια φυσικού αερίου στην ελληνική αγορά και την ανάπτυξη, κατασκευή και λειτουργία ενεργειακών έργων. Η ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ GAS A.E. συμμετέχει στις εξής εταιρείες: 1) ENELCO A.E. από κοινού με την ENELPOWER S.A. (θυγατρική εταιρεία της Ιταλικής ENEL S.p.A.) και την DAMCO ENERGY A.E., που επίσης ανήκει στον ΟΜΙΛΟ ΚΟΠΕΛΟΥΖΟΥ. Το ποσοστό της ENELPOWER S.A. ανέρχεται σε 75%. Κύριος στόχος της ENELCO A.E. είναι η υλοποίηση έργων στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και τις γειτονικές χώρες. Ειδικότερα, η εταιρεία στοχεύει σε επενδύσεις που σχετίζονται με την απελευθέρωση της ελληνικής ενεργειακής αγοράς και πιθανώς στην εξαγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με την κατασκευή της υποθαλάσσιας ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδος – Ιταλίας. 2) NECO A.E., κοινή εταιρεία με την κρατική εταιρεία παραγωγής και μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας της Βουλγαρίας NEK EAD και την DAMCO ENERGY A.E. του Ομίλου Κοπελούζου. Η NECO A.E. δραστηριοποιείται στο χώρο της εμπορίας ηλεκτρικής ενέργειας, βουλγαρικής προέλευσης, σε επιλεγμένους πελάτες στην Ελλάδα. 3) EUROPROM TELECOMMUNICATIONS A.E., μικτή εταιρεία με συμμετοχή και της EUROCOM COMMUNICATIONS. Η εταιρεία δραστηριοποιείται στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, έχοντας εξασφαλίσει από την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων της χώρας δύο άδειες Σταθερής Ασύρματης Πρόσβασης. Στον τραπεζικό τομέα η Bank Kedr έλαβε το 2007 άδεια έναρξης τραπεζικών εργασιών στην Ελλάδα. Η Bank Kedr ιδρύθηκε το 1991 και

είναι η 115^η Τράπεζα της Ρωσίας, με βάση τα στοιχεία του ενεργητικού. Ωστόσο συγκαταλέγεται μεταξύ των 50 μεγαλύτερων ρωσικών εμπορικών τραπεζών, σύμφωνα με τις καταθέσεις της. Το 2005 το ενεργητικό της ανήρχετο σε €215 εκ., το κεφάλαιο σε €20,2 εκ., οι υποχρεώσεις σε €192 εκ., και εμφάνιζε κέρδη ύψους €6 εκ. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη τράπεζα στην Περιφέρεια του Krasnoyarsk. Το δίκτυό της ξεπερνά τα 40 καταστήματα και καλύπτει το σύνολο της Περιφέρειας. Διαθέτει υποκαταστήματα στην Μόσχα και το Vladivostok. Η Kedr Bank απευθύνεται τόσο σε εταιρείες όσο και σε ιδιώτες. Συγκαταλέγεται μεταξύ των κυριότερων ρωσικών Τραπεζών σε ότι αφορά τον αριθμό έκδοσης νέων τραπεζικών καρτών. Επίσης, ασχολείται με την χρηματοδότηση εξαγωγών ρωσικών εταιρειών.

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών η ρωσική Sistema Holding είναι παρούσα στην ελληνική τηλεπικοινωνιακή αγορά μέσω των θυγατρικών της Concern Sitronics και Komstar. Η Concern Sitronics εξαγόρασε στις 30/6/2006 το 51% της ελληνικής INTRACOM TELECOM έναντι €120 εκ. Για να γίνει η μεταβίβαση, η INTRAKOM ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΛΥΣΕΩΝ αποσχίσθηκε στις 29/12/2005 από την Intracom Εταιρεία Συμμετοχών Α.Ε. Τον Οκτώβριο 2006, η Intracom Telecom, μέσω της θυγατρικής της Hellas On Line, προχώρησε στην εξαγορά της εταιρείας «Αττικές Τηλεπικοινωνίες» η οποία προσφέρει υπηρεσίες ευρωζωνικού ιντερνέτ καθώς και υπηρεσίες triple play (συνδυασμός σταθερής τηλεφωνίας, ιντερνέτ και τηλεόρασης μέσω του τηλεφωνικού δικτύου). Διαθέτει δίκτυο οπτικών ινών στο λεκανοπέδιο Αττικής μήκους 500 χλμ. το οποίο διαθέτει κυρίως σε μεγάλες επιχειρήσεις. Παράλληλα, η ρωσική τηλεπικοινωνιακή εταιρεία JSC Komstar εξαγόρασε το 51% της Hellas On Line AE (HoL) έναντι τιμήματος €47,9 εκ. μέσω αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας.

Πέραν των ανωτέρω, η Rosoboronexport, η οποία έχει το αποκλειστικό δικαίωμα εξαγωγής ρωσικών οπλικών συστημάτων έχει συστήσει θυγατρική στην Ελλάδα, την Rosoboron Service – Hellas.

Στον τουριστικό τομέα, ρωσική εταιρεία έχει εξαγοράσει το τέως Club Mediterranee στην Κέρκυρα. Επίσης, η ξενοδοχειακή αλυσίδα Atlantica Hotels & Resorts (κατά 50% ανήκει στο γερμανικό όμιλο TUI) και το ρωσικό τουριστικό πρακτορείο «Nataly Tours» ανακοίνωσαν την από κοινού έναρξη επενδυτικού σχεδίου στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, οι δύο εταίροι σκοπεύουν σε διάστημα 5ετίας να κατασκευάσουν στη χώρα μας 20 νέα ξενοδοχεία, το δε ύψος της επένδυσης υπολογίζεται σε 1,2 δις ευρώ. Η ρωσική «Nataly Tours» προσβλέπει να αποβεί ιδιοκτήτης ποσοστού 30% επί του συνόλου των δωματίων της ξενοδοχειακής αλυσίδας που θα δημιουργηθεί, το 50% των πελατών της οποίας προβλέπεται ότι θα είναι Ρώσοι τουρίστες. Επίσης, η ρωσική εταιρεία 'Agroinvest' έχει επενδύσει στον τομέα ακινήτων στην Ελλάδα με την κατασκευή, όπου σχεδιάζει την κατασκευή πολυτελών κατοικιών.

Γενικά μπορεί να λεχθεί ότι λόγω των συσσωρευμένων ρωσικών κεφαλαίων υπάρχουν δυνατότητες προσέλκυσης περισσότερων ρωσικών επενδύσεων στην Ελλάδα. Ενδιαφέρον φαίνεται να παρουσιάζουν οι Ρώσοι επενδυτές εκτός του τομέα της ενέργειας, στον ξενοδοχειακό και γενικότερο τουριστικό τομέα την κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων, και τις κατασκευές πολυτελών κατοικιών, αθλητικών κέντρων, ιαματικών λουτρών, την ανάπτυξη γηπέδων γκολφ και αθλητικών κέντρων, τις αγορές ή την κατασκευή μικρών κρουαζιερόπλοιων, στη συνεργασία με τεχνολογικά πάρκα και στη βιομηχανική συνεργασία για παραγωγή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας.

3.2.3 Προοπτικές περαιτέρω προώθησης και ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων Ελλάδος - Ρωσίας σε διάφορα επίπεδα

Το ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις διμερείς οικονομικές σχέσεις Ελλάδος και Ρωσίας και η οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα δίνουν τη δυνατότητα και στις δύο χώρες να προχωρήσουν στην υιοθέτηση νέων πρωτοβουλιών και μορφών συνεργασίας, με στόχο την αξιοποίηση των ιστορικών δεσμών των δύο λαών και την θεμελίωση της συνεργασίας σε διάφορα επίπεδα.

3.2.4 Ενεργειακός τομέας

Η Συμφωνία Μπουργκάς –Αλεξανδρούπολη και η συμμετοχή της Ελλάδος στον αγωγό φυσικού αερίου South Stream έχουν μεγάλη σημασία για τη χώρα μας, καθώς αναβαθμίζεται ο γεωστρατηγικός της ρόλος, ενώ διανοίγονται περαιτέρω προοπτικές για την συνεργασία ελληνικών και ρωσικών εταιρειών.

3.2.5 Βιομηχανική, επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία

Το 1999 υπεγράφη Πρωτόκολλο Συνεργασίας στον τομέα Έρευνας & Τεχνολογίας μεταξύ της Γενικής Γραμματείας Έρευνας & Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης της Ελλάδος και του Υπουργείου Επιστημών & Τεχνολογιών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Το Πρωτόκολλο αυτό προβλέπει τη δημιουργία εργαστηρίου, το οποίο θα ενδυναμώσει τη διμερή συνεργασία στους παραπάνω τομείς. Επιπλέον, δεδομένου ότι η Ρωσία διαθέτει προχωρημένη υψηλή τεχνολογία, θα μπορούσαν να εξετασθούν τα περιθώρια εφαρμογής της στη συμπαραγωγή προϊόντων ευρωπαϊκών προδιαγραφών (προϊόντα καινοτομίας στην πληροφορική, ενέργεια καθώς και τρόφιμα, είδη συσκευασίας, καλλυντικά, φάρμακα κλπ).

Κατά την επίσκεψη του Πρωθυπουργού, κ. Κ. Καραμανλή, στη Μόσχα (18-19.12.2007), ο Ρώσος Πρόεδρος τόνισε ότι οι επαφές της Κοινωνίας των Πολιτών μεταξύ Ελλάδος και Ρωσίας δεν είναι επαρκείς και αντιπροσωπευτικές του επιπέδου των σχέσεων των δύο χωρών και, σε κάθε περίπτωση, υπολείπονται πολύ αυτών με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, ευνοούνται από την ρωσική πλευρά συνεργασίες και επικοινωνίες κέντρων ανάλυσης, ινστιτούτων, ερευνητικών κέντρων, πανεπιστημίων κλπ.

3.2.6 Κατασκευαστικός τομέας - έργα υποδομής στην Ρωσία – χειμερινοί ολυμπιακοί αγώνες στο SOCHI

Ο κατασκευαστικός τομέας στη Ρωσία παρουσίασε υψηλότατο ρυθμό ανάπτυξης το 2007, ο οποίος αναμένεται να συνεχιστεί και στο μέλλον λόγω και της προβλεπόμενης υλοποίησης έργων υποδομών. Συνεπώς, υπάρχουν δυνατότητες για τις ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες και οι εταιρείες παραγωγής δομικών υλικών να δραστηριοποιηθούν δυναμικά στην αγορά. Ήδη στη Ρωσία παρουσιάζεται έλλειψη ορισμένων δομικών υλικών καθώς η παραγωγή και οι εισαγωγές δεν μπορούν να καλύψουν τη ζήτηση, όπως για παράδειγμα για τσιμέντο.

Προοπτικές διανοίγονται και με τη διοργάνωση το 2014 των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Sochi, δεδομένου ότι η Ρωσική Ομοσπονδία αναμένεται να επενδύσει περίπου \$12 δις για έργα υποδομών, στα οποία θα υπάρχει συμμετοχή και ιδιωτικών εταιρειών. Λαμβάνοντας δε υπ' όψιν και την εμπειρία των ελληνικών εταιρειών με τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004 θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες ούτως ώστε η χώρα μας να συμμετέχει, ακόμη και με μικρό μερίδιο αγοράς, σε κατασκευή έργων ή προμήθειες δομικών υλικών. Επιπλέον, στο πλαίσιο της γενικότερης αναβάθμισης της περιοχής, που αποτελεί το σημαντικότερο θέρετρο της Ρωσίας στον Εύξεινο Πόντο, ευκαιρίες εμφανίζονται επίσης στην κατασκευή και

ανακατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων και λοιπών τουριστικών έργων καθώς και γενικότερης βελτίωσης του φυσικού περιβάλλοντος.

3.2.7 Δυνατότητες στενότερης συνεργασίας στον τομέα των μεταφορών

Δυνατότητες στενότερης συνεργασίας διαφαίνονται στον τομέα των οδικών, σιδηροδρομικών, θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών προς όφελος και των Ελλήνων μεταφορέων, ΟΣΕ, αεροπορικών εταιρειών και ναυτιλιακών εταιρειών. Με τον τρόπο αυτό επίσης θα μπορούσε να αυξηθεί η ροή Ρώσων τουριστών προς την Ελλάδα.

Πρόκληση αποτελεί η συνεργασία των δύο χωρών στην προώθηση και υλοποίηση δύο σημαντικών έργων υποδομής στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Πρόκειται για την κατασκευή του Οδικού Δακτυλίου Ευξείνου Πόντου (Black Sea Ring Highway) και την ανάπτυξη των Θαλασσίων Διαδρόμων (Motorways of the Sea in the BSEC region). Και τα δύο έργα αποφασίσθηκαν στο πλαίσιο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου.

Η χώρα, μέσα και από την ιδιότητά της ως κράτος-μέλος της ΕΕ έχει δηλώσει την ετοιμότητά της να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο με συγκεκριμένες πρωτοβουλίες της στην υλοποίησή συνεργασιών Ελλάδος- Ρωσίας στους ακόλουθους τομείς :

- Συνεργασία των Κοινοβουλίων Ελλάδας- Ρωσίας.
- Συνεργασία στον Τομέα Ασφάλειας Ελλάδος- Ρωσίας.
- Συνεργασία Ελλάδος- Ρωσίας στα Βαλκάνια.
- Πολιτιστικές και πολιτικές σχέσεις
- Στάση Ρωσίας επί Ελληνικών Θεμάτων
- Στάση Ελλάδος επί Ρωσικών Θεμάτων
- Οικονομική, Εμπορική, Ναυτιλιακή και Τουριστική Συνεργασία Ελλάδος- Ρωσίας.

Μετά λοιπόν τη μικρή περιγραφή των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της σημερινής Ρωσίας σχετικά με τις πολιτισμικές, τις πολιτικές, τις οικονομικές αλλαγές και τη διεύρυνση των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας και των ευνοϊκών εξελίξεων στις διμερείς σχέσεις με υπογραφές συμφωνιών στον ενεργειακό τομέα η Ελλάδα αναμένει να έχει σημαντικές και θετικές εξελίξεις και στον τομέα τουρισμού κατά την δύσκολη αυτή περίοδο της διεθνούς κρίσης. Στο επόμενο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μια γενική επισκόπηση του αναδυόμενου ρώσικου εξερχόμενου τουρισμού διεθνώς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

4.1 Στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων των ερευνών ως προς προτιμήσεις ρώσων τουριστών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού.

4.1.1 Στόχοι της έρευνας (CASE STUDY) {²}

Η έρευνα που διεξήχθητε από επιτελείς ρωσικών τουριστικών και ταξιδιωτικών γραφείων και Tour Operators απευθύνονταν επίσης και σε Ρώσους τουρίστες που είχαν (ή δεν είχαν) επισκεφθεί την Ελλάδα (και την Χαλκιδική ειδικότερα), προκειμένου να διαπιστωθούν τα ενδιαφέροντα των Ρώσων και οι προτιμήσεις των ως χώρας τουριστικού προορισμού.

Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα επιδιώχθηκε να προσδιοριστούν τα υποτιθέμενα δυνατά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας και τα αδύνατα σημεία του ταξιδιού στην Ελλάδα ως προς:

- το επίπεδο πληροφόρησης που έχουν οι Ρώσοι τουρίστες για την Ελλάδα,
- την εικόνα που έχουν για την Ελλάδα γενικά,
- τις προσδοκίες τους σε ότι αφορά την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού,
- τη συμπεριφορά ταξιδιού τους, και
- το επίπεδο ικανοποίησης των τουριστών παρελθόντος από τα προϊόντα τουρισμού στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς.

Πιο συγκεκριμένα η έρευνα επιδίωξε στο να πετύχει τους ακόλουθους στόχους:

- Να μετρηθεί η αντίληψη που έχουν οι Ρώσοι τουρίστες για την Ελλάδα.
- Να προσδιορισθούν τα χαρακτηριστικά και οι προτιμήσεις των Ρώσων τουριστών .
- Να ερευνηθούν στα κίνητρα ταξιδιού των Ρώσων τουριστών..
- Να προσδιοριστεί το επίπεδο ικανοποίησης των Ρώσων τουριστών για τα προϊόντα τουρισμού στην Ελλάδα .
- Να ερευνηθεί το επίπεδο ενδιαφέροντος των Ρώσων τουριστών για την Ελλάδα και τις πηγές πληροφοριών .
- Να συγκρίνει το επίπεδο ικανοποίησης των τουριστών από τα προϊόντα τουρισμού με ανταγωνιστικούς προορισμούς, όπως είναι: η Τουρκία , η Αίγυπτος, Βουλγαρία, Ισπανία, και Ιταλία κ.α.
- Να καθορίσει τους βασικούς παράγοντες, τις απειλές και τις ευκαιρίες επιτυχίας για την ελληνική βιομηχανία τουρισμού σε σχέση με τους Ρώσους τουρίστες
- Να καθορίσει τους θετικούς και αρνητικούς παράγοντες στην ανάπτυξη τουρισμού στην Ελλάδα.
- Να προβλέψει την τουριστική ζήτηση στην Ελλάδα από την Ρωσία.

Τα σημεία αυτής της έρευνας επικεντρώθηκαν στο να διαπιστωθεί το επίπεδο συνειδητοποίησης των Ρώσων τουριστών ως προς τα θέματα της Χαλκιδικής και η εικόνα που έχουν για την Ελλάδα γενικά και την Χαλκιδική ειδικότερα, τις προσδοκίες τους ως προς την ποιότητα του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και την συμπεριφορά των ταξιδιωτικών υπηρεσιών, καθώς επίσης και το επίπεδο ικανοποίησης τουριστικών προϊόντων από ταξίδια παρελθόντων ετών στην Χαλκιδική

και στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς. Έτσι λοιπόν η μελέτη εξέτασε τις υποθέσεις για τον τουρισμό στην Ελλάδα και προσπάθησε να αποδείξει συγκεκριμένα, εάν οι Ρώσοι τουρίστες είναι μια αυξανόμενη ομάδα-στόχος για τους φορείς που σχετίζονται με τον ελληνικό τουρισμό. Εξάλλου, εξέτασε η μελέτη, εάν η Ελλάδα γενικά και η Χαλκιδική ειδικότερα έχουν τα συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που μπορούν να τους καταστήσουν ελκυστικούς σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς. Στην προσπάθεια αυτή η Ελλάδα συγκρίθηκε με άλλους προορισμούς ταξιδιού και συγκεκριμένα με χώρες όπως: η Τουρκία, η Αίγυπτος, η Βουλγαρία, η Ιταλία, και η Ισπανία προκειμένου να προσδιοριστούν τα μοναδικά χαρακτηριστικά και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματά της^{2}.

Η έρευνα επιδίωξε να προσδιορίσει τα αδύνατα και ισχυρά σημεία της ελληνικής βιομηχανίας τουρισμού, τα οποία βασίστηκαν στην αξιολόγηση του επιπέδου ικανοποίησης των πελατών από τα προϊόντα τουρισμού και τον πιστό τους προορισμό. Η έρευνα στόχεψε, επομένως, στην ανακάλυψη των βασικών παραγόντων, που σχετίζονται με τις απειλές και τις ευκαιρίες επιτυχίας της ελληνικής βιομηχανίας τουρισμού σε ότι αφορά τους Ρώσους τουρίστες.

Τα υποτιθέμενα συμπεράσματα από τέτοιου είδους έρευνες, οι οποίες στοχεύουν στον προσδιορισμό ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων ως προς τα αδύνατα σημεία των θέρετρων από ταξίδια στη Χαλκιδική και στην Ελλάδα γενικότερα κρίνεται σκόπιμο να λαμβάνονται υπόψη από υπεύθυνους φορείς, όπως ο ΕΟΤ κ.α., προκειμένου να γίνει σωστή προβολή της Ελλάδας με καλλίτερη ενημέρωση και πιο αποτελεσματικό marketing ώστε να προωθηθούν οι ελληνικοί προορισμοί για τους Ρώσους τουρίστες στην πλέον κορυφαία θέση.

4.1.2 Οι υποθέσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας περιείχε τις ακόλουθες υποθέσεις^{2}:

H0: Οι ρώσοι τουρίστες δεν υπόσχονται την ομάδα πελατών λόγω του αυξανόμενου αριθμού και της υψηλής δύναμης εξόδων τους

H1: Οι ρώσοι τουρίστες υπόσχονται την ομάδα πελατών λόγω του αυξανόμενου αριθμού και της υψηλής δύναμης εξόδων τους

H0: Δεν υπάρχουν αρκετές πληροφορίες για τα θέρετρα στην Ελλάδα διαθέσιμα για τους Ρώσους τουρίστες. Υπάρχει μια ανάγκη για τις πρόσθετες εμπορικές στρατηγικές προκειμένου να προαχθεί Ελλάδα ως προορισμός τουρισμού από τη Ρωσία.

H2: Υπάρχουν αρκετές πληροφορίες για τα θέρετρα της Ελλάδας διαθέσιμα για τους Ρώσους τουρίστες. Δεν υπάρχει καμία ανάγκη για πρόσθετες εμπορικές στρατηγικές προκειμένου να προαχθεί Ελλάδα ως προορισμός τουρισμού στη Ρωσία.

H0: Ελλάδα γενικά και ειδικότερα οι διάφορες περιοχές της και τα νησιά της δεν έχω κανένα συγκριτικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που την καθιστά ελκυστικό τουριστικό προορισμό σε σχέση με άλλους προορισμούς.

H3: Ελλάδα γενικά και ειδικότερα οι διάφορες περιοχές της και τα νησιά της έχουν συγκριτικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που την καθιστά ελκυστικό τουριστικό προορισμό σε σχέση με άλλους προορισμούς.

4.1.3 Μέθοδοι συλλογής και ανάλυσης των στοιχείων της έρευνας

Το δείγμα για αυτήν την έρευνα αποτελείται από 221 συμμετέχοντες (N = 221), εκ των οποίων οι 167 ήταν Ρώσοι τουρίστες με ή χωρίς προηγούμενη εμπειρία ταξιδιού στην Ελλάδα, και 54 ήταν διευθυντές ταξιδιωτικών γραφείων. όπου 22,4% ήταν άνδρες και 77,6% γυναίκες.

Οι εναγόμενοι διαιρέθηκαν σε έξι ομάδες ηλικιών:

- 38,3% των συμμετεχόντων ήταν μεταξύ 15 και 25,
- 38,3% μεταξύ 26 και 35,
- 13,6% μεταξύ 36 και 45,
- 8,6% μεταξύ 46 και 55, και στο πολύ ασήμαντο ποσοστό
- 0,6%– δύο ομάδες ηλικίας από 56 to 65 and 66 to 75

Επιπλέον, προσδιορίστηκε η οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων. Κατά συνέπεια, σχεδόν οι μισοί από τους συμμετέχοντες (47,5 %) ήταν ελεύθεροι και οι υπόλοιποι (45,1 %) τους ήταν παντρεμένοι. Ένα 6,2% των συμμετεχόντων ήταν διαζευγμένοι και το 1,2% χήρες.

Όσον αφορά στην εκπαίδευση, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (ήτοι το 70,4 %) είχαν πανεπιστημιακές σπουδές, το 22,8% προέρχονταν από τεχνικά σχολεία και μόνο το 6,8% από λύκειο.

Οι συμμετέχοντες διαιρέθηκαν επίσης και σε εισοδηματικές κατηγορίες. Κατά συνέπεια, το 5,5% από τους συμμετέχοντες βρέθηκαν να είναι χαμηλού εισοδήματος, το 83,4% - μεσαίας εισοδηματικής τάξης και το υπόλοιπο 11% ανήκε στην κατηγορία υψηλού εισοδήματος.

Στα πλαίσια της έρευνας^{2} αναλύθηκε επομένως και η επιρροή των παραγόντων, όπως η ηλικία, το γένος, η οικογενειακή κατάσταση, η κατοικία, το εισοδηματικό επίπεδο, καθώς επίσης και η προηγούμενη εμπειρία ταξιδιού.

Σύμφωνα με τους Mick Finn κ.α. (2000), οι έρευνες μπορούν να είναι και περιγραφικές και αναλυτικές. Ο σκοπός όμως είναι να λαμβάνονται αξιόπιστα και έγκυρα στοιχεία όσον αφορά το ερευνώμενο θέμα. Η εξεταζόμενη έρευνα^{2} είναι και περιγραφική και αναλυτική. Είναι περιγραφική επειδή έχει ως σκοπό να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά Ρώσων τουριστών μιας των διευκρινισμένων – ομάδας-στόχου. Είναι επίσης αναλυτική επειδή επιδιώκει τις εξηγήσεις για τα διαφορετικά επίπεδα ικανοποίησης από τα ίδια προϊόντα τουρισμού που παρέχονται από την Ελλάδα ως προορισμό. Αναλύει επίσης τον τουρισμό στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς.

Τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία έχουν συγκεντρωθεί για τη μελέτη από έναν συνδυασμό πρωτογενών και δευτεροβάθμιων τύπων στοιχείων. Το λογισμικό Statgraphic χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να επιλεγεί και να παρασχεθεί στο τέλος μια ανάλυση με μετρήσιμο τον μέσο όρο των αποτελεσμάτων^{2}.

Οι απαντήσεις που συλλέχθηκαν από τα ερωτηματολόγια και τα διάφορα άλλα σχόλια έχουν συνοψιστεί σε ένα βιβλίο με κώδικες (codebook), όπου αντιστοιχήθηκαν αυτά με βάση τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν στο κάθε θέμα του ερωτηματολογίου.

Με τη βοήθεια του codebook οι πληροφορίες από τα ερωτηματολόγια φορτώθηκαν στο λογισμικό SPSS για την περαιτέρω ανάλυση και την ερμηνεία.

Το λογισμικό SPSS έχει επιλεγεί για την ανάλυση προκειμένου να παρασχεθεί το ακριβές και μετρήσιμο αποτέλεσμα στο τέλος. Όπως ήδη λέχθηκε το πρόγραμμα αυτό έχει επιλεγεί επειδή δίδει έναν κατάλληλο μέσο όρο ανάλυσης των ποσοτικών στοιχείων.

Εξάλλου, το ANOVA και η τ-δοκιμή έχουν εφαρμοστεί για να διαπιστωθούν οι διαφορές μεταξύ των ομάδων και των αμοιβαίων σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών. Επίσης, η συχνότητα, οι περιγραφικές στατιστικές και η διαγώνια ταξινόμηση σε πίνακα

αξιοποιήθηκαν, προκειμένου να ληφθούν τα πρόσθετα χαρακτηριστικά των μεταβλητών που αναλύθηκαν χωριστά.

Η περιγραφική έρευνα υλοποιήθηκε μέσω της συμπλήρωσης 221 ερωτηματολογίων όπου αποτυπώθηκαν οι απόψεις από ρώσους τουρίστες, και διευθυντές γραφείων ταξιδιών στη Ρωσία και στην Ελλάδα. Πολλά όμως στοιχεία συλλέχθηκαν επίσης και από κείμενα με σχόλια των τουριστών για το ταξίδι τους που δημοσιεύθηκαν στην ιστοσελίδα www.tury.ru του ρωσικού φόρουμ για ταξίδια τους στην Ελλάδα και άλλους τουριστικούς προορισμούς.

Στη συνέχεια προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από την έρευνα^{2} όλα αυτά τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από διαφορετικές πηγές χρειάστηκε, (σύμφωνα με τους Marshall and Rossman, στο Este et al, το 1998) να γίνει ποιοτική ανάλυση, η οποία θεωρήθηκε ως η πλέον κατάλληλη προσέγγιση, προκειμένου να γίνει η επεξεργασία των τόσων ποικιλόμορφων στοιχείων που συλλέχθηκαν από διαφορετικές ομάδες-στόχος τουριστών, από το παρόν, από το παρελθόν και από ομάδα Ρώσων πολιτών που πιθανόν θα γίνουν τουρίστες στο μέλλον.

Όπως ήδη λέχθηκε, στοιχεία συλλέχθηκαν επίσης από διευθυντές των ρωσικών και ελληνικών ταξιδιωτικών γραφείων. Η ποιοτική ανάλυση στοιχείων των σχολίων των τουριστών που στάλθηκαν με E-mail στο www.tury.ru, έγινε με βάση τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια των ρώσων τουριστών που ταξίδεψαν στη Χαλκιδική ή στην Ελλάδα γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα η ανάλυση του περιεχομένου ενός κειμένου σε αριθμητικές μεταβλητές της ποσοτικής ανάλυσης των στοιχείων βασίστηκε στις προ-κατασκευασμένες μονάδες κωδικοποίησης, όπου στην προκειμένη περίπτωση τα στοιχεία κειμένων(από σχόλια των τουριστών) περιορίστηκαν μόνο στις κατηγορίες οι οποίες μπορούσαν να συγκριθούν και στατιστικά.

4.1.4 Ομάδες-στόχοι της έρευνας και μέθοδοι επιλογής των δειγμάτων

Όπως ήδη λέχθηκε, οι ομάδες-στόχοι που καθορίστηκαν για το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα είναι Ρώσοι πολίτες και διευθυντές γραφείων ταξιδιών.

Η πρώτη ομάδα υποδιαιρείται στους Ρώσους τουρίστες που έχουν επισκεφτεί ήδη την Ελλάδα, τους Ρώσους τουρίστες σε άλλους προορισμούς τουρισμού ανταγωνιστικούς στην Ελλάδα, και τους Ρώσους εκείνους επίσης που δεν έχουν την εμπειρία ταξιδιού αλλά θα ήθελαν να ταξιδέψουν γι αυτό και θεωρούνται στην έρευνα ενδεχόμενοι τουρίστες.

Η δεύτερη ομάδα-στόχος του ερευνητικού προγράμματος διαιρείται στα ελληνικά γραφεία ταξιδιών από Θεσσαλονίκη που εστιάζονται στους Ρώσους τουρίστες, και τα ρωσικά γραφεία ταξιδιών από τα διαφορετικά μέρη της χώρας δηλαδή από τη Μόσχα, την Αγία Πετρούπολη και από επαρχιακές πόλεις.

Το δείγμα για την πρώτη ομάδα-στόχο έχει προσδιοριστεί χρησιμοποιώντας τη δειγματοληψία χιονιών (snowball), ενώ για τους διευθυντές γραφείων ταξιδιών έχει εφαρμοστεί η μέθοδος του σκόπιμου δείγματος (purposive-sampling)

Η δειγματοληψία χιονιών για την ομάδα-στόχο τουριστών επιλέχθηκε επειδή οι συμμετέχοντες της έρευνας είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Ενώ η σκόπιμη δειγματοληπτική μέθοδος εφαρμόστηκε στους συμμετέχοντες των διευθυντών γραφείων ταξιδιών επειδή θεωρήθηκε αυτό ότι το δείγμα αυτό θα επιτύγχανε τους στόχους της έρευνας, αν και δεν είναι αντιπροσωπευτικό για ολόκληρο τον πληθυσμό.

Ο λόγος που χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικές ομάδες-στόχων ήταν να επιτευχθούν τα αντικειμενικότερα αποτελέσματα και να συγκριθούν οι απόψεις των διαφορετικών ομάδων και όχι μόνο οι διαφορές μέσα στην ίδια ομάδα-στόχος.

4.2 Ανάλυση των αποτελεσμάτων έρευνας case study ως προς προτιμήσεις των Ρώσων τουριστών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού²

4.2.1 Συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της στατιστικής έρευνας και των παραγόντων προσέλκυσης Ρώσων τουριστών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες ανταγωνιστικού προορισμού

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έχει προσομοιωθεί με το Statgraphic προκειμένου να φανεί, εάν οι Ρώσοι τουρίστες είναι ελκυστική ομάδα-στόχος για τα ελληνικά τουριστικά γραφεία και πρακτορεία καθώς επίσης και για φορείς όπως ΕΟΤ, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, κλπ. και να ερευνηθεί το όλο αποτέλεσμα γύρω από το ταξίδι τους, σε ότι αφορά:

- την εικόνα που σχημάτισαν από το ταξίδι προορισμού,
- τις πηγές πληροφοριών που είχαν για την Ελλάδα,
- το λόγο για τον οποίον ταξίδεψαν στην Ελλάδα,
- τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή προορισμού,
- το επίπεδο ικανοποίησης των τουριστών από τα τουριστικά προϊόντα και
- τις υπηρεσίες που παρέχονται στην Ελλάδα, και την πίστη τους στον προορισμό.

Επιπλέον, ο στόχος της ανάλυσης ήταν να αξιολογηθούν τα συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα του προορισμού τουρισμού που μπορούν να τους καταστήσουν ελκυστικούς σε σχέση με άλλους προορισμούς τουρισμού, καθώς επίσης και των αρνητικών παραγόντων που επηρεάζουν την ανάπτυξη τουρισμού στην Ελλάδα.

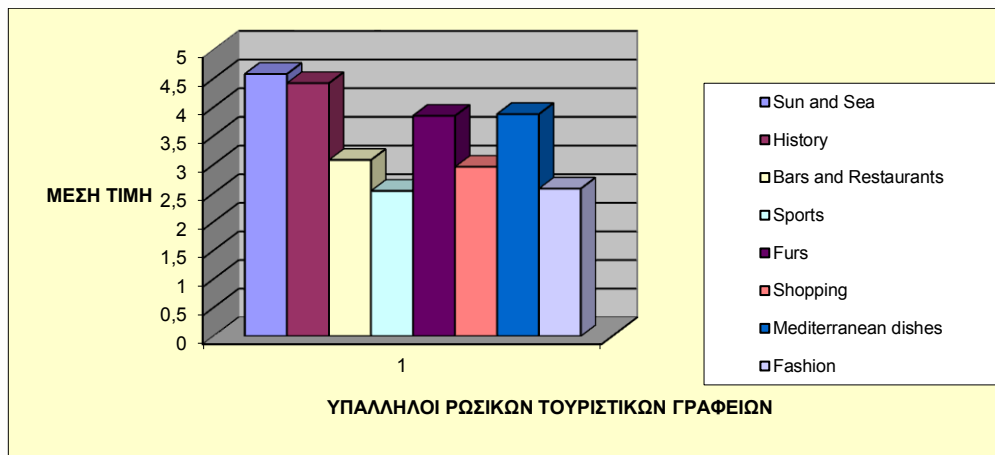
4.2.2 Αξιολογήσεις των υπαλλήλων των ρωσικών γραφείων ταξιδιών και των Ρώσων τουριστών

Η πρώτη αξιολόγηση με βάση τη μελέτη (CASE STUDY)^{2} για την Ελλάδα και τη Χαλκιδική ειδικότερα, έγινε για την εικόνα γενικά που έχουν σχηματίσει οι υπάλληλοι γραφείων ταξιδιών και των ταξιδιωτικών – πρακτόρων που συνεργάζονται με την Ελλάδα και οι Ρώσοι τουρίστες που επισκεύτηκαν ή ενδέχεται να επισκεφτούν την Ελλάδα ως προς τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά γνώρισματα:

- Ήλιος και θάλασσα
- Ιστορία
- Μεσογειακά πιάτα
- Γούνες
- Μπαρ και εστιατόρια
- Αγορές
- Μόδα
- Αθλητισμός

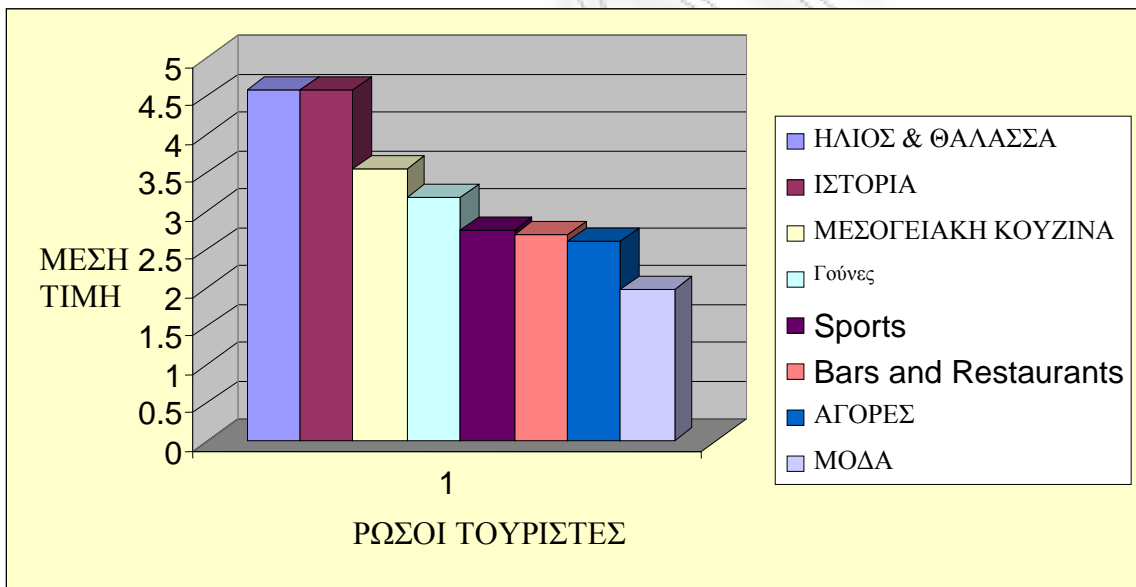
Το Διάγραμμα 22, κατωτέρω δείχνει την αξιολόγηση που έκαναν οι υπάλληλοι των ρωσικών γραφείων ταξιδιών, ενώ το Διάγραμμα 23 δείχνει την αξιολόγηση που έκαναν οι Ρώσοι τουρίστες.

Διάγραμμα 22: Αξιολόγηση των υπάλληλων των ρωσικών γραφείων

Πηγή: Μελέτη {2}

Διάγραμμα 23: Αξιολόγηση που έκαναν οι Ρώσοι τουρίστες

Πηγή: Μελέτη {2}

Οι απαντήσεις των δύο αυτών ομάδων σε ότι αφορά τις αξιολογήσεις των για το καθένα από τα βασικά αυτά χαρακτηριστικά που μπορούν να επηρεάσουν τον ενδιαφερόμενο να ταξιδέψει συνοψίζονται ως προς τον μέσο όρο στο βαθμό που έδωσαν οι ομάδες που επέλεξε η έρευνα στον Πίνακα 19 που ακολουθεί:

Πίνακας 19: Βαθμολογία (κατά μέσο όρο) για την εικόνα της Ελλάδας

Αξιολόγηση βασικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων για της χώρας τουριστικού ενδιαφέροντος για τους Ρώσους	Βαθμολογία (κατά μέσο όρο) για την εικόνα της Ελλάδας από:	
	Υπάλληλους των ρωσικών γραφείων ταξιδιών	Ρώσους τουρίστες
• Ήλιος και θάλασσα	4.58	4.60
• Ιστορία	4.42	4.60
• Μεσογειακά πιάτα	3.88	3.55
• Γούνες	3.85	3.19
• Μπαρ και εστιατόρια	3.08	2.70
• Αγορές	2.96	2.62
• Μόδα	2.58	1.98
• Αθλητισμός	2.54	2.76

Πηγή: Μελέτη {2}

Με βάση λοιπόν τα αποτελέσματα αυτά της έρευνας μπορεί κανείς να καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι η Ελλάδα συνδέεται με τον τουρισμό «ήλιος και θάλασσα» καθώς επίσης και την ιστορία της και τους μύθους της για τους Ρώσους. Ο αθλητικός τουρισμός είναι μια κατηγορία που βαθμολογήθηκε υψηλότερα από τους τουρίστες απ' ό,τι από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες με αποτέλεσμα να βρίσκεται με καλύτερη βαθμολογία από τα εστιατόρια, τις αγορές, και την μόδα, ενώ στην περίπτωση των ταξιδιωτικών πρακτόρων ο αθλητικός τουρισμός κατέβαλε την τελευταία θέση.

4.2.3 Παράγοντες που καθορίζουν την εικόνα προορισμού

Η εικόνα προορισμού διαμορφώνεται με τη συγκέντρωση πληροφοριών για έναν προορισμό από τις διάφορες πηγές κατά τη διάρκεια του χρόνου (Leisen, 2001). Σύμφωνα με τους Tasci και Kozak (2006) ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επηρεαστεί από τις προωθητικές πληροφορίες από τον προορισμό, τα μέσα ειδήσεων καθώς επίσης και πολλούς άλλους παράγοντες.

Η οικειότητα με έναν προορισμό (Milman και Pizam, 1995), εμπειρία στον προορισμό είναι μεταξύ των παραγόντων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την αντίληψη και την εικόνα που οι τουρίστες έχουν ενός προορισμού και τροποποιούν την αρχική εικόνα του προορισμού (Chon και Olsen, 1991 Etchner και Ritchie, 1991 Fakeye και Crompton, 1991 Ross, 1993). Η σημασία της εμπειρίας του ταξιδιού έχει συζητηθεί από πολλούς ερευνητές. Είναι σημαντικό να γίνουν κατανοητές οι εικόνες που οι πιθανοί τουρίστες είχαν ήδη για τον προορισμό επειδή μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη των στρατηγικών θέσης και τη διαμόρφωση γνώμης και αναλόγως να αλλάξουν αυτές τις εικόνες.

Ο πίνακας 20 που ακολουθεί δείχνει το μέσο όρο της βαθμολογίας που υπολογίστηκε από τις απαντήσεις που είχαν επισπευτεί κατά το παρελθόν την Ελλάδα και από απαντήσεις ρώσεων τουριστών που δεν επισπεύτηκαν την Ελλάδα μέχρι την ημερομηνία που εκπονήθηκε η έρευνα.

Πίνακας 20: Βαθμολογία (κατά μέσο όρο) για την εικόνα της Ελλάδας από ταξιδιώτες και μη κατά το παρελθόν στην Ελλάδα

Ενώσεις	Εμπειρία ταξιδιού	Μέσος όρος	Συντελεστής σημαντικότητας στατιστικών διαφορών
• Θάλασσα και ήλιος	Ταξιδιώτες κατά το παρελθόν στην Ελλάδα	4.77	t = 2.167, p < .05
	Μη ταξιδιώτες στην Ελλάδα	4.51	
• Ιστορία	Ταξιδιώτες κατά το παρελθόν στην Ελλάδα	4.78	t = 2.147, p < .05
	Μη ταξιδιώτες στην Ελλάδα	4.5	
• Μπαρ και εστιατόρια	Ταξιδιώτες κατά το παρελθόν στην Ελλάδα	2.95	t = 2.202, p < .05
	Μη ταξιδιώτες στην Ελλάδα	2.57	
• Αθλητισμός	Ταξιδιώτες κατά το παρελθόν στην Ελλάδα	2.47	t = -2.318, p < .05
	Μη ταξιδιώτες στην Ελλάδα	2.93	

Πηγή: Μελέτη {2}

Ένα άλλο ενδιαφέρον επίσης στοιχείο που μπορεί να προκαλέσει κίνητρο για ταξίδι στη χώρα προορισμού είναι οι λόγοι που παρουσιάζει ο Πίνακας 21 κατωτέρω, ο οποίος δείχνει για την κατηγορία των υπάλληλων γραφείων ταξιδιών και για την κατηγορία των τουριστών ξεχωριστά τους λόγους που έχουν επιλέξει σε % προκειμένου να αποφασίσει για την

επιλογή του σε ότι αφορά τον τουριστικό προορισμό στο εξωτερικό.

Πίνακας 21: Κατάλογος λόγων ή ιδιαίτερων κινήτρων ταξιδιού σε % επιλογής ξεχωριστά για τους υπαλλήλους ταξιδιωτικά γραφείων και πρακτόρων και τους τουρίστες

Κατάλογος λόγων ή ιδιαίτερων κινήτρων ταξιδιού	% για λόγους που ελκύουν τους υπαλλήλους των γραφείων ταξιδιών	% για λόγους που ελκύουν τους Ρώσους να ταξιδέψουν
• Για να δουν τοπία, μνημεία και τα έργα της τέχνης	(81,5 %),	(67,5 %),
• για ψυχαγωγία,	(66,7 %)	(58 %),
• για νέες θέσεις, φίλοι ή αποκτούν τις νέες εμπειρίες	(59,3 %),	66.2 %),
• για αναψυχή	(55,6 %),	(71,3 %),
• για να δοκιμάσουν τα εθνικά πιάτα	(44,4 %)	(42,7 %),
• για να περάσουν το χρόνο με την οικογένεια	(40,7 %),	(21 %)
• να δραπετεύσει από την καθημερινή ρουτίνα	(22,2 %)	(43,9 %),
• για να επισκεφτεί τους φίλους ή/και τους συγγενείς	(14,8 %),	((8,9 %),
• για να έχουν κάποιο είδος της ρομαντικής σεξουαλικής εμπειρίας	(11,1 %),	(16,6 %),

<ul style="list-style-type: none"> • για να έχει την άποψη κάποιου προκειμένου να το συζητήσει με άλλοι 	(18,5 %)	(19,7 %),
<ul style="list-style-type: none"> • για να συμμετέχουν στις εκθέσεις ή τις πολιτιστικές εκδηλώσεις 	(11,1 %),	(5,7 %)
<ul style="list-style-type: none"> • για να δείξουν ότι μπορεί να αντέξει οικονομικά όλα 	(7,4 %),	8,9 %),
<ul style="list-style-type: none"> • για να δουν πώς οι άνθρωποι σε άλλες χώρες ζουν και εργάζονται 	(3,7 %),	(37,6 %),
<ul style="list-style-type: none"> • επιχείρηση 	(7,4 %).	(5,1 %).
<ul style="list-style-type: none"> • Για αθλητισμό 		(8,9 %)

Πηγή: Μελέτη {2}

Οι διαφορές στην επιλογή ορισμένων χαρακτηριστικών κινήτρων μπορούν να εξηγηθούν και από τη διαφορά στον τρόπο ζωής που υπάρχει στα διάφορα διαφορετικά μέρη της Ρωσίας καθώς επίσης και στις διαφορές των εισοδηματικών επιπέδων των τουριστών. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζουν περισσότερο ή λιγότερο και την ιδέα Roop (1993), όπου λόγω των αλλαγών στους τρόπους ζωής των

ανθρώπων, η απόκτηση νέων εμπειριών και όχι μόνο της χαλάρωσης αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για τα ταξίδια τους.

4.3 Η συμπεριφορά των Ρώσων τουριστών

4.3.1 Βασικά χαρακτηριστικά των Ρώσων τουριστών

Σύμφωνα με την άποψη των υπαλλήλων γραφείων ταξιδιών, το (88,9 %). Των Ρώσων τουριστών ταξιδεύουν με τις οικογένειες και με τα παιδιά τους. Κατά συνέπεια, οι πελάτες των Ρώσων τουριστών θα πρέπει να στραφούν σε ομάδα-στόχος από οικογένειες.

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα Ρώσους τουρίστες το 22,3% υποστήριξαν ότι ταξιδεύουν συνήθως με τις οικογένειες και τα παιδιά τους, το 31,8% - με τους φίλους τους, το 29,3% με τις συζύγους/τους συζύγους τους, και 12,1% ταξίδεψαν μόνοι.

4.3.2 Μήκος της παραμονής και εποχικότητα

Από την έρευνα προέκυψε ότι το 65,4% των Ρώσων τουριστών ταξιδεύουν το καλοκαίρι, στην Ελλάδα το 26,9% – το φθινόπωρο, το 3,8% το χειμώνα και το 3,8% την άνοιξη. Οι περισσότεροι από συμμετέχοντες στην έρευνα έμειναν στην Ελλάδα για δύο εβδομάδες (50 %), το 21,1% δήλωσαν ότι έμειναν μεταξύ μιας και δύο εβδομάδων, το 18,4% - μια εβδομάδα, το 5,3% - λιγότερο από εβδομάδα και το 5,3% - δύο έως τρεις εβδομάδες. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζουν την ιδέα ότι οι Ρώσοι τουρίστες είναι κερδοφόρα ομάδα-στόχος για τους φορείς όπως είναι ο ΕΟΤ κλπ. δεδομένου ότι οι Ρώσοι τουρίστες μένουν συνήθως για 1-2 εβδομάδες.

4.3.3 Πότε πραγματοποιείται το ρωσικό ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα;

Οι υπάλληλοι των γραφείων ταξιδιών έχουν κληθεί να δώσουν το κατά προσέγγιση ποσοστό των πελατών τους που ταξιδεύουν στην Ελλάδα σε κάθε μια από τις τέσσερις εποχές. Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους απάντησαν ότι το υψηλότερο ποσοστό των πελατών τους ταξιδεύει στην Ελλάδα το καλοκαίρι. Κατά συνέπεια, 61,9% των εναγομένων απάντησε ότι 81-100% των πελατών τους ταξιδεύει στην Ελλάδα το καλοκαίρι.

4.3.4 Απαιτήσεις Ρώσων τουριστών

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των υπαλλήλων ταξιδιωτικών πρακτόρων, η τιμή και η ποιότητα του ξενοδοχείου, καθώς επίσης και η μικρή απόσταση στην παραλία και τις εξορμήσεις είναι μεταξύ των σημαντικότερων παραγόντων που καθορίζουν την επιλογή τόπου προορισμού των Ρώσων τουριστών. Κατά συνέπεια, από τους εναγόμενους τουρίστες στην έρευνα υποστήριξαν:

- Το 88,9% ήθελε την παραλία να είναι σε κοντινή απόσταση από το ξενοδοχείο,
- το 70,4% χαμηλή τιμή ανά διανυκτέρευση στο ξενοδοχείο,
- το 40,7%, εξορμήσεις – και
- το 22,2% - υψηλή ποιότητα του ξενοδοχείου .

4.4 Αποτελέσματα του CASE STUDY Χαλκιδικής και τους παράγοντες που προσελκύουν ρωσικό τουριστικό ρεύμα προς τη χώρα μας

- 1. Η επιλογή της Χαλκιδικής ως ειδική περίπτωση μελέτης βασίστηκε κατά κύριο λόγο στην αξιολόγηση των Ρώσων τουριστών με (74,1%) ως ο δημοφιλέστερος προορισμός με βάση στοιχεία των ταξιδιωτικών πρακτόρων.

- 2. Από την έρευνα προέκυψαν πολλά και ενδιαφέροντα αποτελέσματα σε ότι αφορά σε ότι αφορά τις προτιμήσεις των Ρώσων τουριστών και αυτές των υπαλλήλων των ταξιδιωτικών γραφείων στους επιμέρους παράγοντες που μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο την επιλογή τους στο ταξίδι προορισμού. Όπως ήταν επόμενο, οι βαθμολογίες στα επιμέρους βασικά χαρακτηριστικά διαφέρουν μεταξύ των δύο ομάδων, πράγμα που σημαίνει ότι οι τουριστικοί πράκτορες και οι υπάλληλοι των γραφείων ταξιδιών μπορούν να επηρεάσουν τους μη καλώς ενημερωμένους τουρίστες θετικά ή αρνητικά σε ότι αφορά την επιλογή τους για το ταξίδι 'προορισμός'.
- 3. Γενικότερα η Ελλάδα απεκάλυψε η έρευνα ότι έχει ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα από την άποψη των φυσικών πόρων, της ελκυστικότητας ιστορικού υποβάθρου, και της ασφάλειας του προορισμού. Μεταξύ των αδυνάτων σημείων που την έδωσαν η χαμηλότερη αξιολόγηση σε σύγκριση με άλλο προορισμό είναι συσχετισμός δαπανών/ποιότητας, ως προς την ποιότητα των παραλιών, την ποιότητα υπηρεσιών γραφείων ταξιδιών, τις δυνατότητες ψυχαγωγίας για τους νέους καθώς επίσης και τα παιδιά, και τις στρατηγικές των ξενοδοχείων. Συμπερασματικά, η ποιότητα υπηρεσιών καθώς επίσης και η ποιότητα των προϊόντων τουρισμού πρέπει να βελτιωθεί, προκειμένου να είναι ανταγωνιστική η Ελλάδα στην επιλογή της ως τουριστικός προορισμός.
- 4. Λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα της έρευνας, η Ελλάδα πρέπει επίσης να εστιάσει στην πολιτιστική ανάπτυξη τουρισμού. Επιπλέον, η ελκυστικότητα των φυσικών πόρων χαρακτηρίστηκε ως ένα άλλο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ελλάδας από τους συμμετέχοντες. Λόγω των μεγάλων αλλαγών στο περιβάλλον η σημασία των φυσικών πόρων αυξάνεται. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα πρέπει να στραφεί προς τη βιώσιμη και ανάπτυξη οικο-τουρισμού. Σύμφωνα με μερικά

σχόλια, η ορθόδοξη θρησκεία μπορεί να θεωρηθεί ένας άλλος θετικός παράγοντας για την προσέλκυση των Ρώσων τουριστών στην Ελλάδα. Κάνει τους Ρώσους πολίτες να αισθάνονται περισσότερη ασφάλεια στη χώρα.

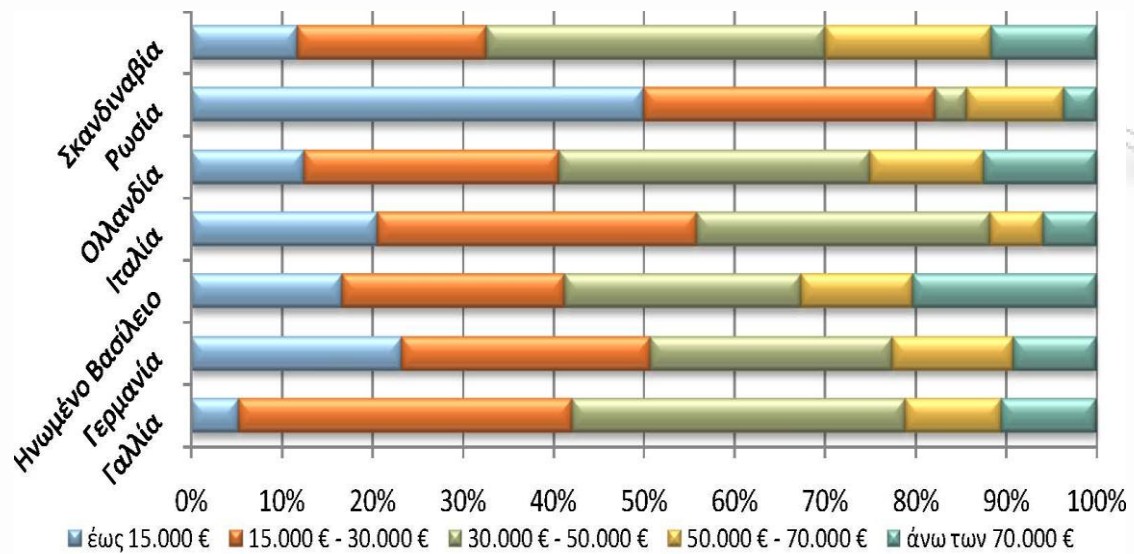
4.5 Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη^{47}

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ

- ✓ Συστηματική τυχαία δειγματοληψία με βάση την κατανομή των αφίξεων charter στα αεροδρόμια Ηρακλείου-Χανίων το 2007 (κατανομή με βάση χρόνο και εθνικότητες):
  - Αεροδρόμιο Ηρακλείου: 3.165 ερωτηματολόγια
  - Αεροδρόμιο Χανίων: 1.576 ερωτηματολόγια
  - Λασιθί: 403 ερωτηματολόγια
- ✓ Στάθμιση του δείγματος με βάση τις αφίξεις 2008 ανά εθνικότητα στα 2 αεροδρόμια.
- ✓ Μέγιστη απόκλιση: $\pm 1,2\%$ (επίπεδο εμπιστοσύνης 95%)

Οι κατανομές των εισοδημάτων ανά νομό, φαίνεται να επηρεάζονται από τις εθνικότητες των επισκεπτών τους. Για το λόγο αυτό παρατίθεται και η κατανομή του ετήσιου ατομικού εισοδήματος για κάθε μία από τις 7 βασικές εθνικότητες των επισκεπτών (ως Σκανδιναβία ομαδοποιούνται οι χώρες Νορβηγία, Σουηδία και Δανία, ενώ η Ρωσία περιλαμβάνει και τις χώρες της Βαλτικής Εσθονία και Λετονία). Σημειώνεται πως τα συγκεκριμένα αποτελέσματα αφορούν στην απάντηση που δηλώνουν οι ίδιοι οι επισκέπτες και δεν αντιστοιχούν κατ' ανάγκη στις δαπάνες που πραγματοποιούν, όπως παρουσιάζεται αργότερα.

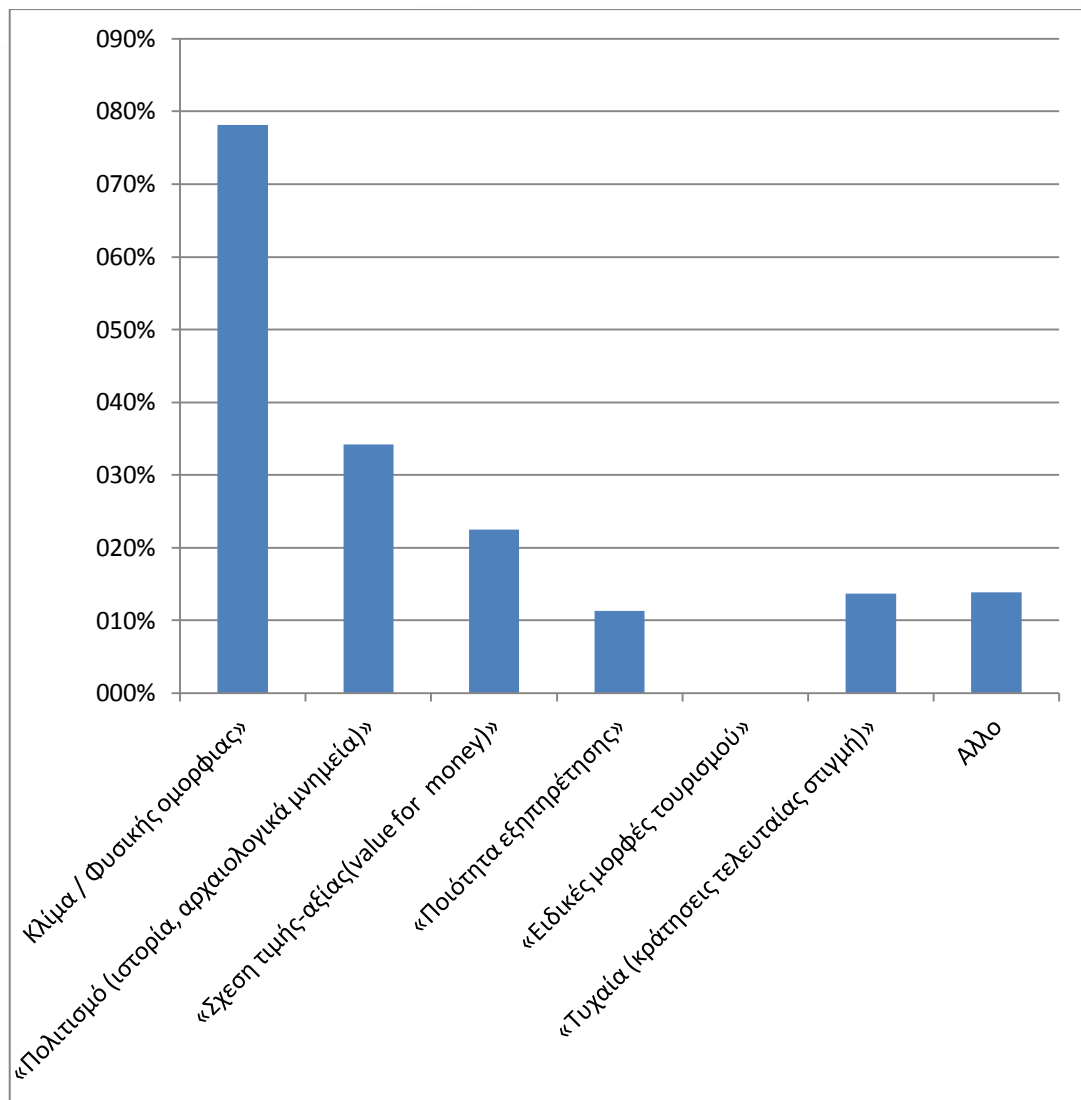
Διάγραμμα 24: Κατανομή του ετήσιου ατομικού εισοδήματος ανά χώρα

Ερευνώντας τους λόγους για τους οποίους οι τουρίστες επέλεξαν ως προορισμό την Κρήτη, τους ζητήθηκε να σημειώσουν αυτούς που τους αφορούσαν ανάμεσα στο «Κλίμα-Φυσικής ομορφιάς (Ηλιος-θάλασσα)», στον «πολιτισμό (ιστορία, αρχαιολογικά μνημεία)», στη «Σχέση τιμής-αξίας(value for money)», στην «ποιότητα εξυπηρέτησης», στις «Ειδικές μορφές τουρισμού» και στην επιλογή «Τυχαία (κρατήσεις τελευταίας στιγμής)», με δυνατότητα πολλαπλής επιλογής. Φυσικά οι τουρίστες είχαν την δυνατότητα να συμπληρώσουν και κάποιο άλλο λόγο αν το επιθυμούσαν. Η δημοτικότητα των απαντήσεων στο σύνολο των επισκεπτών παρουσιάζεται στο παραπάνω ραβδόγραμμα. Κάποια επιμέρους στοιχεία που αξίζει να σημειωθούν:

- Οι Ρώσοι επιλέγουν την Κρήτη λιγότερο λόγω «value for money».
- Τέλος, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικία, εκπαίδευση, εισόδημα) δεν φαίνεται να επηρεάζουν τους λόγους επιλογής.

Διάγραμμα 25: Διαβάθμιση παραγόντων επιλογής ταξιδιωτικού προορισμού.

- Κάποια επιμέρους συμπεράσματα που προκύπτουν είναι πως οι Σκανδιναβοί και οι Ιταλοί μένουν συνήθως μία εβδομάδα ενώ οι Ρώσοι και οι Άγγλοι δυο εβδομάδες.

Οι Ρώσοι είναι οι πιο κινητικοί , Οι Γάλλοι και οι Ιταλοί είναι αρκετά κινητικοί στα αξιοθέατα της κύριας περιοχής διαμονής τους.

Οι Ολλανδοί και οι Άγγλοι δεν είναι γενικά κινητικοί.

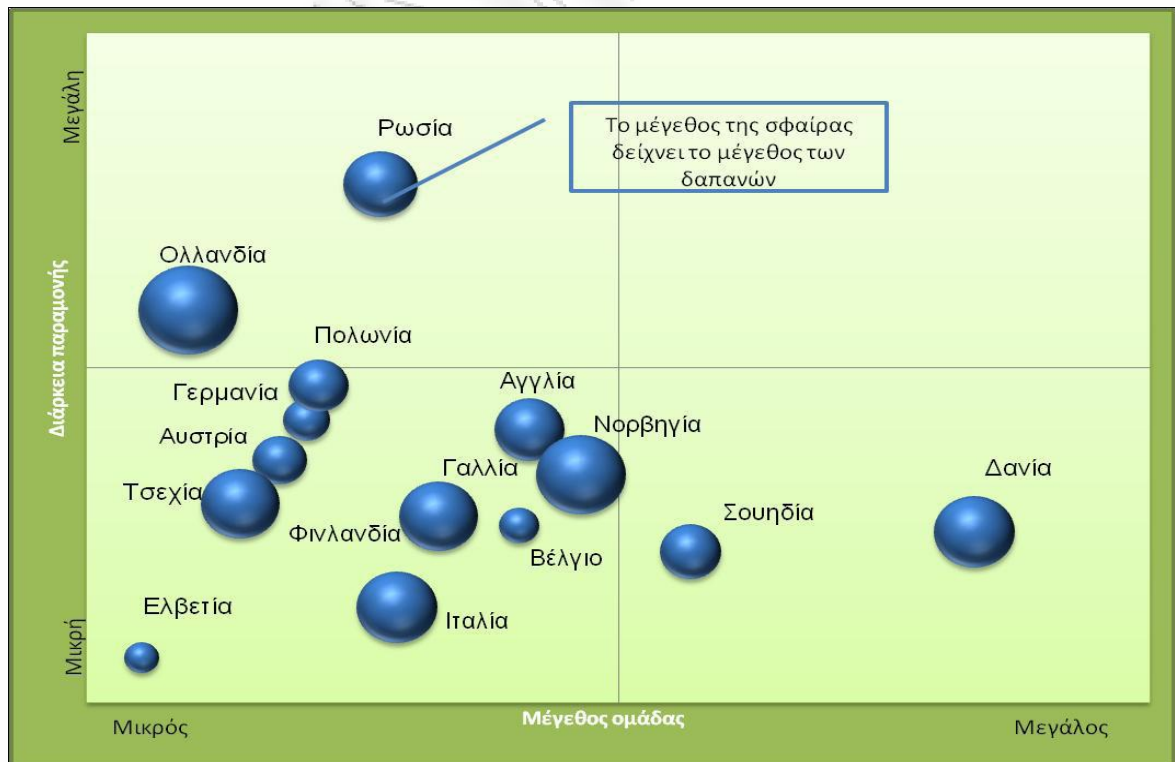
Οι Σκανδιναβοί επισκέπτονται ελάχιστα τα αξιοθέατα εκτός της κύριας περιοχής διαμονής τους.

Απο τον παρακάτω Πίνακα 22 για τους Ρώσους, διαπιστώνουμε πως η ημερήσια παραμονή τους και το μέσο ποσό που δαπανούν είναι ικανοποιητικό, και πως οι προσπάθειες πρέπει να εστιαστούν στην αύξηση του μεγέθους της ομάδας.

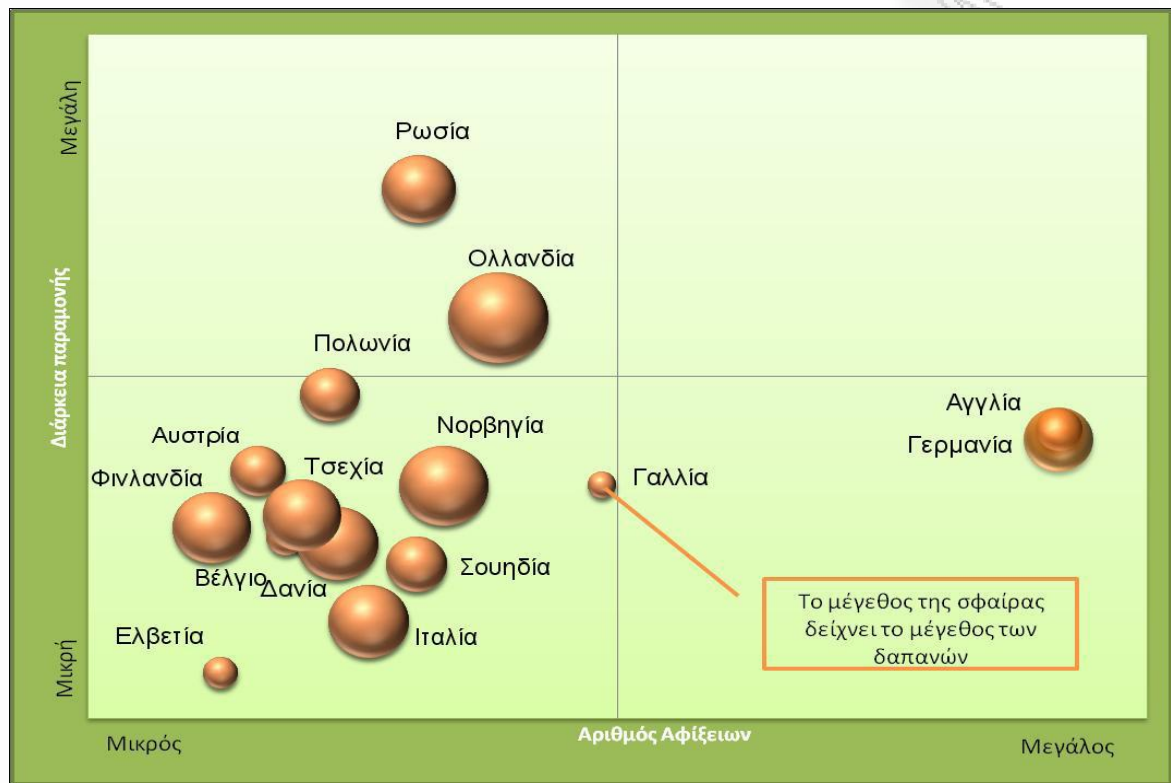
Πίνακας 22: Δαπάνη ημερήσιας και μέσης συνολικής παραμονής

Μέση ημερήσια δαπάνη		Μέση συνολική δαπάνη	
Ολλανδοί	59.56 ± 3.79 €	Ολλανδοί	628.22 ± 45.56 €
Νορβηγοί	56.26 ± 3.65 €	Ρώσοι	622.24 ± 78.59 €
Δανοί	53.88 ± 4.26 €	Νορβηγοί	535.43 ± 42.32 €
Ιταλοί	53.78 ± 8.46 €	Βρετανοί	494.40 ± 29.10 €
Σουηδία	48.00 ± 3.07 €	Ιταλοί	435.97 ± 66.83 €
Γερμανοί	43.77 ± 2.70 €	Γερμανοί	417.66 ± 25.80 €
Γάλλοι	38.40 ± 3.26 €	Γάλλοι	387.62 ± 38.11 €

Διάγραμμα 26: Σχέση μεγέθους ομάδας - Διάρκεια παραμονής

Διάγραμμα 27: Αριθμοί αφίξεων - Διάρκεια παραμονής

Διάγραμμα 28: Επαναληψιμότητα τουριστών στην Κρήτη

Διάγραμμα 29: Χαρακτηριστικά Ρώσων τουριστών

Από τις δυο έρευνες CASE STUDY Χαλκιδικής και Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη μελετήσαμε το μεγαλύτερο ποσοστό των Ρώσων τουριστών που εισέρχονται στην Ελλάδα ,οι έρευνες εξάγουν κάποια συμπεράσματα αρχικά για τα χαρακτηριστικά των Ρώσων τουριστών αλλά και για τις προτιμήσεις τους για τα τουριστικά προϊόντα.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούν εκτενέστερα τα συμπεράσματα από την συνολική διατριβή και θα προταθούν κάποιες προτάσεις για την προσέλκυση των Ρώσων τουριστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Στόχοι και δράσεις της τουριστικής πολιτικής για την επίλυση των πάγιων διαρθρωτικών προβλημάτων και εκσυγχρονισμού του τουριστικού προϊόντος

Όπως είδαμε και από τα αποτελέσματα της ειδικής έρευνας^{2} το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της ελληνικής οικονομίας σε γενικές γραμμές έχει πολλά καλά στοιχεία, αλλά στο σύνολό του θα πρέπει ακόμη να βελτιωθεί και να εκσυγχρονισθεί, προκειμένου να αναδειχθεί η Ελλάδα στη ζήτηση της σημερινής και αυριανής τουριστικής αγοράς ως ο πλέον κορυφαίος τουριστικός προορισμός για τους Ρώσους με τους οποίους μας συνδέουν όπως είδαμε πατροπαράδοτοι δεσμοί φιλίας και συνεργασίας σε πάρα πολλούς τομείς^{1}.

5.1.1 Τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα του Ελληνικού τουρισμού και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση

Πρίν ακόμη έλθει η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση το παραδοσιακό τουριστικό προϊόν 'ήλιος και θάλασσα' του ελληνικού τουρισμού άρχισε να χάνει σταδιακά το ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα. Αιτία αποτέλεσαν και αποτελούν τα σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο ελληνικός τουρισμός τα οποία σταδιακά οδήγησαν σε απώλεια του ανταγωνιστικού του πλεονεκτήματος από την άποψη σχέσης αξίας-τιμής (value for money), συγκριτικά με τους νέους ανταγωνιστές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου(Τουρκία και Αίγυπτο) που, για το ίδιο μαζικό, παραθεριστικό (και, κατά συνέπεια, εποχικό) τουριστικό προϊόν, έχουν πολύ χαμηλότερο κόστος παραγωγής και επομένως, πολύ χαμηλότερη τιμή, (όπως προέκυψε και από τα αποτελέσματα της έρευνας να

απορροφούν μεγάλο αριθμό αφίξεων). Ένα πρόσθετο πρόβλημα είναι η υποτίμηση των νομισμάτων πολλών από τις χώρες-μέλη της Ε.Ε, εκτός Ευρωζώνης και της Ανατολικής Ευρώπης καθώς και των ανταγωνιστών μας στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό έκανε πιο ακριβό το τουριστικό μας προϊόν για τους πελάτες της χώρας μας απ' αυτές τις χώρες και φθηνότερο το προϊόν των ανταγωνιστών μας. Επιπλέον λόγω της πρόσφατης παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης συγκυριακά, τόσο οι αναπτυγμένες παραδοσιακές χώρες προέλευσης του ελληνικού τουρισμού (Γερμανοί και Βρετανοί που αποτελούν το ήμισυ περίπου των τουριστικών μας αφίξεων), όσο και οι αναδυόμενες αγορές, βρίσκονται στο επίκεντρο της οικονομικής κρίσης με διογκούμενη ανεργία, συρρίκνωση εισοδημάτων και πολύ υψηλό δείκτη ανασφάλειας και αβεβαιότητας των κατοίκων τους. Τα εμφανή αυτά τα συμπτώματα αυτής της παθογένειας, είναι η συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου, η μείωση της διαπραγματευτικής μας ικανότητας – που εκδηλώνεται με φαινόμενα όπως οι στάσιμες ή μειούμενες τιμές, αλλά και η σταθερή υποβάθμιση του οικονομικού και κοινωνικού προφίλ του μέσου τουρίστα^{26}.

5.1.2 Η ανάγκη επανατοποθέτησης της Ελλάδας στη διεθνή και την εγχώρια τουριστική αγορά με στροφή στον εναλλακτικό τουρισμό

Κάτω από τις δυσμενείς αυτές τις συνθήκες η μόνη πιθανή οδός διαφυγής, είναι η προσέλκυση τουριστών πολύ υψηλών προδιαγραφών και εισοδημάτων που δεν πλήττονται ιδιαίτερα από την κρίση.

Αφού λοιπόν το παραδοσιακό τουριστικό προϊόν που προσφέρουμε, απώλεσε την ανταγωνιστικότητά του, είναι βασική αρχή του marketing η επανατοποθέτηση στην τουριστική αγορά με νέα προϊόντα και υπηρεσίες. Η επανατοποθέτησή μας στη διεθνή και στην εγχώρια τουριστική αγορά, σημαίνει μια πιο σύνθετη και ποιοτικά αναβαθμισμένη τουριστική προσφορά, που θα απευθύνεται σε πιο

ενήμερους, πιο εκλεκτικούς, πιο απαιτητικούς και πιο εύπορους τουρίστες και μάλιστα για 12 μήνες το χρόνο^{26}.

Αυτό προϋποθέτει τη σταδιακή αλλά σύντομη, κατά το δυνατόν, μετάβαση από τον μαζικό, παραθεριστικό τουρισμό της παραλίας, (ο οποίος σίγουρα θα πρέπει να συνεχίσει να είναι ένα από τα βασικά μας προϊόντα), στον θεματικό – εναλλακτικό τουρισμό. Για τους Ρώσους πολίτες ιδιαίτερα ελκυστικά χαρακτηριστικά παρουσιάζει επίσης ο αθλητικός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός των πόλεων, η παραχείμαση κλπ. όπου με την αύξηση του ρωσικού τουριστικού ρεύματος στην Ελλάδα, μπορεί να αμβλυνθεί και το πρόβλημα της εποχικότητας του ελληνικού τουρισμού.

Για τον σκοπό αυτό, η Ελλάδα διαθέτει πλούσιους τουριστικούς πόρους^{26}: Φυσικό περιβάλλον, πολιτιστικό απόθεμα, πλούσια παραγωγή τοπικών προϊόντων, το Ελληνικό διατροφικό πρότυπο, ποιοτικές μονάδες φιλοξενίας και καλές υπηρεσίες από ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών. Κατά τον Ν. Σκουλά^{26} στα ζητήματα ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού, κορυφαίο ρόλο μπορεί να έχει και ο γαστρονομικός τουρισμός, καθόσον η γεύση αποτελεί πολύτιμο στοιχείο του πολιτισμού μιας χώρας ή μιας περιοχής. Ιδιαίτερα, η παραδοσιακή κουζίνα, και η οινική παράδοση, ως μείζον συνθετικό της τουριστικής προσφοράς, μπορεί να είναι σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και μπορεί να συμβάλει στην απορρόφηση και προβολή των προϊόντων της Ελληνικής παραγωγής. Το Ελληνικό διατροφικό πρότυπο που απολαμβάνει παγκόσμιας αναγνώρισης, είναι ένας πολύτιμος τουριστικός πόρος ο οποίος μπορεί να προσελκύσει ιδιαίτερα καλοφαγάδες Ρώσους τουρίστες. Το πρότυπο αυτό του ελληνικού διατροφικού τουρισμού μπορεί να δώσει ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην Ελλάδα.

Κατά την τελευταία 5-ετία και ιδιαίτερα μετά την ολοκλήρωση της διεθνούς έκθεσης τουρισμού στη Μόσχα (MITT), ο εξερχόμενος τουρισμός της Ρωσίας εμφανίζει ιδιαίτερη δυναμική για την Ελλάδα, η

οποία ως χώρα διακοπών διαθέτει και για τους Ρώσους πολίτες, όπως είπαμε, ιδιαίτερα ελκυστικά χαρακτηριστικά όχι μόνο το καλοκαίρι αλλά και τις υπόλοιπες εποχές του έτους με σκοπό τον προσκυνηματικό τουρισμό, καθώς ο θρησκευτικός/ μουσειακός πλούτος της Ελλάδας παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον για τους Ρώσους, οι οποίοι ως θρησκευτικά ομόδοξοι, ήδη επιδεικνύουν ενδιαφέρον για επίσκεψη ιερών ναών, μονών και Μουσείων θρησκευτικού περιεχομένου.

Η οργάνωση των εναλλακτικών αυτών μορφών τουρισμού, όπως π.χ. συμβαίνει και με τον προσκυνηματικό ή θρησκευτικό τουρισμό θα πρέπει να βασίζεται σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα το οποίο για να έχει επιτυχία. Θα πρέπει να προβληθεί αποτελεσματικά, στην ομόδοξη Ρωσία. Σε αυτό λοιπόν το πρόγραμμα του θρησκευτικού τουρισμού^{27} θα αναφερθούμε διεξοδικά ακολούθως.

5.1.3 Προσκυνηματικός τουρισμός πόλος έλξης ορθόδοξων Ρώσων επισκεπτών-τουριστών στην Ελλάδα

Ο θρησκευτικός τουρισμός ή ο προσκυνηματικός τουρισμός είναι ένα είδος εναλλακτικού τουρισμού που η περιφέρεια μας έχει τεράστιες δυνατότητες να αναπτύξει με την αρωγή της εκκλησίας, της πολιτείας και των φορέων, αλλά και που ενδιαφέρει άμεσα όλους τους επισκέπτες της χώρας μας και ειδικότερα τους 200.000 (το 2006) Ρώσους τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα με έντονες αυξητικές τάσεις αφίξεων.

Θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο εκείνο των τουριστικών δραστηριοτήτων το οποίο επικεντρώνεται γύρω από μνημεία και χώρους θρησκευτικής σημασίας. Αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες. Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών.

Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακράιωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία. Ο θρησκευτικός τουρισμός αφορά κυρίως ευσεβείς περιηγητές, αλλά και θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός περιλαμβάνει:

- τους τουρίστες που επισκέπτονται αποκλειστικά μία περιοχή για θρησκευτικό και προσκυνηματικό σκοπό και
  - τους τουρίστες που επισκέπτονται ομαδικά σε περιοχές θρησκευτικής κληρονομιάς και συνδυάζουν το ταξίδι τους με άλλες τουριστικές δραστηριότητες.
1. Οι εκκλησίες είναι χώροι προορισμένοι να καλύψουν τις ανάγκες της χριστιανικής λατρείας, αποτελούν χαρακτηριστικό και αναπόσπαστο στοιχείο του ελληνικού τοπίου. Από τα λιτά ξωκλήσια έως τους επιβλητικούς εγγεγραμμένους σταυροειδείς ναούς. Οι εκκλησίες ακολουθούν συγκεκριμένους αρχιτεκτονικούς τύπους που καθιερώθηκαν σταδιακά, από τους πρώτους αιώνες διάδοσης του χριστιανισμού. Η διακόσμηση τους, ζωγραφική, ψηφιδωτή ή άλλη, αντανακλά πάντα το ορθόδοξο δόγμα ακολουθώντας συγκεκριμένα τεχνοτροπικά ρεύματα και καθιερωμένα εικονογραφικά προγράμματα. Σημαντικοί αρχιτέκτονες, κτίστες ή ζωγράφοι έχουν συμβάλει ανά τους αιώνες στην κατασκευή και διακοσμήσει των ελληνικών εκκλησιών, πολλές από τις οποίες αποτελούν πλέον διατηρητέα μνημεία.

2. Τα μοναστήρια, όπως και οι εκκλησίες, είναι στενά συνδεδεμένα με την ιστορία και την παράδοση της Ελλάδας. Ως μοναστήρι χαρακτηρίζεται το σύνολο των οικημάτων μέσα στα οποία διαβιών μοναχοί ή γενικότερα τα μέλη μιας θρησκευτικής κοινότητας. Οι μονές απαρτίζονται συνήθως από ένα κεντρικό ναό (το λεγόμενο Καθολικό), παρεκκλήσια, τα κελιά των μοναχών, ξενώνες, την τράπεζα (τραπεζαρία), το μαγειρείο, τη βιβλιοθήκη κ.ά.

Τα ίδια τα μοναστήρια αποτελούν πολιτιστικά μνημεία μοναδικά, όχι μόνο για την Ορθοδοξία και την Ελλάδα, αλλά για ολόκληρο τον κόσμο.

2.1 Το Άγιο Όρος έχει τους πιο πλούσιους «Κειμηλιακούς Θησαυρούς» {²⁷}. Είναι η πιο πλούσια σε ποιότητα και ποσότητα ελληνική περιοχή με έργα βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης. Μνημειακή ζωγραφική, φορητές εικόνες, εικονογραφημένα και μη χειρόγραφα, έργα μικροτεχνίας κεντήματα, ξυλόγλυπτα, κεραμικά, αλλά και σκεύη λειτουργικά εκκλησιαστικά, εργαλεία εργαστηρίων, εξοπλισμός και έπιπλα χώρων, είναι λίγες από τις υλικές μαρτυρίες της πολιτιστικής αυτής κληρονομιάς. Η πολιτιστική κληρονομιά του Αγίου Όρους δεν περιορίζεται μόνο στα θαυμάσια αρχιτεκτονήματα και τα μοναδικά κειμήλια των Ναών, Ιερών Μονών, Σκητών και Κελιών, αλλά εκτείνεται και στο απαράμιλλο και επίσης μοναδικό φυσικό περιβάλλον, το τοπίο που τα περιβάλλει. και είναι μερικά από τα αναρίθμητα μέρη, τα οποία μπορεί να επισκεφτεί ο «θρησκευτικός τουρίστας».

2.2 Το δεύτερο μεγαλύτερο και σημαντικότερο μοναστικό συγκρότημα του ελληνικού χώρου είναι τα Μετέωρα {²⁷}. Οι πρώτοι ερημίτες εγκαταστάθηκαν εκεί τον 11ο αι. Οι μονές των Μετεώρων έχουν χαρακτηριστεί από την UNESCO ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι ευσεβείς περιηγητές, οι φιλέρευνοι τουρίστες αλλά και οι θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης θα βρουν, μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, τους δρόμους της επαφής με την πνευματικότητα της

ορθοδοξίας. Σε πολλές περιοχές θα συναντήσει κανείς κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών να συνυπάρχουν σε ένα διαρκή διάλογο, αποδεικνύοντας την πολυπολιτισμικότητα του ελληνικού χώρου. Δύσκολα θα βρούμε άλλη ανθρώπινη συνήθεια τόσο διαδεδομένη στο χώρο και τόσο ανθεκτική στο χρόνο όσο το ταξίδι σε τόπους ιερούς με στόχο το προσκύνημα. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, παραμένει σταθερή η πεποίθηση ότι η δέηση ή η τέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων είναι αποτελεσματικότερη σε κάποιους συγκεκριμένους τόπους.

Στους τόπους όπου γεννήθηκαν, πέθαναν, θαυματούργησαν, μαρτύρησαν ή απλώς εμφανίστηκαν άγιοι, στα σημεία όπου υπήρχαν αγάλματα, ναοί, εκκλησίες, λείψανα αγίων ή θαυματουργές εικόνες, στα μέρη όπου διαδραματίστηκαν τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας κάθε θρησκείας. Διαπερνώντας εποχές και πολιτισμούς, η κοινή πίστη στη σημασία του προσκυνήματος συνδέει μεταξύ τους και τις πιο διαφορετικές θρησκείες. Κι αν σήμερα έχουν εκλείψει πια τα κίνητρα που κατά την αρχαιότητα οδηγούσαν τα βήματα των προσκυνητών στους ναούς, ο πυρήνας του «θρησκευτικού τουρισμού» παραμένει ο ίδιος. Η μετακίνηση για λόγους θρησκευτικούς συνεχίζει να υπόσχεται στον ταξιδιώτη κάτι πολυτιμότερο από τη γνωριμία ενός ξένου τόπου, έναν ελκυστικό συνδυασμό του τερπνού μετά του ωφελίμου. Εξάλλου, κατά πολλούς, η γέννηση του σύγχρονου τουρισμού οφείλει πολλά στην παράδοση του λατρευτικού ταξιδιού. Τέσσερις αιώνες αργότερα, η εκμηδένιση των αποστάσεων έχει μετατρέψει το επικίνδυνο ταξίδι σε ανώδυνη μετακίνηση. Η μαζικότητα είναι ένα από τα αποτελέσματα της αλλαγής των συνθηκών.

Με την εξαίρεση των προτεσταντών που από νωρίς κατήγγειλαν την εμπορευματοποίηση (υλική και πνευματική) των προσκυνημάτων, οι υπόλοιποι χριστιανοί συνεχίζουν να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στα ταξίδια στους ιερούς τους τόπους, μια συνήθεια που τη διατηρούν από τον 4^ο αιώνα. Βασικό προσκύνημά τους η Ιερουσαλήμ, αλλά όχι το μοναδικό.

Στην Δυτική Ελλάδα και τα Ιόνια νησιά διαθέτουμε μερικά από τα σπουδαιότερα προσκυνήματα για τους ορθοδόξους τα οποία οφείλουμε με την αρωγή της πολιτείας και της εκκλησίας να τα αξιοποιήσουμε τουριστικά και να τα αναδείξουμε: Ο Άγιος Ανδρέας στην Πάτρα, τα λείψανα του Αγίου Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα, του Αγίου Γεράσιμου στην Κεφαλονιά και του Αγίου Διονυσίου στη Ζάκυνθο.

Στη χώρα μας, όπως σ' όλο τον κόσμο, ο προσκυνητής αποτελεί έναν ειδικό στόχο της τουριστικής βιομηχανίας.

Με κέντρο τις Μητροπόλεις, τις μεγάλες ενορίες της πρωτεύουσας αλλά και διάφορες θρησκευτικές οργανώσεις, διοργανώνονται επισκέψεις σε θρησκευτικούς τόπους, είτε με αφορμή κάποια θρησκευτική εορτή, εκδήλωση ή τελετή, είτε όχι. Μόνο στο εσωτερικό της χώρας διακινούνται, προς τα πάσης φύσεως Μοναστήρια, περισσότερα από 300.000 άτομα, κάθε χρόνο.

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην πατρίδα μας

Στο πλαίσιο της πολιτικής των τομών και των μεταρρυθμίσεων που προωθεί η κυβέρνηση και το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, ένας από τους κυρίαρχους στόχους είναι ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος με την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και ο θρησκευτικός τουρισμός.

Οι δράσεις που δρομολογεί το Υπουργείο για την προσέλκυση προσκυνητών είναι οι ακόλουθες:

Σε συνεργασία με την Εκκλησία της Ελλάδος αναπτύσσονται οι προσκυνηματικές περιηγήσεις, κατά μήκος της Εγνατίας Οδού στη Βόρειο Ελλάδα, με κεντρικούς άξονες ενδιαφέροντος τα Μοναστήρια.

Επίσης, εκπονείται ο επίσημος προσκυνηματικός χάρτης της Ελλάδος, με τη σημείωση όλων των ιστοριών Ναών, Μοναστηριών και προσκυνημάτων ανά Μητρόπολη.

Χρηματοδοτείται η αποκατάσταση πέντε Μοναστηριών στο πλαίσιο της πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης. Σε αυτή την κατεύθυνση υποστηρίζουμε την Διακρατική συμφωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πιο συγκεκριμένα το τουριστικό πρόγραμμα ΕΠΙΦΑΝΙΑ, το οποίο αξιολογείται αυτές τις ημέρες από την Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει ως στόχο την συγκρότηση σχεδίου για τη δημιουργία Μεσογειακού Δικτύου Προσκυνηματικού Τουρισμού.

Το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης και ο Ε.Ο.Τ. διοργανώνουν το Παγκόσμιο Θρησκευτικό Συνέδριο στην Καβάλα. Προωθείται η προβολή του θρησκευτικού τουρισμού και του έργου «Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου»,^{27} η ανάδειξη, δηλ και η προβολή όλων των τόπων από τους οποίους πέρασε και δίδαξε ο Απόστολος των εθνών στην Ελλάδα.

"Στόχος του όλου προγράμματος είναι η ποιοτική αναβάθμιση των καθιερωμένων σταθμών της πορείας του Αποστόλου Παύλου με ήπιες παρεμβάσεις εξωραϊστικού χαρακτήρα, που αποσκοπούν στην ομαλή και άνετη διακίνηση των τουριστών αλλά και στην ανάδειξη χώρων, που είναι συνδεδεμένοι θρησκευτικά και ιστορικά με τον Απόστολο Παύλο.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι, ο τουρισμός αποτελεί μία από τις βασικές βιομηχανίες για την χώρα μας και οφείλουμε όλοι να ενώσουμε τις δυνάμεις μας προκειμένου προωθώντας συγκεκριμένες στρατηγικές κατευθύνσεις για την βελτίωση του τουριστικού μας προϊόντος να καθιερώσουμε την χώρα μας ως έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς και για τους ομόδοξους Ρώσους τουρίστες.

Ο Οδηγός αυτός^{27} με τίτλο «Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα» παρουσιάζει ευσύννοπτα αλλά με πληρότητα και επιστημονική τεκμηρίωση, τα ταξίδια του Αποστόλου Παύλου στον ελληνικό χώρο, τις περιοχές από τις οποίες πέρασε και δίδαξε, τις διώξεις που

αντιμετώπισε, το κεντρικό πνεύμα της διδασκαλίας του και την απήχηση που αυτή είχε. Παράλληλα, δίνεται το ιστορικό περίγραμμα από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου ως τα χρόνια του Αποστόλου Παύλου και παρέχονται αναλυτικές πληροφορίες για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα θρησκευτικά μνημεία, που συνδέονται με τη δράση του στην Ελλάδα.

Ακόμα, σε ξεχωριστές ενότητες παρουσιάζονται τα άλλα τουριστικά αξιοθέατα των ελληνικών πόλεων απ' όπου διήλθε ο Απόστολος Παύλος (Καβάλα-Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Αθήνα-Πειραιάς, Κόρινθος και Αργοστόλι Κεφαλονιάς), δίνοντας την ευκαιρία στον αναγνώστη να συνδυάσει την περιήγησή του στα θρησκευτικά-λατρευτικά μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους με την εξερεύνηση της γενικότερης ιστορικής, πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των πόλεων αυτών.

Εξάλλου, σε ειδικό τμήμα, υπάρχουν πρακτικές πληροφορίες για το χρήστη του οδηγού (τηλεφωνικοί αριθμοί και διευθύνσεις μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, τηλέφωνα πρώτης ανάγκης, συγκοινωνιακές συνδέσεις, ειδικά sites κ.α.) και δύο χάρτες, στους οποίους σημειώνονται οι διαδρομές που ακολούθησε ο Απόστολος Παύλος στις τέσσερις περιοδείες του.

Η έκδοση περιλαμβάνει θαυμάσιες αγιογραφίες από εικόνες και τοιχογραφίες εκκλησιών και μοναστηριών όπου απεικονίζεται ο Απόστολος Παύλος, καθώς και φωτογραφίες των φυσικών τοπίων, των πόλεων και των αρχαιολογικών χώρων που αναφέρονται σε αυτήν.

Ο οδηγός κυκλοφορεί σε τρεις γλώσσες (αγγλική, ιταλική και ρωσική) και η έκδοσή του εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα ανάδειξης και προβολής της πολιτιστικής διαδρομής θεματικού θρησκευτικού τουρισμού «Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα» {²⁷}.

Όλες οι πρωτοβουλίες αυτές είναι προς την σωστή κατεύθυνση και πιστεύεται ότι με το σωστό και επιθετικό marketing στη ρωσική τουριστική αγορά πολλές ομάδες Ρώσων Ορθοδόξων Χριστιανών θα βρεθούν που θα καλύψουν το μεγάλο αυτό κενό.

5.1.4 Βασικοί στρατηγικοί στόχοι και δράσεις της ελληνικής τουριστικής πολιτικής

Βασικοί στρατηγικοί στόχοι και δράσεις της ελληνικής τουριστικής πολιτικής είναι:

- η αύξηση αφίξεων,
- η αύξηση εισπράξεων,
- η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου,
- η αύξηση της συμμετοχής του τουρισμού στο περιφερειακό ΑΕΠ,
- η αύξηση της απασχόλησης (άμεσης και έμμεσης),
- η αύξηση της ζήτησης υποστηρικτικών υπηρεσιών,
- η αξιοποίηση τουρισμού για place marketing,
- η προστασία φυσικών και πολιτιστικών πόρων,
- πιο ισόρροπη χωρική κατανομή τουριστικής δραστηριότητας,
- η ενίσχυση ενεργειακής αυτοδυναμίας μέσω ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) σε συνδυασμό με την επίλυση των προβλημάτων υδροδότησης,
- η μείωση του κόστους μεταφορών με ενίσχυση του ανταγωνισμού (βλ. ακτοπλοΐα),
- ο περιορισμός της κρατικής γραφειοκρατίας (βλ. χρονοβόρα έκδοση βίζας Σένγκεν).

Άλλοι στόχοι και δράσεις της ελληνικής τουριστικής πολιτικής είναι:

- να ληφθούν άμεσα μέτρα για τη βραχυπρόθεσμη επιβίωση των τουριστικών και των άλλων επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των μικρομεσαίων, που έχουν επηρεαστεί από την κρίση.

- η προβολή εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού, η οποία θα συμβάλλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και στη μείωση της έντονης εποχικότητας.
- η αναβάθμιση υπαρχουσών και η κατασκευή νέων υποδομών και αναδομών, με τήρηση ποιοτικών προδιαγραφών.
- η εκπαίδευση προσωπικού τουριστικής βιομηχανίας, ιδιαίτερα αυτού που βρίσκεται σε άμεση επαφή με τους τουρίστες.
- η βελτίωση της σχέσης ποιότητας - τιμής και όχι στην προσπάθεια μείωσης του κόστους με αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα.

Για την επίτευξη όλων αυτών των στόχων και δράσεων που θα οδηγήσουν σε υγιή ανάπτυξη του τουρισμού απαιτείται μια στρατηγική συμμαχία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα προς κοινό όφελος και των δύο πλευρών.

5.2: Εκτιμήσεις του ΙΤΕΠ και προβλέψεις της WTTC για τις εξελίξεις στον ελληνικό τουρισμό.

5.2.1 Εκτιμήσεις του ΙΤΕΠ επηρεασμού της τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα κατά το 2009 σαν συνέπεια της παγκόσμιας ύφεσης

1. Σύμφωνα με τη μελέτη^{30} του ΙΤΕΠ η στερεή αναπτυξιακή επίδοση του κόσμου και ιδιαίτερα των χωρών προελεύσεως του κύριου όγκου των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα, αποτελούν ισχυρή βάση θεμελίωσης αισθήματος αισιοδοξίας, αφού οι παράγοντες αυτοί συντελούν στην αύξηση της τουριστικής κίνησης προς τη χώρα μας .

2. Λόγω της μεγάλης οικονομικής ύφεσης που πλήττει τις οικονομίες των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας αναμένεται με βάση την Έκθεση της Eurobank για τον τουρισμό και την οικονομική κρίση να περιοριστούν οι αφίξεις τουριστών από αυτές τις χώρες με αποτέλεσμα να επηρεαστούν σημαντικά οι τουριστικές εισπράξεις, μολονότι ευνοείται η Ελλάδα τον τελευταίο καιρό από αυξημένη ζήτηση από νέες αγορές (όπως Ρωσία, Ανατολική Ευρώπη, Ασία κ.ά.) όπου βεβαίως είναι πιθανό το κενό που θα δημιουργηθεί στις εισπράξεις να μην καλυφθεί πλήρως από αφίξεις των νέων αυτών αγορών. Ιστορικά, πάντως, όπως συμπεραίνεται και από μελέτη του ΙΤΕΠ ότι ο τουρισμός στη χώρα μας ανακάμπτει όταν ο παγκόσμιος ρυθμός ανάπτυξης είναι πάνω από το 2% ετησίως Ιστορικά επίσης έχει επίσης αποδειχθεί ότι τα νησιά του Αιγαίου και η Ελλάδα εμφανίζουν μεγαλύτερες αντοχές απέναντι στην πτώση ζήτησης, κατά τη διάρκεια οικονομικών επιβραδύνσεων, σε αντιδιαστολή με την Αθήνα^{30}.

3. Οι τιμές, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, αλλά και η σχέση ποιότητας - τιμών είναι οι βασικές παράμετροι οι οποίες θα

κυριαρχήσουν στις εξελίξεις στον παγκόσμιο τουρισμό το 2009. Όπως προβλέπει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) η διεθνής οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα που υπάρχει, τη μεταβλητότητα στις αγορές που πλήττει τόσο την αυτοπεποίθηση των καταναλωτών όσο και των επιχειρήσεων, θα συνεχίσουν να έχουν επίδραση στον τουρισμό τουλάχιστον στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο μέλλον

4. Πέρα πάντως από την επίδραση της παγκόσμιας ανάπτυξης, το επίπεδο τιμών, η οικονομική επιφάνεια των τουριστών και μια σειρά από ποιοτικούς παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και επηρεάζουν την ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες. Το εισόδημα των ξένων τουριστών συνιστά σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα των τουριστικών αφίξεων για χώρες θερινού τουρισμού όπως η Ελλάδα

5. Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα είναι ότι σε μακροχρόνια βάση, οι αλλαγές στις προτιμήσεις και άλλους ποιοτικούς προσδιοριστικούς παράγοντες είναι θετικές για την Ελλάδα. Τούτο εξηγεί τις καλές έως τώρα επιδόσεις της τουριστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα, παρά το σταθερά υψηλό της πληθωρισμό σε σχέση με την Ευρωζώνη (διαφορικό πληθωρισμό).

6. Οι αλλαγές στα γούστα και στις τουριστικές προτιμήσεις του ξένου τουρίστα ευνόησαν και ευνοούν τη χώρα μας παρά την ακρίβεια. Ωστόσο, υπό το πρίσμα της σφοδρότητας της παρούσας κρίσης, η τιμολόγηση των τουριστικών υπηρεσιών εύλογα θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανταγωνιστικότητα των διαφόρων τουριστικών προορισμών στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο το 2009.

7. Η παγκόσμια ύφεση ενδέχεται να επηρεάσει την τουριστική κίνηση και στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα σε μειωμένες αφίξεις τουριστών και ενδεχομένως μειωμένες επίσης ταξιδιωτικές εισπράξεις το 2009 και, πιθανώς και το 2010. Για μια χώρα που βασίζεται στον τουρισμό, αυτό θέτει σοβαρές προκλήσεις, όχι μόνο για τον κλάδο του τουρισμού αλλά και για το σύνολο της εθνικής οικονομίας. Γι αυτό ακριβώς για την αντιμετώπιση του προβλήματος χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, τόσο από

φορείς του δημοσίου, όσο και του ιδιωτικού τομέα, με διαφοροποιήσεις χαμηλότερου κόστους, ιδιαίτερα των ξενοδοχειακών εκείνων μονάδων που παρουσιάζουν μειωμένο αριθμό αφίξεων.

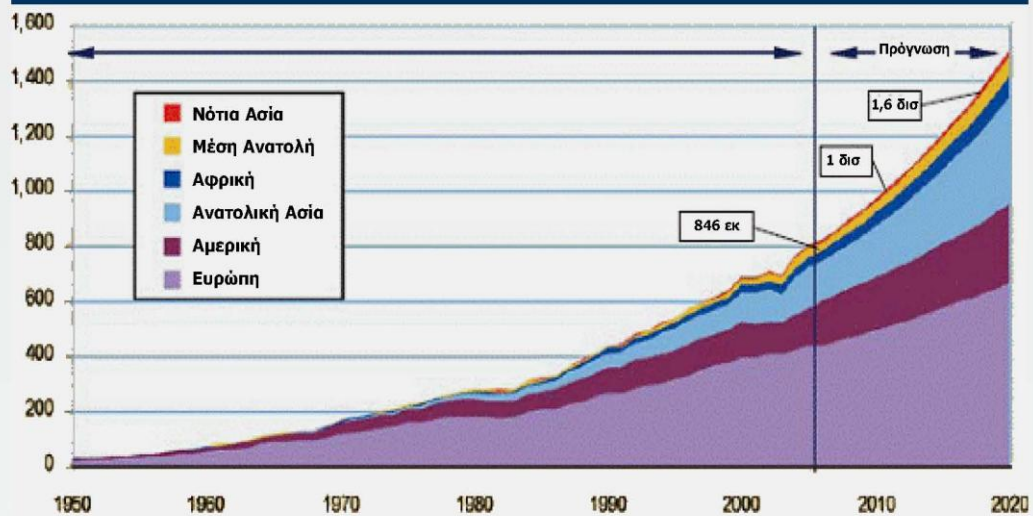
5.2.2 Προβλέψεις της WTTC ευνοϊκών εξελίξεων για τον ελληνικό τουρισμό μέχρι το 2016

Σύμφωνα με την έκθεση για τον ελληνικό τουρισμό το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού - WTTC, ο ελληνικός τουρισμός εκτιμάται ότι θα αναπτύσσεται μέχρι το 2016 με ένα ετήσιο ρυθμό αύξησης της τάξεως 4%, με την προϋπόθεση ότι θα αντιμετωπιστούν μια σειρά προβλημάτων που αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξή του. Αν η Ελλάδα, επισημαίνεται στην έκθεση, διορθώσει τις βασικές της αδυναμίες, το 2016 η οικονομική δραστηριότητα που θα προκαλούν οι τουριστικές υπηρεσίες εκτιμάται ότι θα ανέρχεται στα 70,3 δισ. ευρώ από 37,2 δισ. ευρώ που εκτιμάται η οικονομική δραστηριότητα του τουρισμού το 2006. Επίσης, το 2006 ο τουρισμός εκτιμάται ότι προκάλεσε το 14,3% των συνολικών επενδύσεων πραγματοποιώντας επενδύσεις 6,4 δισ. ευρώ. Για την επόμενη 10ετία μέχρι το 2016 η συμβολή του τουρισμού στις επενδύσεις αναμένεται να αυξηθεί κατά μέσο όρο 4,5%. Οι εξελίξεις αυτές σε σύγκριση με τις εκτιμήσεις των ανταγωνιστικών χωρών, η κατάταξη της Ελλάδας είναι ευνοϊκή.

Διάγραμμα: 30 Πρόβλεψη για τον Παγκόσμιο εξερχόμενο τουρισμό

Π.Ο.Τ.

3

ΠΗΓΗ: GBR CONSULTING

Έρευνα ITB

- 40% επιχειρήσεων επηρεάζονται από την κρίση 60% δεν επηρεάζονται
- Αλλαγή Καταναλωτικής Συμπεριφοράς
- 52% αναμένουν συντομότερα ταξίδια
- 60% αναμένουν περισσότερα τοπικά ταξίδια
- 68% αναμένουν αύξηση late bookings
- Θα αυξηθούν κατακόρυφα οι κρατήσεις μέσω Internet
- Οι τοπικές αγορές θα παραμείνουν σταθερές ή θα αναπτυχθούν
- Το ίδιο και η ζήτηση για Αεροπορικές Εταιρείες Χαμηλού Κόστους
- Καλύτερη τύχη θα έχουν οι προορισμοί κοντά σε μεγάλες αγορές
- Οι long haul προορισμοί θα παρουσιάσουν μεγάλη πτώση

5.3.1 Γενικές συμπερασματικές απόψεις

1. Όπως είδαμε ήδη με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 απελευθερώθηκε μια τεράστια ζήτηση των Ρώσων για ταξίδια σε ξένες χώρες, αφού για το μέσο Ρώσο κατά τη διάρκεια του σοβιετικού καθεστώτος αρκετά κοινή πρακτική ήταν οι κράτο-επιδοτούμενες διακοπές που πραγματοποιούνταν σε άλλες Κομμουνιστικές χώρες – ή στη Μαύρη Θάλασσα, αλλά ποτέ στο εξωτερικό. Αυτός είναι ο λόγος που μετά την μεταπολίτευση οι Ρώσοι ονειρεύονται επισκέψεις π.χ. στο Παρίσι ή στη Ρώμη, στο Λονδίνο ή στη Νέα Υόρκη, καθώς επίσης και διακοπές σε Μεσογειακές χώρες τουριστικού προορισμού και σε άλλα πιο εξωτικά μέρη.

2. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 – και ιδιαίτερα κατά την οικονομική κρίση της Ρωσίας το 1998 τα εξερχόμενα ταξίδια στο εξωτερικό παρουσίαζαν μια αρκετά ακανόνιστη εξέλιξη. Κατά τα τελευταία έτη και ιδιαίτερα μετά το 2000 παρατηρήθηκε μια σταθερή και ισχυρή αύξηση στη ζήτηση για ταξίδια στο εξωτερικό σαν αποτέλεσμα της σταθεροποίησης της πολιτικής και οικονομικής κατάστασης. Οι συνεχείς αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου και οι αυξήσεις στο ΑΕΠ κατά τα τελευταία χρόνια συνέβαλλαν αρκετά στη μείωση του αριθμού των Ρώσων που ζουν στην ένδεια (λιγότερο από USS 1 ημερησίως) έχει πέσει αισθητά – από πάνω από 30 εκατομμύρια το 1999 κάτω από 13 εκατομμύρια σε 2002, και σε εκτιμήσεις που θέτουν τον αριθμό αυτό σε περίπου 10 εκατομμύρια το 2005.

3. Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι σχέσεις Ελλάδος- Ρωσίας ευρίσκονται σε άριστο επίπεδο. Χαρακτηρίζονται από συχνές ανταλλαγές επισκέψεων, ενώ έχουν συναφθεί συμφωνίες συνεργασίας, στον οικονομικό, τουριστικό, εμπορικό, επιστημονικό, τεχνολογικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και τομέα ασφαλείας. Οι δύο χώρες έχουν εκφράσει, σε διάφορες ευκαιρίες, την επιθυμία τους για περαιτέρω σύσφιγξη των σχέσεων και ανάπτυξη της συνεργασίας σε όλους τους τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος.

4. Στον τουριστικό τομέα, ρωσική εταιρεία έχει εξαγοράσει το τέως Club Mediterranee στην Κέρκυρα. Επίσης, η ξενοδοχειακή αλυσίδα Atlantica Hotels & Resorts (κατά 50% ανήκει στο γερμανικό όμιλο TUI) και το ρωσικό τουριστικό πρακτορείο «Nataly Tours» ανακοίνωσαν την από κοινού έναρξη επενδυτικού σχεδίου στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, οι δύο εταίροι σκοπεύουν σε διάστημα 5ετίας να κατασκευάσουν στη χώρα μας 20 νέα ξενοδοχεία, το δε ύψος της επένδυσης υπολογίζεται σε 1,2 δις ευρώ. Η ρωσική «Nataly Tours» προσβλέπει να αποβεί ιδιοκτήτης ποσοστού 30% επί του συνόλου των δωματίων της ξενοδοχειακής αλυσίδας που θα δημιουργηθεί, το 50% των πελατών της οποίας προβλέπεται ότι θα είναι Ρώσοι τουρίστες. Επίσης, η ρωσική εταιρεία 'Agroinvest' έχει επενδύσει στον τομέα ακινήτων στην Ελλάδα με την κατασκευή, όπου σχεδιάζει την κατασκευή πολυτελών κατοικιών.

5. Ενδιαφέρον φαίνεται να παρουσιάζουν οι Ρώσοι επενδυτές εκτός του τομέα της ενέργειας, στον ξενοδοχειακό και γενικότερο τουριστικό τομέα την κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων, και τις κατασκευές πολυτελών κατοικιών, αθλητικών κέντρων, ιαματικών λουτρών, την ανάπτυξη γηπέδων γκολφ και αθλητικών κέντρων, τις αγορές ή την κατασκευή μικρών κρουαζιερόπλοιων, στη συνεργασία με τεχνολογικά πάρκα και στη βιομηχανική συνεργασία για παραγωγή προϊόντων

6. Δυνατότητες στενότερης συνεργασίας διαφαίνονται στον τομέα των οδικών, σιδηροδρομικών, θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών προς όφελος και των Ελλήνων μεταφορέων, ΟΣΕ, αεροπορικών εταιρειών

και ναυτιλιακών εταιρειών. Με τον τρόπο αυτό επίσης θα μπορούσε να αυξηθεί η ροή Ρώσων τουριστών προς την Ελλάδα.

7. Από το 2000 και μετά η Ρωσία είναι μια από τις πλέον δυναμικές αγορές στην Ευρώπη σε ότι αφορά την υψηλότερη αύξηση στον εξερχόμενο όγκο ταξιδιών και των ταξιδιωτικών δαπανών στο εξωτερικό. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του WORKSHOP^{25} που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο 2006 στο Βερολίνο για το Ρωσικό εξερχόμενο τουρισμό, η Ρωσία είναι μία χώρα που η αγορά του εξερχόμενου τουρισμού συνεχίζει να αναπτύσσεται ταχύτατα σε όλο τον κόσμο. Η παρουσία των Ρώσων τουριστών σε όλη την υδρόγειο έχουν επιβεβαιώσει κατά τα τελευταία έτη την αυξανόμενη σημασία της αναδύμενης ρωσικής αγοράς ταξιδιού. Οι προοπτικές για μελλοντική αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού κατά τα επόμενα 50 έτη από τη Ρωσία, όπως επίσης από τη Βραζιλία, την Ινδία και την Κίνα είναι τεράστιες, αφού αναμένεται να γίνουν μια σημαντική δύναμη στη διεθνή οικονομία που θα υποκινούν τη ζήτηση για ταξίδια.

8. Ειδικά στον τουρισμό η Ρωσία είναι μια από τις λίγες αγορές που έχει παραμείνει σχετικά αβλαβής κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, αφού η εξερχόμενη αγορά του τουρισμού της αυξήθηκε 17% το 2007, κάνοντας την ένατη μεγαλύτερη εξερχόμενη αγορά στον κόσμο. Εξάλλου με βάση^{31} και τα αρχικά συμπεράσματα από την διεθνή έκθεση ταξιδιού & τουρισμού της Μόσχας {Moscow International Travel & Tourism (MITT)} (που πραγματοποιήθηκε στις 18-21 Μαρτίου, 2009, και έχει προσελκύει η έκθεση αυτή πάνω από 92.000 αγοραστές από ολόκληρη τη Ρωσία και συμμετέχουν πάνω από 3.000 εκθέτες, που προέρχονται από 118 χώρες και περιοχές με περισσότερα από 70 εθνικά/περιφερειακά συμβούλια τουρισμού) αναφέρουν ότι και το 2008 είχε η Ρωσία όμοια ισχυρή αύξηση στον εξερχόμενο τουρισμό, πράγμα που για τη Ρωσία τίθεται ως στόχος να προσπεράσει μέχρι το 2010 ακόμη και τη Γερμανία^{2}.

9. Οι σύγχρονες τάσεις προτείνουν ότι η Ρωσία θα εκπληρώσει την υπόσχεσή της βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα και όλο και περισσότεροι Εθνικοί Τουριστικοί Οργανισμοί(NTO) α μπαίνουν στην

αγορά προκειμένου να εξασφαλίσουν το μερίδιό τους από την αναδυόμενη αυτή ρώσικη τουριστική αγορά.

10. Η Ελλάδα θα μπορούσε, επομένως, στο άμεσο και απότερο μέλλον να επωφεληθεί των δυνατοτήτων που έχει η Ρωσική Δημοκρατία να δημιουργήσει ρεύματα εξερχόμενου τουρισμού (outbound), και να απορροφήσει μεγαλύτερα ρεύματα τουρισμού Ρώσων πολιτών στις διάφορες περιοχές της χώρας και τα νησιά.

11. Η Ρωσική αγορά παρουσιάζει ιδιαίτερα αυξητικούς ρυθμούς συγκρινόμενη προς τα ποσοστά ανάλογων πιο ώριμων αγορών. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την καταναλωτική μανία για δαπάνες των Ρώσων τουριστών, οι οποίοι εμφανίζονται στις κορυφαίες θέσεις με υψηλή κατά κεφαλή δαπάνη, που τους καθιστά από τους πλέον ελκυστικούς τουρίστες στην Ελλάδα, δεδομένου ότι οι Ρώσοι τουρίστες ξοδεύουν στην Ελλάδα τα διπλάσια -κατά κεφαλήν- χρήματα από ό,τι τουρίστες άλλων χωρών.

12. Οι προοπτικές, εξάλλου, παρά την επιφυλακτικότητα και την οικονομική ανασφάλεια των εν δυνάμει Ρώσων τουριστών, για τη συνέχιση του δυναμικού Ρωσικού τουριστικού ρεύματος (350.000-400.000 το 2008) προς την Ελλάδα, παραμένουν αισιόδοξες. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ειδικής για τη Χαλκιδική και την Ελλάδα γενικότερα έρευνας επέδειξε πόσο σκόπιμο είναι να εκπονούνται τέτοιου είδους στατιστικές μελέτες, οι οποίες αναλύουν συγκριτικά προς άλλες ανταγωνίστριες χώρες τους βασικούς χαρακτηριστικούς παράγοντες, που μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά την προσέλκυση ρωσικού τουριστικού ρεύματος.

13. Η ανάλυση των βασικών παραγόντων επιτυχίας της ελληνικής βιομηχανίας τουρισμού έχει καταδείξει πώς τα χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση

των αφίξεων των Ρώσων τουριστών στην Ελλάδα. Οι στρατηγικές των γραφείων ταξιδιών και των ξενοδοχείων στις διάφορες περιοχές της χώρας συνεχίζουν να είναι αποτελεσματικές, όμως στο μέλλον, λόγω των μεταβαλλόμενων συνθηκών στη βιομηχανία τουρισμού απαιτείται ένας καλύτερος συνδυασμός στρατηγικών προμηθευτών

14. Το ενδιαφέρον της Ελλάδας για την προσέλκυση Ρώσων τουριστών είναι ιδιαίτερα μεγάλο. Μεταξύ των λόγων που κάνουν τους Ρώσους τουρίστες να είναι ελκυστική αγορά στόχων είναι το γεγονός ότι αντίθετα από άλλους τουρίστες, οι Ρώσοι ενδιαφέρονται για τον πολιτισμό και την ιστορία, καθώς επίσης και τις δραστηριότητες χειμερινού αθλητισμού. Επιπλέον, ξοδεύουν τρεις φορές περισσότερα χρήματα από τους βρετανικούς τουρίστες, και τέσσερις φορές περισσότερο από τους γερμανικούς τουρίστες. Ο αριθμός Ρώσων τουριστών προς το εξωτερικό αυξάνει σταθερά κάθε έτος. Οι Ρώσοι όμως, παρουσιάζουν αυξανόμενο ενδιαφέρον, τόσο για διακοπές σε παραθαλάσσιους με ήλιο προορισμούς, για πολιτισμό και την ιστορία, όσο επίσης και για γαστρονομικά ταξίδια, μουσικά φεστιβάλ και αθλητικές εκδηλώσεις, και για θρησκευτικούς σκοπούς. Υπάρχουν, επομένως τεράστιες δυνατότητες για τουρισμό στην Ελλάδα, οι οποίες εφόσον προβληθούν αποτελεσματικά θα αναδείξουν την Ελλάδα σε κορυφαίο τουριστικό προορισμό επίσης και για τους Ρώσους τουρίστες.

5.3.2 Συνεργασία Ρωσίας – Ελλάδας στο πεδίο ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού

1. Συγκεκριμένα, στις 29-30 Σεπτεμβρίου 2005 συγκλήθηκε η 5^η Μικτή Διυπουργική Επιτροπή Οικονομικής Συνεργασίας στη Μόσχα με τη συμμετοχή και επιχειρηματιών των δύο χωρών. Στη συγκεκριμένη συνάντηση έγινε ειδική αναφορά και στο πλαίσιο της περαιτέρω ανάπτυξης στον τομέα του τουρισμού και ειδικότερα στον πεδίο του εναλλακτικού τουρισμού (ιαματικού, αθλητικού, πολιτισμικού) καθώς

και στις προόδους που έχουν γίνει σε διμερές επίπεδο για το ζήτημα των θεωρήσεων εισόδου στην Ελλάδα.

2. Σύμφωνα με τον Pooh (1993), λόγω των αλλαγών στους τρόπους ζωής των ανθρώπων, ο εναλλακτικός τουρισμός, αφού η απόκτηση νέων εμπειριών και όχι μόνο της χαλάρωσης αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για τα ταξίδια τους.

3. Οι χειμερινές καιρικές συνθήκες – ακόμα και μέσα στη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη – είναι, ως γνωστόν, ιδιαίτερα σκληρές στη Ρωσία γι αυτό και η επιθυμία να δραπετεύσουν οι Ρώσοι στον ήλιο και στις παραλίες, εφόσον μπορούν είναι ιδιαίτερα έντονη ακόμη και τα Σαββατοκύριακα. Προς την κατεύθυνση αυτή προώθησης των Ρώσων τουριστών στους προορισμούς διακοπών της Μεσογείου και ειδικά στην Τουρκία την Ιταλία, την Ισπανία και την Ελλάδα έχει συμβάλει ένας μεγάλος αριθμός νέων υπηρεσιών αερογραμμών προς τις χώρες αυτές.

4. Η τάση στα πιο σύντομα αλλά συχνότερα ταξίδια γίνεται τώρα δημοφιλής στη Ρωσία. Οι εύπορες και οι μέσες εισοδηματικές κατηγορίες Ρώσων τουριστών προτιμούν τα δύο ταξίδια λιγοήμερης διάρκειας περίπου δέκα ημερών κάθε φορά αντί των μακροχρόνιων διακοπών.

5. Η φήμη των Ρώσων τουριστών ως μεγάλοι «spenders» απεικονίζεται σε πολυάριθμες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Η δημοφιλέστερη χώρα για τις αγορές Ρώσων τουριστών αποδείχθηκε η Ιταλία. Η ίδια όμως τάση σε καταναλωτικές δαπάνες των Ρώσων παρατηρήθηκε επίσης και σε άλλες χώρες όπως Γαλλία Γερμανία και Ελλάδα.

5.3.3 Δραστηριοποίηση της τουριστικής πολιτικής με πιο αποτελεσματικό Marketing ιδιαίτερα προς τη Ρωσία αλλά και άλλες ανατολικές χώρες της Ευρώπης

1. Κατά τα τελευταία χρόνια, έχουν σημειωθεί αξιοσημείωτες εξελίξεις στην Ελλάδα, οι οποίες προμηνύουν ένα ελπιδοφόρο μέλλον για τον τουρισμό, αφού το καλό τουριστικό προϊόν της χώρας μας διαθέτει:

- Πολιτιστικό απόθεμα που αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας και συνίσταται σε αρχαιολογικούς χώρους, μοναστήρια, μουσεία, ιστορία, τοπική παράδοση, καθημερινή ζωή και, κυρίως, γνήσια φιλοξενία, χαμόγελο και ζεστασιά.
- Τοπικά προϊόντα υψηλής ποιότητας που συνάδουν με το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την ποιότητα των τροφίμων και την τοπική γαστρονομία.
- Φυσικό περιβάλλον, που περιλαμβάνει πόρους υψηλής ποιότητας και αξίας, όπως είναι τα φαράγγια, τα σπήλαια, οι ορεινοί όγκοι, οι μοναδικές παραλίες, η χλωρίδα και πανίδα.

2. Γι αυτό ακριβώς, η δραστηριοποίηση της τουριστικής πολιτικής με πιο αποτελεσματικό Marketing ιδιαίτερα προς τη Ρωσία αλλά και άλλες ανατολικές χώρες της Ευρώπης είναι πλέον επιτακτική ανάγκη και εκείνη που μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση αφίξεων τουριστών από τις χώρες αυτές, τόσο για διακοπές σε διάφορες παραλίες, όσο επίσης και για συμμετοχή σε εναλλακτικό τουρισμό καθ όλη τη διάρκεια του έτους. Επειδή ο ανταγωνισμός, για το ποια χώρα θα κατορθώσει να απορροφήσει το μεγαλύτερο μερίδιο του εξερχόμενου ρωσικού τουρισμού, είναι σκληρός και η αγορά αμείλικτη χρειάζεται αποτελεσματική προβολή και εξωστρεφές και δυναμικό διεθνές marketing, αξιοποιώντας τις σύγχρονες αρχές του marketing και των πωλήσεων^{26}. 3. Για την προβολή του τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να παρθούν πρωτοβουλίες, με τον κατάλληλο συντονισμό των δράσεών τους και την υποστήριξη του κράτους και των περιφερειακών και τοπικών δημόσιων φορέων, οι οποίοι μπορούν να διαμορφώσουν

προτάσεις για καλύτερη αξιοποίηση των σημαντικών αυτών συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας προς όφελος της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της Ελλάδας και θα οδηγήσουν τη χώρα σε μια νέα εποχή αναπτυξιακής πορείας.

4. Χρειάζεται επίσης αναβάθμιση των γενικών υποδομών και ευρύτερη αναγνωρισιμότητα της Ελλάδας ως χώρας κορυφαίου τουριστικού προορισμού.

5. Χρειάζεται βελτίωση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε ότι αφορά την ποιότητα των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών και την συγκράτηση ή/και μείωση των τιμών στις κατηγορίες ξενοδοχειακών καταλυμάτων που έχουν μέχρι σήμερα φθίνουσα πορεία στις διανυκτερεύσεις από εισερχόμενο τουρισμό.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η εφημερίδα "Έθνος της Κυριακής" (*Τρίτη, 10 Μαρτίου 2009*), σημαντική άνοδο σημείωσαν οι αφίξεις των Ρώσων τουριστών (25,7%) και ανοδικά κινήθηκαν οι αφίξεις από Πολωνία, Κύπρο, Τσεχία, Βουλγαρία και Ρουμανία. Αντίθετα μειωμένες κατά 11,9% ήταν στο 9μηνο του 2008 οι αφίξεις των Αμερικανών τουριστών, καθώς και των προερχόμενων από τις ασιατικές χώρες (-6,9%). Οι 7 στους 10 τουρίστες (8 στις 10 διανυκτερεύσεις) επισκέφτηκαν τις περιφέρειες Αττικής, Κρήτης, Νοτίου Αιγαίου, Ιονίων Νήσων και Κεντρικής Μακεδονίας. Η μέση διάρκεια παραμονής για τους αλλοδαπούς τουρίστες διαμορφώθηκε στις 5,5 διανυκτερεύσεις.

Τρόποι Αντίδρασης -Επιχειρήσεις

- Περικοπή σπατάλης
- Εντατικοποίηση marketing
- Internet marketing
- Διαφήμιση
- Προώθηση USP και ESP ξενοδοχείου / προορισμού
- Διαχείριση πελατειακών σχέσεων (CRM)
- Παροχή καλύτερου σέρβις – εκπαίδευση προσωπικού
- Είσοδος σε νέες αγορές (πχ 'πράσινα' ξενοδοχεία ή ξενοδοχεία για αναπήρους

Ενδεικτικές προτάσεις-Τρόποι Αντίδρασης -Πολιτείας

- Υποστήριξη λειτουργίας – πχ μείωση τέλους παρεπιδημούντων
- Προσέλκυση Αεροπορικών Εταιρειών Χαμηλού Κόστους
- Πίεση προς τράπεζες να υποστηρίξουν τουριστικές επιχειρήσεις και λόγω του ότι έχουν εποχική δραστηριότητα
- Διατήρηση ή και αύξηση δαπάνης προβολής
- με ταυτόχρονη σωστή διαχείριση της δαπάνης (πχ internet)
- και έλεγχο τουριστικού προϊόντος (πχ κατηγοριοποίηση)
- Ανάπτυξη νέων προϊόντων (πχ κρουαζιέρες, προσβάσιμος τουρισμός, 'πράσινοι' προορισμοί)
- Υποστήριξη επενδύσεων – πχ αυξημένοι συντελεστές αποσβέσεων

Κατά γενική εκτίμηση, η Ελλάδα χαίρει αρκετά καλής διαφοροποίησης στο τουριστικό της χαρτοφυλάκιο σε σχέση με άλλες Μεσογειακές χώρες. Ωστόσο πρέπει να διατηρήσει και να αυξήσει τα μερίδιά της στις παραδοσιακές της αγορές (ΗΠΑ, Γερμανία, ΗΒ, Ιταλία κ.ά.) καθώς επεκτείνει το χαρτοφυλάκιο της στις νέες αγορές της Ρωσίας και της Ασίας. Η παρούσα κρίση θα επηρεάσει τις βασικές αγορές με μεγάλη σφοδρότητα. Οι τουρίστες από τις ΗΠΑ, το ΗΒ και τη Γερμανία θα δυσκολευτούν να ταξιδέψουν στη χώρα μας φέτος λόγω της μεγάλης οικονομικής ύφεσης και πιστωτικής κρίσης στις χώρες τους. Η ταυτόχρονη πτώση των αφίξεων από αυτές τις χώρες θα επηρεάσει τα έσοδα. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το κενό στις εισπράξεις δεν δύναται να καλυφθεί ακόμη από τις αφίξεις από ανατολικές ή ασιατικές χώρες. Επιπλέον, η κρίση θα χτυπήσει και σε αυτές τις αγορές, οδηγώντας σε δραματικές διορθώσεις των ισοτιμιών των εθνικών τους νομισμάτων με το Ευρώ, μειώνοντας ταυτόχρονα τις εισροές τουριστών στη χώρα μας και, πιθανώς, αναστέλλοντας τους ταχύτερους ρυθμούς εξάπλωσης της Ελλάδος σε αυτές τις πηγές τουρισμού τα τελευταία χρόνια. Η κρίση του 2008 εξαπλώνεται με αμείωτη ένταση στο 2009 και επηρεάζει τόσο τις μικροοικονομικές όσο και τις μακροοικονομικές πτυχές της παγκόσμιας οικονομίας. Σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον καλείται η ελληνική τουριστική βιομηχανία να αναστείλει την επιβράδυνση στα πραγματικά της έσοδα από τον τουρισμό καθώς και στις αφίξεις από σημαντικές της αγορές. Το ερώτημα δεν είναι μόνο εάν θα πληγεί οικονομικά ο κλάδος, κάτι που θα χαρακτηρίσει πιθανώς την κατάσταση το 2009 και 2010 για πολλές χώρες της Μεσογείου και παραδοσιακούς τουριστικούς θερινούς προορισμούς. Σημαντικό ερώτημα είναι επίσης το αν η οικονομική επιβράδυνση θα αφήσει έντονα και μόνιμα αρνητικά «στίγματα» στον κλάδο, προξενώντας σημαντικές ζημιές, απώλειες μεριδίων αγοράς και ανταγωνιστικότητας για την Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- {¹} Καρατράντος Τριαντάφυλλος, Ντέντε Αναστασία, Παπαδημόπουλος Θεμιστοκλής.(2006). Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΑΓΟΡΕΣ, Τα χαρακτηριστικά των χωρών και των καταναλωτών της Ρωσίας, Ουκρανίας, Τσεχίας και Σλοβενίας.ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ xenia Εκθέσεις - Συνέδρια Α.Ε. - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2006. Έρευνα - Συλλογή Στοιχείων: Επιμέλεια κειμένων: Τάκης Δημακουλέας.Εκδόθηκε από την xenia Εκθέσεις - Συνέδρια Α.Ε.Ομάδα Εργου: Επιστημονικός Υπεύθυνος: Καθηγητής Νικόλαος Ματσατσίνης
- {²} Case Study: Russian Tourists to Halkidiki. Irina Aslanov Master in Leisure and Tourism Management στο City College (Sheffield University)Η σχετική έρευνα παρουσιάζεται στην ιστοσελίδα: <http://www.jobtrust.gr/index.php?Section=1&Part=3&Page=151>
- {³} WTTC, 2006. “Greece, Travel & Tourism, Climbing to new heights”, Country report.
- {⁴} WTTC, 2006. “World. Travel & Tourism. Climbing to new heights”
- {⁵} ΙΤΕΠ, 2002. «Ελληνική οικονομία και τουρισμός», Τεύχος 14.
- {⁶} OECD, 2000. “Measuring the role of tourism in OECD economies. The OECD manual on Tourism Satellite Accounts and Employment”
- {⁷} WTTC / Oxford Economic Forecasting, 2005. “Travel & Tourism Simulated Satellite Accounts”, April 2005.

- {⁸} ΜΥΛΩΝΑΣ, Ν., 1997, “Πίνακες Εισροών-Εκροών της Ελληνικής Οικονομίας για τον Τουρισμό: Μεθοδολογία Κατάρτισης των ΠΕΕ-Τουρ/92 και Υπολογισμός Άμεσων και Έμμεσων Συντελεστών”, ΙΤΕΠ, Σελίδες 158. Αθήνα.
- {⁹} ΜΥΛΩΝΑΣ, Ν., 2000, Οι Δορυφορικοί Λογαριασμοί για τον Τουρισμό: Ένα Νέο Εργαλείο για την Μέτρηση της Οικονομικής Συνεισφοράς του Τουρισμού Εργασία που παρουσιάστηκε στα πλαίσια σεμιναρίου που διοργανώθηκε από την Γ.Γ.ΕΣΥΕ. Σελίδες 14, Αθήνα..
- {¹⁰} ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ Π.Γ., 9/1999. «Το μέγεθος και η δυναμική του τουριστικού τομέα», ΙΤΕΠ ,Α.Μ. 7 ΣΕΤΕ, 2005.
- {¹¹} ΠΑΤΣΟΥΡΑΤΗΣ Β.Α., 2/2002. «Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού τομέα», ΙΤΕΠ Α.Μ. 12.
- {¹²} ANASTASOPOULOS G., FRANGOULI Z., PATSOURATIS V., (2005). “Competition in tourism among the Mediterranean countries”, Applied Economics 37 (2005), 1865 – 1870.
- {¹³} ENRIGHT J. MICHAEL, NEWTON JAMES, (2004). “Tourism destination competitiveness: A quantitative approach”, Tourism Management 25 (2004) 777-788.
- {¹⁴} EVANS P., 1999. “Recent developments in trade and competition issues in the services sector: a review of practises in travel and tourism”, UNCTAD Series on Issues in Competition Law and Policy, ITCD/CLP/Misc.13.
- {¹⁵} PAPATHEODOROU ANDREAS, 2002. “Exploring competitiveness in Mediterranean resorts”, Tourism Economics, 2002, 8 (2), 133-150.

- {¹⁶} KNAUTH BETTINA, 2006. "Tourism and the Internet in the Europea Union", Statistics in Focus 20/2006, Eurostat.
- {¹⁷} LEIDNER RUDIGER, 3/2004. "The European tourism industry – A multi-sector with dynamic markets. Structures, developments and importance for Europe's economy", Report for the Enterprise DG (Unit D.3) of the European Commission.
- {¹⁸} MANGION, M.; DURBARRY, R.; SINCLAIR, M. T.,2005. "Tourism Competitiveness: Price and Quality", *Tourism Economics*, Vol.11 (1), pp. 45-68.
- {¹⁹} WTTC, 2004. "Competitiveness Monitor 2004", www.wttc.org.
- {²⁰} STYNES J. DANIEL, SUM YA-YEN, 2006. "A note on estimating visitor spending on a per-day/night basis", *Tourism Management* 27 (2006) 721-725.
- {²¹} BASTAKIS C., BUHALIS D., BUTLER R., (2004). "The perception of small and medium sized tourism accommodation providers on the impacts of the tour operators' power in Eastern Mediterranean", *Tourism Management* 25 (2004) 151 – 170.
- {²²} ΚΟΥΒΑΤΣΕΑΣ Γ.Α., ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ Ε.Θ., 2006. «Έρευνα συνόρων για την ταξιδιωτική δαπάνη: μεθοδολογία – παρουσίαση και αξιολόγηση αποτελεσμάτων 2003 – 2005», Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 27.
- {²³} ΠΑΛΑΣΚΑΣ Θ., ΠΑΠΑΘΕΩΔΩΡΟΥ Α., ΤΣΑΜΠΡΑ Μ., 2006. «Η πολιτιστική κληρονομιά ως παράγων ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας», Ακαδημία Αθηνών, Γραφείο Οικονομικών Μελετών, Μελέτες Αριθμός 4.

- {²⁴} ΠΑΠΑΝΙΚΟΣ Γ.Θ., 9/2005. «Οι ελληνικές τουριστικές εισπράξεις», ΙΤΕΠ Α.Μ. 5.
- {²⁵} ITB CONVENTION WORKSHOP(2006):RUSSIAN OUTBOUND TRAVEL. A report produced for the International Tourism Exchange (ITB) by The Travel Business Partnership, July 2006. Messe Berlin GmbH, Messedamm 22, Berlin
- {²⁶} ΣΚΟΥΛΑΣ ΝΙΚΟΣ Ε. (2009) Βλέπε σχετικά Ομιλία στη «Γιορτή Ελληνικού Κρασιού και Τοπικών Παραδοσιακών Προϊόντων» Προέδρου του ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΚΟΛΕΓΙΟΥ τ. Υπουργού Τουρισμού στον Δημοτικό Κήπο Ρεθύμνου, 26 Μαΐου 2009
- {²⁷} E.O.T. (2003) «Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα».
- {²⁸} LOZANO JAVIER, GOMEZ CARLOS, REY – MAQUIEIRA, 11/2005. “An analysis of the evolution of tourism destinations from the point of view of the economic growth theory”, Fondazione Eni Enrico Mattei, Nota Di Lavoro 146.2005.
- {²⁹} Division of Research & Forecasting-
Eurobank Research: Οικονομία και Αγορές,
Γκίκας Χαρδούβελης .Βλέπε σχετικά Τεύχος 8, 25 Οκτωβρίου 2006, ISSN:
1790-6881 www.eurobank.gr/research
- {³⁰} ΚΑΤΣΟΣ Γ.(2005), Ρωσικός εξερχόμενος τουρισμός, Σειρά: Τουρισμός ,
Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων(ΙΤΕΠ).Αθήνα.
- {³¹} Moscow International Travel & Tourism (MITT), 2009. Αρχικά
συμπεράσματα από την διεθνή έκθεση ταξιδιού & τουρισμού της
Μόσχας , που πραγματοποιήθηκε στις 18-21 Μαρτίου , 2009.
- {³²} «Οικονομικές Κρίσεις και Τουριστική Κίνηση στην Ελλάδα»
Κώστα Βορλόου, Senior Economist και της Στέλλας Κανελλοπούλου

Research Economist της Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών της
Eurobank Τόμος IV, Τεύχος 1, Ιανουάριος 2009

{³³} Anonym (2005a) World travel and tourism outlook: Still sensitive.
Travel & Tourism Forecast Americas, 6, Full-text [online]. Business
Source Premier [Accessed 12.11.2005]

{³⁴} □ Arnold, David (2000) Seven Rules of International Distribution. *Harvard
Business Review*, 78 (6), .

{³⁵} □ Becken, Susanne (2005) The role of tourist icons for sustainable tourism.
Journal of Vacation Marketing, 11,. Full-text [online]. Business Source Premier
[Accessed 1.07.2005].

{³⁶} □ Buhalis, D. (2000) Marketing the competitive destination of the future.
Tourism Management, 21,. Full-text [online]. Business Source Premier [Accessed
14.11.2004].

{³⁷} □ Eugenio-Martin, Juan L. (2004) Modelling determinants of tourism demand as
a five-stage process: a discrete choice methodological approach. *Tourism and
Hospitality Research*, 4 (4),. Full-text [online]. Business Source Premier [Accessed
11.10.2005].

{³⁸} □ Framke, Wolfgang (2002) The Destination as a Concept: A Discussion of the
Business-related Perspective versus the Socio-cultural Approach in Tourism Theory.
Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2 (2),. Full-text [online]. Business
Source Premier [Accessed 12.11.2005].

{³⁹} Iwasaki, Yoshi and Havitz, Mark, F. (2004) Examining relationships
between leisure involvement, psychological commitment and loyalty to a
recreation agency. *Journal of Leisure Research*, 36(1)

{⁴⁰} Jamieson, Walter and Alix Noble (2000) A Manual for Sustainable
Tourism Destination Management. CUC-UEM Project,

{⁴¹} Koumelis, Theodore, 2006, Russian outbound travel market goes fast, *Russian Tourism Department* Full-text [online]. <http://www.traveldailynews.com/new> [Accessed 28/04/06].

{⁴²} Petropoulos, C. et al (2003) SFTIS: A decision support system for tourism demand analysis and forecasting. *Journal of Computer Information Systems*

{⁴³} □ Stolyarova, Galina (2004) Russian Tourists Demand World's Attention. *St. Petersburg Times*, Full-text [online]. www.tury.ru [Accessed 06.08.2004].

{⁴⁴} Williams Jr, D.C. and Cartee, Charles, P. (1991) Measuring Travel and Tourism Impacts on a State's Economy: Policy Implications. *Journal of Economics & Finance*, 15 (2)

{⁴⁵} □ Wolstenhulme, Adele (2004) The Russians are coming. *Travel Retailer International*, 13573489, Oct/Nov2004. Full-text [online]. *Business Source Premier* [Accessed 22.08.2005].

{⁴⁶} □ Ziems, Dirk (2004) The Morphological Approach for Unconscious Consumer Motivation Research. *Journal of advertising research*, 44 (2),. Full-text [online]. *Business Source Premier* [Accessed 25.04.2005].

{⁴⁷} Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη-
Πολυτεχνείο Κρήτης : Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής & Διοίκησης
Εργαστήριο σχεδιασμού και ανάπτυξης συστημάτων υποστήριξης
αποφάσεων.

{⁴⁸} ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ.

{⁴⁹} Η Επίπτωση της Οικονομικής Κρίσης στον Ελληνικό Τουρισμό-
Dr. Άρης Ίκκος,GBR CONSULTING-ISHC-Παρουσίαση απο το 3
διεθνές Συνέδριο που διργάνωσε το Tourism property στις 23-3-09.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

РАНЕЕЗНАМО ПЕРПАА